Pav. 240. Pamedinčių dauba. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

aukščiausias - iki 15 m aukščio, PV - žemesnis, P - apaugęs miškeliu. V daubos šlaitas ariamas. P daubos dugno dalyje telkšo vanduo. PADAV. A. Velykų rytą visi žmonės išėjo į bažnyčią, o vieni nuėjo į likusius tuščius namus vogti. Prisivogė, bet, vos tik įėjo į savo trobą, sodyba prasmego skradžiai žemę. Velykų naktį vandenyje matyti nuskendę namai. (LTR 4923/406). B. Velykų rytą žmonės kepė pyragus ir su visais pastatais prasmego, - "kad par tuokį šventį kepė pyragus" (V.V.)

Š. LTR 4923/406; V.V.

260b. DAUBA II - 100 m į PV nuo Beržoro fermų, 300 m į ŠR nuo pirmosios daubos, Š kelio Beržoras-Pamedinčiai pusėje. Dauba buvo užpilta žemėmis ir šiukšlėmis iš karvidžių. Jos P dalis nebeišsiskiria. Nepaliesta liko Š dalis su 2 ąžuolais šlaite ir bala dugne. Čia ir stačiausias - apie 12 m aukščio šlaitas. Pagal tai, kaip dauba atrodo (sausa ar šlapia) žmonės spėdavo, kokia bus vasara.

Š. V.V.

PLATELIŲ SENIŪNIJA

261. PIKTEŽERIS - apie 800 m į PR-R nuo kelio Plateliai-Dovainiai, apie 500 m į R nuo Medsėdžių k., apie 120 m nuo ŠV Platelių ež. kranto, Šeirių miške. Tai apie 1,5 ha ploto ežerėlis užpelkėjusiais krantais ("tuokia doubė, nė galo, nė krašto anas neturi, negal priet pri jo"), sakoma, požemyje jungiasi su Platelių ežeru. PADAV. A. Gyveno žiauri karalienė, Velykų naktį ji išsiuntė šeimyną į bažnyčią, o pati kepė pyragus, kad nereikėtų jų duoti šeimynai. Pikta buvo karalienė ir gailėjo valgio. Parėjo šeimyna ir rado tik duobę vieną - karalienė paskendusi su visa pilimi. Tai buvo pono Dievo bausmė (LTR 4650/200). B. Kartą žmogus kasė pinigus, jis turėjo ten nusinešęs ir šventų dalykų - kad niekas nepavydėtų. Prie jo priėjo žmogus, sako: "Palik, nekask". Tas nepaklausė, tai kada parėjo, ėmė sirgti visi jo vaikai. Jis nuėjo pas kleboną, klebonas liepė jam iškastus pinigus įmesti į ežerą. Žmogus įmetė, nuo to laiko ten ėmė "baidyti". Iš to kilo ir Pikteżerio pavadinimas (LTR 3950/239). Ežero gylį matavo linų rite, prisirišę sunkų daiktą, bet ežero dugno nepasiekė (LTR 6050/74). Prie Pikteżerio iš V - Skarbo kalnas (skiria nuo Patelių ež.), netoliese - Pelkos duobė, apie 500 m į P nuo Pikteżerio - Kumelkaktė (Nr. 270b) (žr. pav. 231).

Š. LTR 3950/239; 4650/200; 6050/74. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 7; VARDYNAS, 124.

262. LAUMIŲ EŽERAS ir LAUMALENKOS - į PR nuo Beržoro, prie

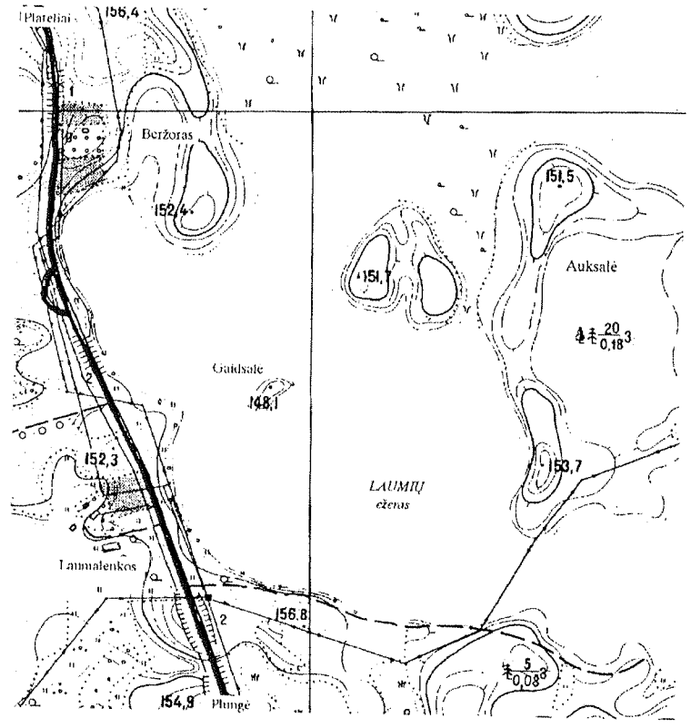

Pav. 241. Beržoro-Laumalenkų Laumių ežeras (Platelių ež. įlanka), Gaidsalė

Laumių ežero, buvo Laumalenkos kaimas (vienoje iš jo sodybų-Beržoro girininkija). PADAV. *"Dėl tuo Laumalinkas tos pramane, kad laumės liubontias vakščiout tėn"* (vaidendavosi laumės - LTR 4932/368). *Laumių ežeras* - Platelių ežero dalis-užutėkis (dokumentuose minimas 1585 m. - *ozero Lovmy*, 1598 m. - *ieziora Lowmio*). PADAV. A. Prie ežero laumės velėdavo skalbinius *"tikš-takš-tikš-takš"* (LTR 4932/368). B. Rytais ežeras skendėdavo rūkuose, iš jų išnirdavo laumė ilgomis kasomis, apsisiautusi žaliu šydu. Sakoma, kad ji naktį daug dirbdavo, iš vieno ežero plaukiodavo į kitą upeliukais ir rinkdavo pamerktus prie sodybų skalbinius. Tuos skalbinius plaudavo ežere. Švarius juos vėl džiaudavo prie sodybų. Paskui laumė šukuodavo

Pav. 242. Laumalenkų Gaidsalė. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

salose savo ilgus plaukus (Ravickienė E., 1975). Laumių ežere yra *Gaidsalė, arba Gaidiniukas*, apie 0,17 ha ploto. Padav. A. Seniau Laumalenkų gyventojas Pilipavičius pavasarį valtimi nugabendavo į šią salą vištas, kad jos neitų į daržus ir į javus. Nuo to sala gavo savo vardą (Mickevičius J., 1940). B. Saloje ponai baliams pjaudavo gaidžius (LTR 4652/96). C. Čia giedodavo gaidys, bet niekas jo negalėdavo rasti.

Š. LTR 4652: 96,103; 4923/368; ŽNP moksl. archyvas. **L.** Mickevičius J., 1940, 19; Ravickienė E., 1975.

263. KUNIGUPIS įteka į Platelių ežerą iš PV, palei Kreiviškės pusiasalį. Apie 2,5 km ilg., prasideda Sibirijos pelkėje, per ją iki ežero ir teka. Padav. A. Vardas kilo dėl to, kad buvo kunigo žemėje (ŽNP). B. Pavadinimas kilo dėl to, kad upelio žiotyse pasirodydavo kunigas (Mickevičius J., 1940). C. Netoli upelio žiočių ežere žvejojantį žvejį sekmadienį, per sumą išgąsdino iškilusi "baisiausia babaisa" (V.V.).

Š. V.V.; ŽNP moksl. archyvas. **L.** Mickevičius J., 1940, 7; Vardynas, 83(Kunigo upelis).

264. DAUBA (?) "ties Kurmaičiais"; neaišku, kokia vietovė. Užrašyta Kadžių k., Platelių apyl. Padav. Čia ėjęs kelias, prie kelio stovėjo pirtis. Vieną šventą dieną per sumą pirtyje maudėsi žmonės ir juos "paskandino ta pirtis". Einant pro tą vietą šventą dieną, per sumą, galima girdėti šaukiant: "Meskit garą, meskit garą".

Š. LTR 3950/183.

PLATELIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

265. RAUDŲ KALNAS - 2 km į V nuo miestelio, 2 ha ploto. Padav. "*Seniau yra tekę girdėti, kad tame kalne senovėj žmonės raudodavo - verkdavo*" (LŽV).

Š. LŽV (J. Mickevičius, 1935); **L.** Mickevičius J., 1940, 2.

266. ASMINO, JAZMINO KALNAS - apie 400 m į ŠV nuo kelio Beržoras-Plateliai, PV Platelių pakraštyje, apie 200 m į ŠV nuo Platelių gamybinio komplekso pastatų. Kalnas aukščiausias apylinkėje, apie 200 m ilg. (Š-P), apie 100 m pl. (R-V), viršuje yra ovalo formos, apie 50x60 m dydžio aikštelė. Kalno šlaitai iš V, ŠV - statūs, apie 12-15 m aukščio, kiti nuolaidūs. Padav. Ant kalno senovėje buvo bažnyčia, kuri nuvirto nuo kalno. (Mickevičius J., 1985).

Š. LŽV (J. Mickevičius, 1935); Mickevičius J., 1985, 46-47.

267. KARTUVIŲ KALNAS - apie 500 m į V nuo miestelio, P kelio Plateliai- Gintališkė pusėje. Kalnas aukščiausias apylinkėse, buvo apie 1 ha ploto, dabar - beveik visas nukastas imant žvyrą. Padav. A. Kalną išpylė milžinas, atnešęs smėlio iš pajūrio. B. Čia buvo kariami sukilėliai, baudžiauninkai, o kitiems žmonėms liepdavo atkalnėje stovėti ir žiūrėti. Kiti pasakoja, kad nusikaltusįjį pririšdavo prie stulpo ir paleisdavo nuo kalno. Taip buvo užmušami žmonės. Esą dar buvo matyti ir ąžuolinių stulpų liekanų

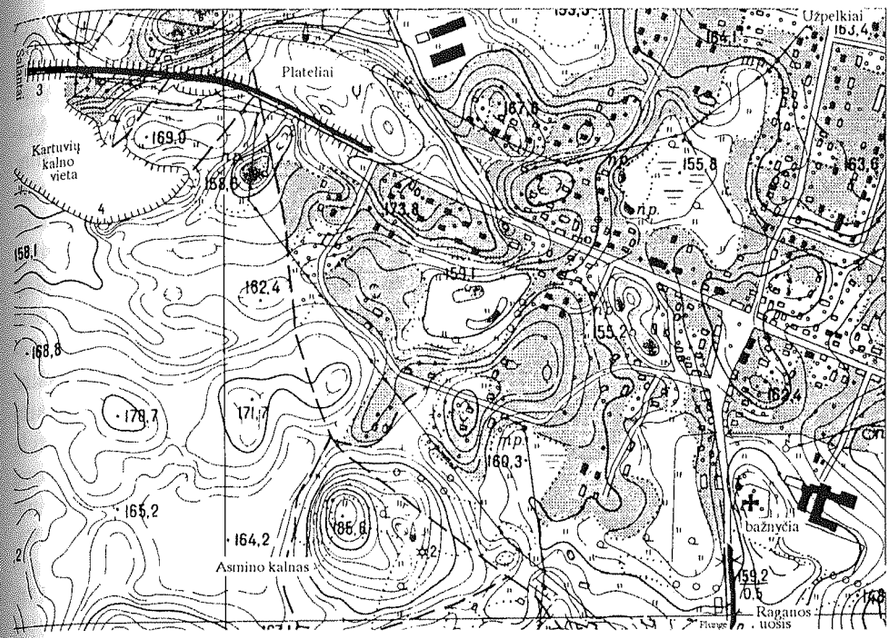

Pav. 243. Platelių Kartuvių kalno vieta, Asmino kalnas, Raganos uosis

(kartuvių ?). Buvo randama karstų liekanų. Iki Antrojo pasaulinio karo ant kalno buvo rengiamos gegužinės (LŽV).

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/46-47; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/20; LTR 4652/87; 4649/20,34; 4923/367; 4925/218 (Pakartuvės kalnas), 415; 6000/143; 6050/40; Mickevičius J., 1985, 17.

268. RAGANOS, VELNIO UOSIS auga Platelių dvaro parke, buvo keturkamienis, dabar trikamienis. Medžio skersmuo - 2,1 m, h= 34 m. PR kamieno pusėje, 0,85 m aukštyje nuo žemės - didelis 65x70 cm dydžio gumbas (amalas), žmonių vadintas bei laikytas "Duonos kepalu". Padav. A. Velnias ėjo sodinti medžių, apsodino visą parką, krepšyje beliko tik 7 medžių daigai. Staiga sugiedojo gaidžiai, ir Velnias prasmego į žemę. Dėl to uosis pavadintas Velnio uosio vardu (LTR 4925/160). B. Kartą moteriškė, grįždama iš giminių namo, parke paklydo, klydinėjo, puldinėjo, jai atrodė, kad čia nepažįstama giria. Klaidžiojo ji, kol pavargo, prisėdo po uosiu pailsėti ir užsnūdo. Tuo metu ragana griebė iš jos rankų duonos kepalą, kurį moteriškė nešėsi namo, jau mėgino jo skanauti. Nespėjo ji atsikąsti - užgiedojo gaidžiai. Užpykusi ragana trenkė duonos kepalą į medį, kepalas ir pavirto medžio gumbu, o žmonės uosį praminė Raganos uosiu (LGP). Arba: pro uosį takeliu ėjo mergaitė, ji nešėsi duonos kepalą, prie uosio kelią jai pastojo ragana, ji atėmė iš mergaitės duoną, bet staiga užgie-

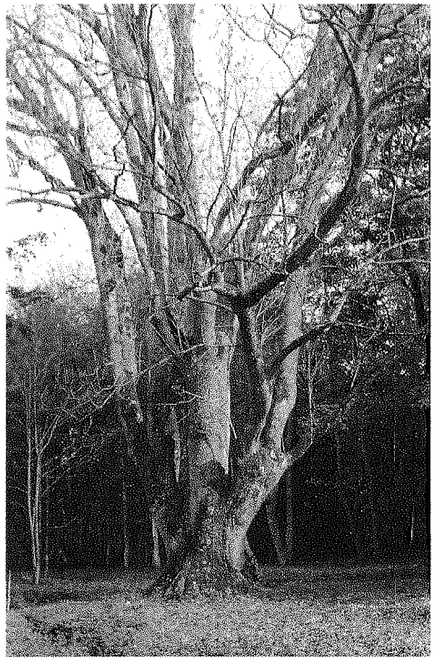

Pav. 244. Platelių Raganos uosis. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

dojo gaidys, ir ragana nesuskubo pabėgti, ji "puolė į uosį ir susmego", ir dabar matyti duonos kepalas, kurį ragana buvo pagrobusi (LTR 3950/228). C. Dvaro liokajus anksti ryte ėjo į bažnyčią ir pamatė 4 velniukus. Jis velniukus surišo liepos lanku, paskui dar pridūrė šermukšnio medį. "*Kaip juos surišo, iš pradžių žmonės lyg ir matydavo, kad virvė plazdendavo, o velnią negalėdavo matyt. Ilgai jie ten buvo, o paskui pavirto į medžius*" (VUB F213-196/2). Pasak kitų, iš Platelių bažnyčios ėjusi moteris pamatė "velnį", išsigandusi sudavė jam rožančiumi, bet tas neišsigando: pasiėmęs rožančių, Platelių parke jis aprišo 4 medžius ir tie vėliau suaugę į vieną (LTR 3950/245). D. "*Liub pasakos, kad ten esanti apaugus moteriška su duonos kepalu ir liže*" (VUB F213-196/15). E. Kartą velnias su žmogum sulygo. Velnias sakė atnešiąs iš karto 4 medžius. Nuėjo į krūmus, "nutraukė" 4 medžius, bet iš kažkur ėjo žmogus, nešinas gaidžiu, gaidys užgiedojo, velnias, palikęs medžius, išnyko (LTR 3950/170). F. Senovėje parke raganos uosio vietoje augo 3 medžiai, "į tuos medžius netūpdavo nė vienas paukštis, nes tie medžiai buvo užburti". Kartą pro juos ėjo moteris, ji surišo skarele visus 3 medžius, tie suaugo į vieną drūtą medį (LTR 3950/169). Sakoma: "*Daug šakų - daug raganų telp*" (V.V.).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/19; LTR 3950: 169;170,228,245; 4925/160; VUB F213-196: 2,15. V.V. **L.** LGP, 199.

269. AKMUO minimas Platelių parke prie išėjimo į miestelį. Apvalus akmuo. Padav. Ant akmens plakdavo žmones.

Š. LTR 6000/144.

AKMENINĖ FIGŪRA. 1899 m. nurodoma, kad grafo Platerio dvaro sode kaip papuošalas stovi nedidelė akmeninė sėdinčio žmogaus figūra.

L. Покровский Ф.В., 1899, 91.

270a. PLATELIŲ EŽERAS - 1204,62 ha ploto (be salų), giliausia vieta - 46 m (buvo manoma, kad 64-100 m). Vanduo išplauna mažų gintaro gabalėlių. Padav. A. Ežeras "parėjo" šienapjūtės metu kartu su žuvimis, vėžiais kaip debesis. Kada tas juodas debesis kabojo virš čia buvusio kaimo ar miesto, iš debesies pasigirdo balsas: "Boba, laukan, boba, laukan". Ta moteris, kurią balsas varė, buvo "visai prikaršusi, prieš pat krikštynas". Dievas, sakoma, nenorėjo, kad gimstantis kūdikis žūtų be krikšto. Moteris ėjusi vos kojas pakeldama, kad tik suspėtų gyventojai toliau pabėgti nuo vietos, kur krisiąs ežeras. Kai dauguma sulipo į šiandieninį ežero krantą, vienas senelis atspėjo ežero danguje vardą, ir tas nukrito (Mickevičius J., 1940). B. Ežeras iš dangaus nukrito "*paplūdęs 12 valandą, kai bažnyčioj zvaninę*", ir dabar ežere "lygu zvanija" (VUB F213-196/18). Kada Platelių bažnyčioje skambina varpas Prisikėlimui, ežere atsiliepia varpas iš nuskendusios bažnyčios (V.V.). C. Ežere yra nuskendęs miestas (dvaras) (V.V.). D. Po ežerą neskęsdama ant balto žirgo sidabro pasagomis lakstydavo karalienė burtininkė (V.V.). E. Sekmadienį sumos laiku žmonės žvejojo, iš vandens ežere išlindo pabaisa, palindo po valtimi, paskui išniro kitame pašalyje ir nuplaukė prie Pilies salos. Čia išlipo, nusipurtė, pasižiūrėjo į žvejus ir nuėjo į salos gilumą (LTR 4925/380). F. Grafaitė buvo pamilusi žvejo sūnų. Grafienė galvojo, kad jos dukra krante lanko kažkokį sergantį senelį, bet kai sužinojo tiesą, dukrą mušė, baudė. Nieko jai negalėjo padaryti. Duktė išėjo pas žvejį. Tada grafienė sudėjo auksą, sidabrą, briliantus į skrynią pasikvietė į laivą dukterį ir, nuplaukusi į ežero vidurį, nuskandino skrynią sakydama: "Tavo vyras žvejys, tegul ištraukia" (VUB F213-196/6). G. Žmogus nuėjo su kibirais pasisemti vandens, užlipo ant lieptelio ir išgirdo kaip ledai žvanga, "šnara" vienas su kitu, "skamba" ir išgirdo balsą: "*Aš jau atkentėjau, dabar pareis į tūs ledynus urednykas, į mona veit urednyks pareij*". Žmogus, išsigandęs balso, parbėgo namo, sėdo ant arklio, nujojęs į Barstyčius pas uredniką, rado jį mirusį, paguldytą "ant lentos" (pasak. K. Sereckis, Jono, g. 1907 m. ir S. Sereckienė, Domininko, g. 1907 m. Gudalių k., dab. gyv. Paežerės Rūdaičių k. Užr. 1996 - LTR 6414(194). H. Ežero dugne yra geležinės durys (V.V.). Tikima, kad ežeras kasmet pasiima sau auką-žmogų ("*Ons keikveina meta tor praryt*" - LTR 4652/37, "*privalo, kitep ir būt negal*". - V.V. "*Em ons vėsoumet po žmuogų, ne tik po veiną, kartą po du, po tris*" (V.V.), ir ežeras, prisiėmęs sau aukų, "kelsis į kitą šmuotą" (V.V.). Sakoma, kad švedų karalienę pašovus, ji paskendo ežere, bet kada kas nors nuskęsta, žmonės mano, kad tai "ji traukia prie savęs" (LTR 4925/442). Be to, pagal ežerą spėjamas oras: "Ežers kauks ir putas met - ryt poryt lietaus bus" (V.V.).

Užpelkių-Medsėdžių pakrantėje, įlankoje žmonėms žinomas VERPETAS, jo buvo vengiama maudantis, skalbiant skalbinius. Vaikams draudavo ten eiti, sakydavo, kad daug žmonių paskęsta (1994 m. LR KPI). GILIAUSIOJE EŽERO vietoje į R nuo Pilies salos, sakoma, įleista dėžė su pinigais ir brangenybėmis. Padav. A. Kada švedai užpuolė Platelius, karalienė Kotryna įsakė visas rūmų brangenybes ir pinigus surinkti, paslėpti ežere. Ta dėžė yra užburta ir stropiai pilies ponaičio saugoma (Mickevičius J., 1940). B. Kartą, kada ponaitis-sargas miegojo, žvejų tinklas užkliuvo už

dėžės, šie dėžę iki pat vandens paviršiaus iš dugno ištraukė, tačiau pabudo ponaitis ir su didžiausiu viesulu atsirado prie dėžės. Žvejai vos patys išsigelbėjo, dėžę su brangenybėmis paleido (Mickevičius J., 1940). C. Per šimtus metų ateina tik viena valanda, kada galima tą dėžę iš ežero ištraukti. Tačiau niekas nežino tos valandos.

SEKLUMOJE, esančioje į P nuo Pilies salos, netoli Medveidžio seklumos, pasakojama, buvusi bažnyčia, kurią "pareidamas" ežeras nuskandino. Padav. Nuskandintosios bažnyčios bokštas dar ilgai kyšojo iš vandens neapsemtas. Bažnyčia iškildavo kartą per kelerius metus ir vėl nugrimzdavo. Tai įvykdavo per šv.Petro atlaidus, per sumą. Bažnyčia iškildavo su visu šventoriumi, aplink bažnyčią eidavo bažnytinė procesija: pirma buvo nešamos vėliavos, kunigas nešė auksinę monstranciją. Toje procesijoje dalyvaudavę įvairių profesijų žmonės - seneliai, suaugę, jauni ir vaikai, ponai, valdininkai, kariai, ūkininkai, amatininkai. Po kurio laiko bažnyčia, kartu ir "vėlės, meldžiančios į Dievą ir prašančios savo giminėms bei pažįstamiems Dievo palaimos", nugrimzdavo (Mickevičius J., 1940). Kai kurių valksmų pavadinimai: Kreiviškės, Kukanavoji, Kryžius. *Kryžiavoji* - apie 0,5 ha ploto sekluma į P nuo Briedsalės. Pavadinimas kildinamas iš sekliausioje vietoje riogsančio didelio akmens (ŽNP moksl.archyvas; iš kur kildinamas pavadinimas, neaišku. - V.V.).

Viena iš 7 ežero salų - PILIES SALA - V ežero dalyje, apie 1 km nuo Platelių mstl. 1486-1521 m. laikotarpyje minima Platelių pilis saloje, iš Žygimanto Augusto tą pilį valdyti gavo karalienė Bona (1534-1536 m. pilį ji valdė). Paskutinė medinė Platelių pilis 1585 m. jau buvo pasenusi, supuvu-

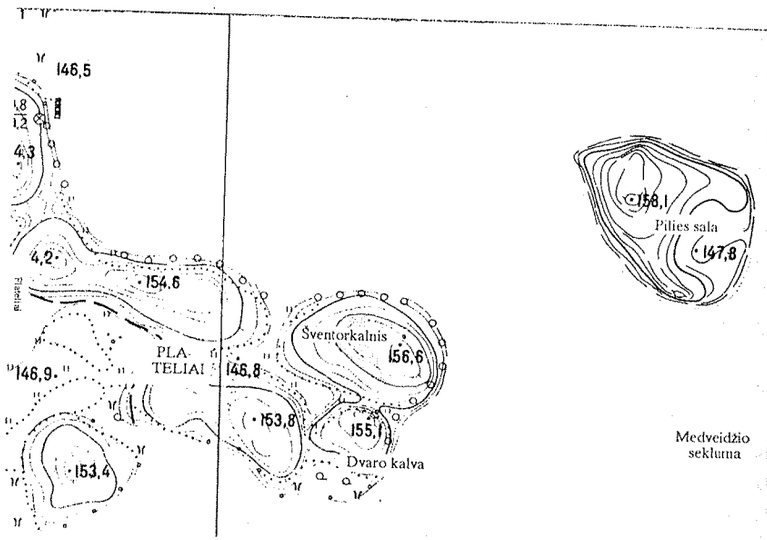

Medveidžio
sekluma

Pav. 245. Platelių Šventorkalnis, Dvaro kalva, Pilies sala

siomis sienomis, be stogo, žemyn nusvirusiais ir apgriuvusiais bokštais. Padav. A. Pilyje gyveno čerauninkė (LTR 4652/219). B. Salos rūsyje buvo paslėpta skrynia aukso, o ant skrynios gulėjo gyvatė. Žmogus susapnavo, kad galima tą turtą rasti, tik reikia visus bažnytinius dalykus čia atsinešti. Taip padarė, skrynią rado, bet paaiškėjo, kad nebuvo paimtas žvakdegys. Todėl aukso negalėjo paimti (LTR 4652/183). J.Lasickis XVII a. rašė, jog Kirnis globoja prie vienos, paežerėje stovinčios tvirtovės augančias vyšnias, ir žemaičiai, norėdami jį permaldauti, papjautus gaidžius sumeta tarp tų vyšnių, prismaigsto ten degančių vaškinių žvakių (Lasickis J., 1969). Paprastai šis pranešimas siejamas su Platelių Pilies sala. Š ežero dalyje - UBAGSALĖ (sausesniu vasaros metu tampa pusiasaliu). Liepos 2-ąją eidami Š paežere į Žem.Kalvariją, ubagai brisdavo į salą nakvoti. PLIKSALĖJE, sakoma, buvo plakami pliki žmonės (*"Liuob plikus žmones ten gibavot"*). Kiti sako, kad rūsyje ("sklepe") čia užmūrytus žmones mušė ir kankino (LTR 4061/10; 6000/149), iš pilies čia veždavo mergikes, išrengdavo ir nužudydavo (VUB F213-196/22). AUKŠTSALĖ kartais pavadinama ir Auksalės (LŽV, J. Ausiukaitis), Aukų salos vardu (LTR 6050/42).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/19; LTR 4650/309; 4652/37,183,219; 4061/10; 4925/380,442; 6000/149; 6050/42; 6414 (194); LŽV (J. Mickevičius, 1935); LŽV (J. Ausiukaitis, 1935); VUB F213-196: 6,18,22; V.V. **L.** Kviklys B., 1991, 4/311,312-313; Lasickis J., 1969, 19; LGP, 201; Mickevičius J., 1940, 20-23; Narbutas T., 1992, 1/129; Гуковский К., 1889, 320; Покровский Ф.В., 1899, 90-91.

270b. PUSIASALIS KUMELKAKTĖ, ARKLIAKAKTĖ - per 1,1 km į ŠV nuo Pilies salos, apie 800 m į Š nuo Platelių estrados aikštelės, ežero V pakrantėje. Nuo sausumos šis pusiasalis faktiškai atskirtas pelkaičių. Kumelkaktės pusiasalis - apie 100 m ilg. (Š-P), 35 m pl. (R-V). Aukščiausia dalis - ŠR, R šlaitas apie 5-6 m aukščio, paplautas ežero, V kalvelė šiek tiek

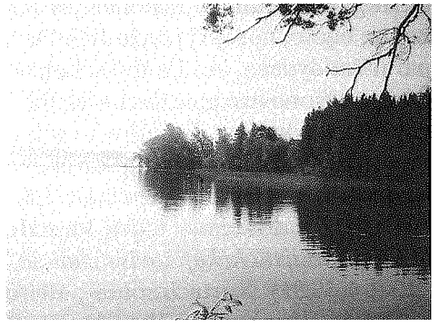

Pav. 246. Platelių ežero Kumelkaktė. Aut. nuotr., 1994

Pav. 247. Platelių ežero Kumelkaktės akmenų pora. Aut. nuotr., 1996

nuolaidesnė, iškilusi apie 2,5 m. Kalvelės pakraščiuose iš žemės kyšo maždaug 10-15 vidut. dydžio akmenų. Keletas didesnių akmenų iš paplauto R kranto guli jau ežere. Akį patraukia 5 m į R nuo aukščiausios pusiasalio dalies prasidedantis 6 iš žemės kyšančių akmenų "žiedas". Akmenys vid. dydžių (didžiausi 85x55x22 cm, 80x62x28 cm), "žiedas" maždaug 7 m skr. Galbūt jam priklauso ir dar 2 akmenys už 7,3 m ir 12,1 m į Š. Padav. Pilies saloje gyveno "apsėsta" karalienė (kitų manymu-karalienė Bona). Ten ji turėjo labai gražius rūmus. Žmonės jos nekentė, bijojo, norėjo ją nužudyti. Dažnai ir šaudydavo, bet jai tas nekenkė: ji buvo užsimovusi geležines pirštines, gaudydavo kulkas. Sulaikydavo net patrankos kulkas. Į krantą karalienė (kai kurių manymu - Elzbieta - LTR 4649/107) jodinėdavo balta kumele ("*Turėjo arklį tuokį kap žuvis - plaukio*" - LTR 4650/81). Kartą žmonės padarė kulką iš druskos, kulka iššovė iš patrankos į kumelę, pataikė kumelei į kaktą ir ši nuskendo, o pati karalienė, užšokusi ant lydekos, nuplaukė atgal į salą (LTR 4652/106; "*Kareivis ištraukė iš švarko guziką ir nušovė tą kumelę*" - VUB F213-196; karalienė pasakė, kad ją nušaus kvailas kareivis. Tai tas kareivis nušovė ją medinėmis kulkomis ("kyliais"). Po vieną pataikė į abi rankas, trečią - į burną, ketvirtą - į krūtinę. - V.V.), todėl kilo vietos pavadinimas Arkliakaktė. Kiti pasakoja, kad švedams užpuolus, karalienė sėdo ant savo nepaprasto žirgo ir plaukė ežeru į šiaurę, bet ties Kumelkakte švedai pastebėjo jos žirgo galvą ir tuoj žirgą su karaliene nušovė (arba, sakoma, nušovė Napoleonas - LTR 4652/35). "*Kitą sykį čia gyveno karalienė Katarina Bona. Turėjo kumelę juodą, balta kakta. Kaip tik švedai užeina kariauti, taip ta karalienė su ta kumele po ežerą. Ana galėjo ir po orą skraidyti ta kumele. Negalėjo niekas nušauti karalienės. Grobdavo kulkas ir mesdavo atgal. Anos duktė buvus kokiam ten mieste. Toks oficierius ir klausia: "Ar nėra tokio, kas tavo motiną nušautų ?". "Yra. Prigirdykit kareivius dalimis. Ne visus iš sykio, o dalimis. Ir veiziekit. Kas putosis žaliomis putomis, tas galės nušauti". Nu, ir taip padarė. Prigirdė kareivius. Viens ir pradėjo putotis žaliomis putomis. Ano ir prašo: "Nušauk karalienę". Ir nušovė. Išsitraukė iš švarko guziką ir nušovė. Ir karalienę, ir tą kumelę"* (VUB F213-196/13).

Š. 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/19. LTR 4627/196; 4649/107; 4650:42, 81; 4652/31,35,100,106; 6000/142; 6050/44; VUB F213-196: 3,13.; V.V. **L.** Balys J., 1949, 41 (Nr.33); Kviklys B., 1991, 4/313-314; Mickevičius J., 1940, 25.

270c. PUSIASALIS ŠVENTORKALNIS (*sen.gyvenvietė Av-2009*). Padav. A. Čia stovėjo vėliau švedų sudeginta bažnyčia (viena iš 7 Platelių bažnyčių). Buvo randama bažnyčios molinių šventųjų statulėlių (1948 m. LII; sakoma, kad tai buvusi Pilies salos karalienės - burtininkės bažnyčia, kurią ji lankydavo tiltu iš salos į Šventorkalnį). B. Vienam žmogui prisisapnavo, kad keltųsi, eitų paimti raktų, nuėjęs į Šventorkalnį rasiąs vartus, kuriuos atrakinęs ras duris į požemyje esančią bažnyčią. C. Vyrai kasė, ieškojo čia pinigų, rado geležinę skrynią, bet tada pakilo didelė vėtra ir žmones, jų kastuvus sumetė į vandenį. D. Kada

Plateliuose skamba varpai, tai ir Šventorkalnyje po žeme girdisi prasmegusios bažnyčios varpai, žmonių giedojimas (žmogus, kuris tuo metu Šventorkalnyje buvo, išgirdo balsą: "Kelkis ir eik šalin, nesi vertas čia sėdėti". Žmogus nesitraukė, antrą kartą pasigirdo balsas: "Kas yra, kad nesišalini iš tos vietos ? Nesi vertas čia sėdėti, nes šioje vietoje yra užkastas šventas bažnyčios daiktas. Jei netiki - kask, rasi juos geležinėje dėžėje". Žmogus atsinešė kastuvą, netrukus atsikasė medinę dėžę, kurioje rado nepaprasto grožio auksinę monstranciją ir kitų supelijusių daiktų. Apie tai buvo pranešta klebonui, atėjo klebonas su procesija ir monstranciją pergabeno į Beržoro filijos bažnyčią. 1553 m. dokumente sakoma, kad Platelių bažnyčia ir klebonija esanti prie ežero. Ir žmonių Šventorkalnis laikomas senųjų Platelių vieta. Į šį pusiasalį nuo dabartinio miestelio vedė kūlgrinda ("pylių takas").

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/47-48; LTR 3950/218; 4650/84; 4652:15,88,101; 4649/9,22; 6000/147; 6049/70; Mickevičius J., 1985, 47-50; **L.** AL, 5 (Nr.50); Kudaba Č., 1972, 96-97; Kviklys B., 1991, 4/311.

270d. APVALIOJI, DVARO KALVA - per 1 km į R nuo Platelių, ežero V pakrantėje, Šventorkalnio pusiasalio dalis. Apvalioji kalva - 60 m ilg. (R-V), 50 m pl. (Š-P), beveik lygia aikštele, kiek aukštėjančia Š dalyje. ŠV, ŠR ir Š šlaitai gana statūs, apie 8 m aukščio, R šlaitas žemėja į ežero pusę ir baigiasi stačiu ežero krantu. Š kalvos kraštu eina drėgna užpelkėjusi griova, skirianti kalvą nuo Šventorkalnio. Š kalvos papėdėje - maždaug 50x70 cm dydžio akmenys, atrodo, kad jie nuo kalvos nuridenti. Vienas panašus akmuo dar guli kalvos aikštelės ŠR dalyje. Čia šlaite aptiktas nuslinkęs dar didesnis, aukštesnis nei 1 m akmuo, kuris siaurėjo į viršų ir turėjo natūralią išėmą viename krašte. Kitas kraštas buvo nudaužtas. Šitaip akmeniui buvo suteiktas antropomorfinis siluetas. Buvo bandoma nustatyti akmens dydį kasant aplink jį. Tuoj po velėna rasta viena kita puodo šukė, nustatyta, kad akmuo guli ant natūraliai išlenkto paviršiaus. Matyti, kad akmenį verčiant į šlaitą čia jau buvo XVI-XVII a. keramikos (du koklių fragmentai rasti po akmeniu). Tyrinėtojo V.Žulkaus nuomone, nuo kalvelės į Š pašlaitę nuversti akmenys, ŠR šlaite aptiktas akmuo iš kalvoje buvusios pagoniškos šventvietės. Dvaro kalva apie 600 m į P nuo Šventorkalnio (juos skiria užpelkėjusi griova).

Š. 1986 m. V.Žulkus tyr., AS 1288.

PLAUSKINIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

271. AKMUO VELNIO KOJINĖ (*la 1992 01-8-153*) - 320 m į V nuo kaimo, apie 70 m į Š nuo lauko kelio Plauskiniai-Varnaičiai, ganyklose. Akm. - pilko granito, netaisyklingos piramidės formos, jo apimtis ties žeme: ŠV šonas - 2,5 m ilg., ŠR- 1,8 m, PR- 3,1 m, PV- 2,4 m, h= 1,8 m (V), 2,2 m (R). Viršutinė plokštuma lygi, netaisyklingo daugiakampio formos (60x60x50x90x100 cm dydžio). P šios

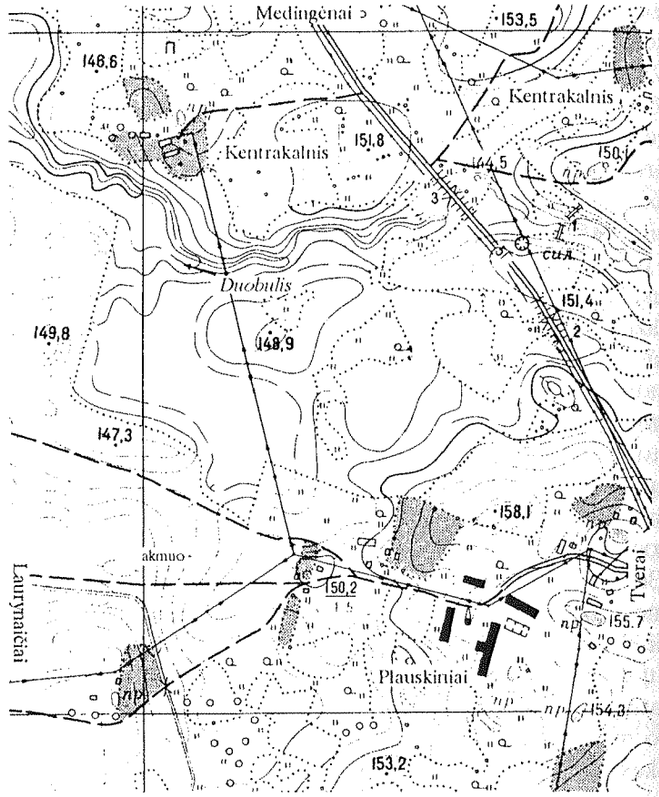

Pav. 248. Plauskinių Velnio kojinės akmuo

Pav. 249. Plauskinių akmuo. Aut. nuotr., 1994

plokštumos dalis pereina į nedidelę trapecijos formos įdubą (75 ir 40 cm ilg., 48 ir 52 cm pl., maždaug 5 cm gylio), tarsi "užpakaliui" pasidėti. Žmogus, tiesa, negalėtų sėdėti, nes nėra kur kojų pasidėti, nuo žemės įduba - 1,85 m aukštyje. PADAV. Ant akmens naktimis sėdėdavo (kiti nurodo aprašytą įdubą) Velnias ir lopydavo ar megzdavo kojines ("punčekas susieravodavo"). Buvo tikima, kad čia šventą dieną, per sumą, atnešęs kiauras kojines, parsineši jau geras. Kaime,

kai suplyšdavo kojinė, sakydavo: *"Nunešk ant akmens ir susieravos Velns"* (V.A.).

Š. V.A.; V.V.

PLOKŠČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

272a. ŠALTINIS I - 340 m. į R nuo miško kelio Plokščiai - plentas Plungė-Plateliai, 280 m į PV nuo A. Vaškio sodybos, į PV nuo Uošnos aukštupio. Iš po jovaro trykšta kelios versmės, kurios susilieja į upeliuką ir nuteka į P, išsilieja pievoje. Tikima vandens gydomosiomis savybėmis (gydo akis), nes *"jeigu šaltinis teka iš kalno į pietus, tai ons gydo akis"*.

Š. V.V.

272b. ŠALTINIS II - 90 m į R nuo A. Vaškio sodybos, bevardžio upeliuko (kairysis Uošnos intakas) dešiniajame krante. Trykšta prie pat upelio, iškart į jį nuteka. Vanduo sveikas plauti akis, gerti.

Š. V.V.

PLUNGĖ

Buvo tikima, kad šv.Jono dieną (06.24) Plungę turi ištikti nelaimė - miestas arba sudegsiąs, arba nuskęsiąs. Manoma, kad iš dalies pranašystė išsipildė 1894 m., kai šv.Jono dieną Plungė sudegė (Grėguola P., 1992). Į Plungės bažnyčią XIX a.viduryje perkelta stebuklinga Švenčiausios Mergelės Marijos statula, kuri nuo 1815 m. stovėjo Plungėje, prie kelio į Žarėnus pastatytoje koplytėlėje (Kviklys B., 1991, 4/74). Bažnyčioje buvęs ir stebuklingu laikomas Marijos paveikslas (Vaišnora J., 1958). Plungės kapinėse, nuo vartų tako dešinėje pusėje - koplytėlė, kurioje buvusi Jėzaus prie

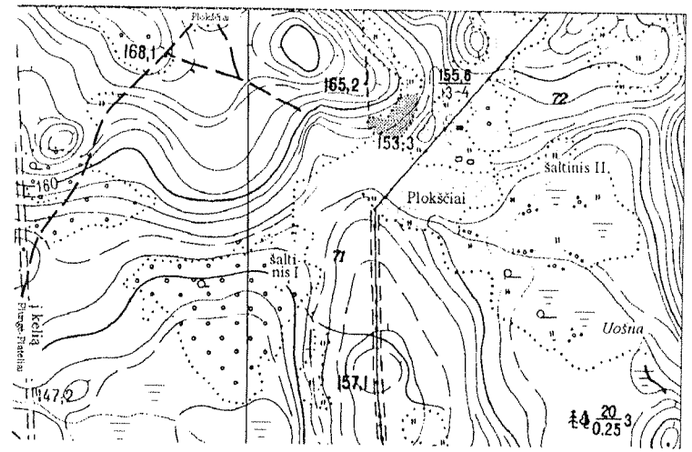

Pav. 250. Plokščių šaltiniai

stulpo statula, laikyta "cūdauna". Statula buvo apmazgyta, apraišiota spalvotomis, daugiausia jau išblukusiomis šilkinėmis juostelėmis: *"Aprištos įvairios dalys, turbūt kurioms buvo prašoma pagalbos, prie sienų prikabinėti veidrodėliai"* (B.Kviklys, 1991)

L. Grėguola P., 1992, 6; Kviklys B., 1991, 4/71,74; Vaišnora J., 1958, 368.

273. KŪDRA buvo žemiau bažnyčios varpinės, nedidelė, labai gili. 1920 m. ji pradėjo pakraščiais želti, ir 1944 m. jos vietoje jau stovėjo namai (Pakalniškis A., 1975). Padav. A. Kūdra - ta vieta, per kurią susisiekia požeminis ežeras su žemės paviršiumi, kur pastatytas Plungės miestas. Tas ežerėlis požeminiais kanalais susisiekia su Platelių ežeru (LTR 4868/156). B. Kūdroje buvo nuskendęs varpas, kuris kartais bažnyčios vargonams atsiliepdavo (Kviklys B., 1991). Sakoma, varpas į kūdrą nuriedėjo nutrūkęs iš varpinės. Vakare priėjus buvo galima girdėti skambant. Kiek varpo ieškojo (net ir kariškiai per karą), niekas

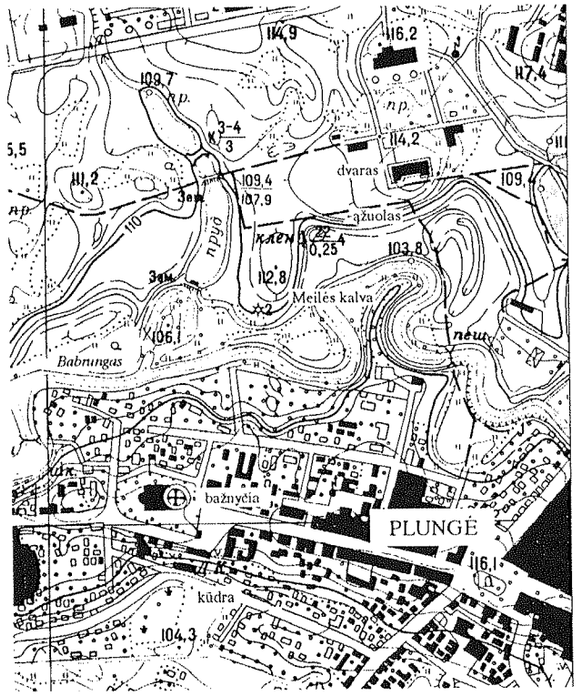

Pav. 251. Plungės kūdros vieta, Perkūno ąžuolas, Meilės (?) kalva

nerado (M.U.). Kiti pasakojo, kad per šv.Jono atlaidus užėjęs didelis juodas debesis užkrito ant buvusio miesto, bažnyčios. Taip ir to miesto varpinė atsidūrusi kūdros dugne. Ten buvę ir du varpai, vienas su kitu (?) "susišaukę". Vienas varpas iš "glūdumos" vakarais šaukdavo kitam: *"Juonabruolau, skendau, skendau"* arba: *"Skendau, skendau ! Lig puona deiva teisma pražuvi esam!"* (LTR 4868/156).

Š. LTR 4868/156; M.U. **L.** Grėguola P., 1992, 6; Kviklys B., 1991, 4/70; Pakalniškis A., 1975, 139-140.

AKMUO su KARVĖS PĖDA (buvo *mitologinis akmuo Av-918*). 1906 m., norint numatytai rusų cerkvės statybai užbėgti už akių, prie gydomojo vandens šaltinio už kapinių, kairėje Babrungo upės pusėje, buvo pastatyta grota -Lurdas su Švenčiausios Panelės Marijos statula. 1928 m. šalia įsikūrė ir kapucinų vienuolynas. Kairėje Lur-

Pav. 252. Plungės Lurdo akmens "karvės pėda". Aut. nuotr., 1995

do pusėje yra įmūryta akmens su karvės pėda skeveldra. Akm. - apie 1,3 m ilg., apie 45 cm pl. Ryškiai matoma apie 18 cm ilg., apie 12 cm pl. ir iki 6 cm gylio skeltanagio gyvulio pėda (tarp "perskeltų" dalių - graži 3 mm pločio pertvarėlė). Akmenyje yra ir daugiau įdubimų, duobučių.

Š. Mickevičius J., 1985, 56-57; VAK 35/283, 36/7; V.V. **L.** Kviklys B., 1991, 4/71; Pakalniškis A., 1975, 136-137.

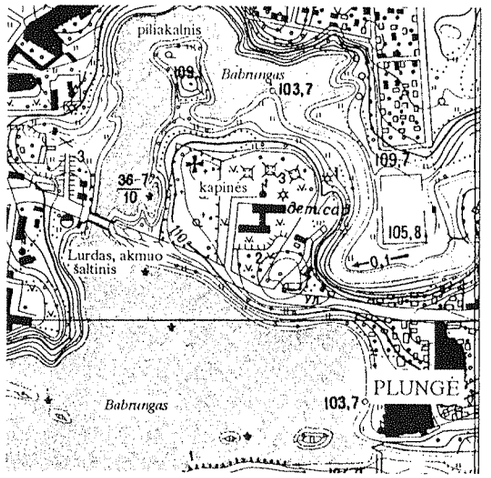

Pav. 253. Plungės m. Lurdas, akmuo su pėda, buvusi šaltinio vieta

Pav. 254. Plungės Perkūno ąžuolas. Aut. nuotr., 1992

274a. PERKŪNO ĄŽUOLAS auga dvaro parke (*Atr-128*), prie Babrungo upės. Storas, galingas ąžuolas, kamieno skersmuo - 1,65 m, lajos - 25 m. PADAV. Po medžiu buvo aukuras (Ravickienė E., 1968).

Š. ŠLIAVAS J., 1978, 71; L. BALIŪNAS K., 1939; KUDABA Č., 1972, 103; LGP, 199; RAVICKIENĖ E., 1968, 3-4.

274b. UOSIS auga parke, penkiakamienis. PADAV. Tėvas, turėdamas 5 sūnus, pasodino viename kelme penkis uosius. Sakoma, kad norint susilaukti sūnaus, reikia penkis kartus aplink medį apibėgti.

Š. E.R.

274c. LIEPA, auga parke, senas medis. PADAV. Liepą pasodino elgeta smuikininkas; jis ją augino, laistė ašaromis, senatvėje mirė tą medį apsikabinęs. Sakoma, kad prie liepos šaknų yra sūraus vandens *šaltinis* - elgetos smuikininko ašaros. Tikima, kad liepa prakalbės, kai rudenį, krentant paskutiniam jos lapui, pro šalį eis žymus smuikininkas, kuris, kaip tas, kuris medį buvo pasodinęs, bus tik vieną kartą gyvenime mylėjęs.

L. RAVICKIENĖ E., 1969, 2-3.

274d. MEILĖS(?) KALVA. Parke, prie Babrungo tvenkinių, nedidelė apskrita kalvelė. PADAV. Čia keldavo puotas raganos, paskui jos nusimaudydavo parko Babrungo upės tvenkiniuose ir, užlipusios ant šluotų, nuskrisdavo.

Š. E.R.

PUBŽIBIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

275. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu (*la 1994 01-8-400*) - į ŠR nuo kaimo, apie 380 m į V nuo kelio Tverai-Žarėnai, A.Savickio miške, nuošalioje pelkėtoje vietoje, kur iš žemės kyšo daugybė akmenų. Aukurui pasirinktas pailgas PV-ŠR kryptimi stambiagrūdžio raudono granito akmuo. R akmens šonas status, matomi 4 statmeni kaltu tašyti grioveliai, PV pusėje akmuo "ištįsęs", nuolaidžia šonine plokštuma. Apdirbta buvo tik virš žemės kyšojusi (apie 50 cm aukščio) akmens dalis. Akm. - 1,25-1,4 m skr., h= iki 72 cm. Viršutinėje plokštumoje iškaltas 54-58

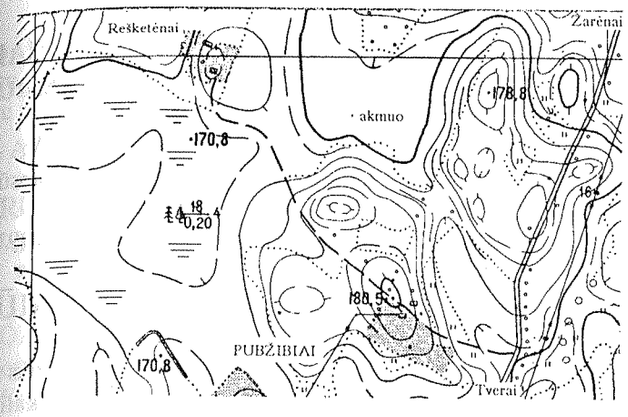

Pav. 255. Pubžibių akmuo

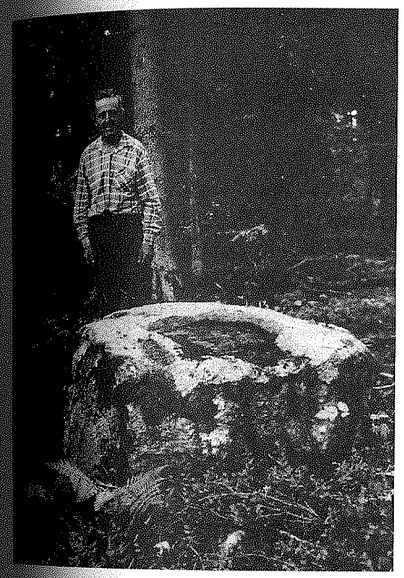

Pav. 256. A. Savickis prie Pubžibių akmens. Aut. nuotr., 1994

cm skr., stačiomis sienelėmis iki 7 cm gylio plokščiadugnis dubuo. Dubens pakraščiais matomas 1,5-2 cm pl. ir 5 mm gylio griovelis. ŠR dubens dalyje į akmens kraštą nueina 37 cm pl. "latakas". PADAV. Buvo sakoma, kad

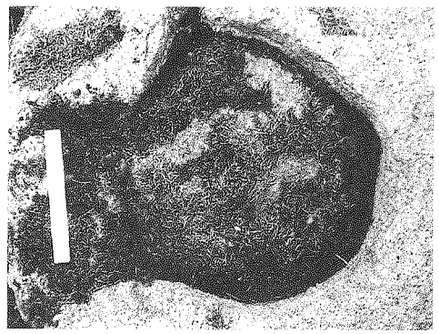

Pav. 257. Pubžibių akmens dubuo ir latakas. Aut. nuotr., 1994

akmuo užburtas ir ant jo Velnias kaldavo (lopydavo) pirštines (V.V.). Vaikai buvo gąsdinami, jiems sakydavo, kad čia naktį atsisėdęs Velnias lopys pirštines (V.V.). Į V nuo akmens iš žemės kyšo panašios geologinės struktūros 50x25x12 cm dydžio akmens skeveldra. Už 4 m į R - lygia viršutine plokštuma, 1,05 m skr., 45 cm aukščio akmuo.

Š. LTR 4869/348 (PIRŠTINLOPIO AKMUO); V.V.

PŪČKORIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

276. LIEPKALNIS (*senkapiai Av-2021*). PADAV. Ant kalno yra stovėjusi bažnyčia. Kasant rūsius randama žmonių kaulų.

Š. 1994 M. LR KPI ŽV., AS 2223/20.

277. KOPLYČKALNIS yra į V nuo kaimo, bendrose ganyklose, 0,3 ha ploto. Kalnelio viršūnėje yra buvusi medinė koplyčia, kurios likučiai, sakoma, kalne ir užkasti. PADAV. A. Prie stovinčio kryžiaus pasirodo raudona šviesa, ieškoma užburtų pinigų. B. Prie kryžiaus sekmadienį, dvyliktą valandą, matė gulintį milžiną.

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 36.

PŪČKORIAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

278. SAULĖS KALVA - miške, į P nuo kelio Pūčkoriai-Kapsūdžiai.

Š. LŽV (A. SMILINGIS, 1935).

RIETAVO SENIŪNIJA

ŠVENTEŽERIS. Toks vandenvardis nurodomas Girnakalių, Rietavo seniūn., adresu. Panašu, kad paniojama su Girnakalių k., Trakų r., kur netoliese yra Švenčiaus, Šventas ežeras (V.V.).

L. VARDYNAS, 169.

279. DAUSYNŲ PELKĖS - per 10 km į ŠV nuo Rietavo, prie Dausynų kaimo (jau Klaipėdos r.). Plotas - 145

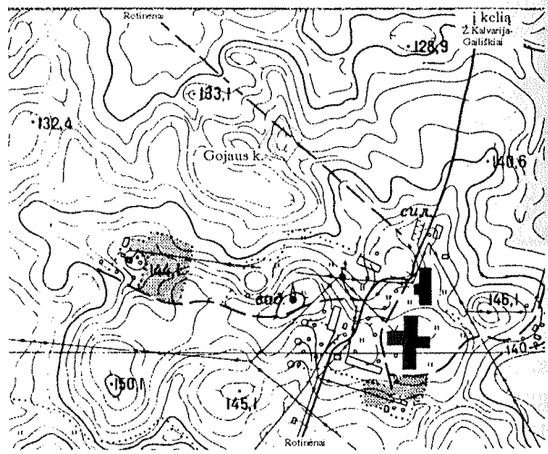

Pav. 258. Rotinėnų Gojaus kalnas

ha, didesnė pelkių dalis - raistinė aukštapelkė, mažesnioji - kupstuota plynraistinė žemapelkė.

ROTINĖNAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

280. GOJAUS KALNAS nurodomas vietovėje apie 600 m į ŠR nuo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai, 280 m į ŠV nuo Rotinėnų fermų. Tai ilgą laiką arta apie 0,8 ha ploto pakiluma.

Š. K.B.; V.V.

281. KARTUVIŲ KALNAS - per 500 m į ŠR nuo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai posūkio Rotinėnų kaime, apie 700 m į V nuo senojo kelio Žem.Kalvarija-Alsėdžiai. Kalnas - maždaug 8-10 m aukštesnis už aplinkines kalvas, apie 280 m ilg. (Š-P), apie 80-100 m pl. (R-V) gūbrys nuolaidžiais šlaitais. Š jo dalis aukščiausia, čia kalnas - apie 10-15 m

Pav. 259. Rotinėnų Kartuvių kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

aukščio. PADAV. Ant kalno buvo baudžiami (kariami) baudžiauninkai. Čia buvo rengiamos Rotinėnų, Kubakių kaimų vakaronės, gegužinės, švenčiamos Joninės.

Š. V.V.

SKYPLAIČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

KALNAS ŠATRIJA - 1 ha ploto. B. Cipijono žemėje.

Š. LŽV (S. POCIUS, 1935).

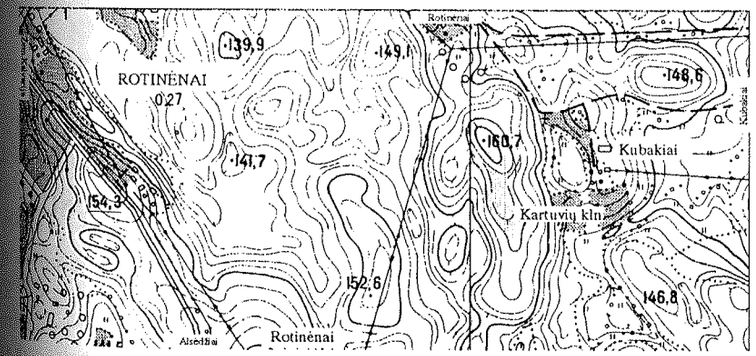

Pav. 260. Rotinėnų Kartuvių kalnas

SKIRPSČIAI
(ALSĖDŽIŲ SENIŪNIJA)

282. UPĖ ALKA, ALKUPIS išteka į R nuo Vilkų (Alkų), Skirpsčių kaimo žemėse, į P nuo kelio Alsėdžiai - plentas Plungė-Mažeikiai, pamiškėje. Aukštupys kanalizuotas. Sruojos (?) kairysis intakas.

Š. VK, 1985; V.V.

SKROBLIS
(RIETAVO SENIŪNIJA)

PILIAKALNIS (*Ar-778*). PADAV. Ant piliakalnio stovėjo bažnyčia, čia buvo laidojami pirmieji krikščionys.

L. КРЖИВИЦКИЙ Л., 1909, 84.

SMILGIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

283. AKMUO su VELNIO PĖDOMIS, VELNIAKMENIS buvo Butkevičiaus ganykloje. Akm. buvo raudonas granitas, apvalus, paviršiaus plotas - apie 1 m^2, apie 50 cm aukščio. Akmuo turėjo batuko formos pėdą, iš šono pusės antroji pėda buvo naginės ar vyžos pavidalo, trečioji pėda - gyvulio liūto, ar meškos. Dar buvo kažkokie 2 ženklai, panašūs į paukščių pėdas. Sunaikintas prieš 1952 m. PADAV. Senovėje kaime gyvenusiam Butkevičiui kaukai nešdavo įvairius daiktus. Kartą buvo pastebėta, kad velnias nešąs turtus. Pradėjo tą velnią gintis ir su švęstu vandeniu krapyti. Velnias bebėgdamas užlipo ant trijų didelių akmenų. Ten, kur jis dėjo koją, liko atsispaudusi jo pėda (Balys J., 1941).

Š. AP, 1952; VAK 56/518,531. L. BALYS J., 1941, 225 (NR.500; TRYS DIDELI AKMENYS SU VELNIO PĖDOMIS); KVIKLYS B., 1991, 4/85; LAM, 236 (GANYKLOJE YRA AKMUO SU ŽMOGAUS PĖDA); PA, 79 (NR.202).

284. AKMUO su VELNIADUOBE, VELNIO PĖDA - Purvaičių g-jos Keturakių miške, apie 500 m nuo buvusios S.Eidinto sodybos, prie kelio į Šaltiškės vnk. (10 m atstumu nuo kelio). Tai pilkas 4 m ilg., 2,8 m pl., 1,2 m aukščio granitas. Duobutė viduryje akmens - apie 50 cm ilg., 20 cm pl., 8 mm gylio, į abu galus smailėjanti.

Š. AP, 1951 (V.VALATKA). L. PA, 79 (NR.202).

STALGĖNŲ SENIŪNIJA

285. ALKUPIS - 5,6 km ilgio Minijos kairysis intakas, išteka Kungių k, pro Daugėdus ir Gudelius įteka į Miniją.

L. AL, 11 (NR.186); LE, 1/328 VARDYNAS, 5.

STALGĖNAI
(STALGĖNŲ SENIŪNIJA)

Bažnyčios statymui žemę ir ūkį padovanojo P.Stonys, sielojęsis, kad nesusilaukia vaikų. Pasak padavimo, vieną naktį jis susapnavo balsą sakant: "Nesisielok, Petrai, kad nesusilauki vaikų. Tavo gyvenimui skirtas kitas kilnus ir garbingas darbas, kad įvyktų Dievo valia". Tai kartojosi keletą naktų. Po to Stonys pastatė Stalgėnuose bažnyčią.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/87.

STIRBAIČIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

286. DAUBOS ŠVEDINĖ - kaime, netoli Žaliaus (?) sodybos. PADAV. A. Iš dangaus krisdami ledai išmušė šioje vietovėje daubas. B. Kartą dieną, kitą kartą naktį iš daubų sklido kaukimas.

Š. LTR 4642/70.

287. BOBKALNIS - per 140 m į ŠV nuo kelio Beržoras-Godeliai, 120 m į ŠV nuo A. Jurgutienės sodybos. Čia gyveno R. Pilybas. Kalnas - nedidelis, apie 80 m skr., kelių metrų aukščio, iš Š, ŠR, R, PR supamas pelkių.

Š. VK, 1935; V.V. L. MICKEVIČIUS J., 1940, 2.

STUMBRIAI
(RIETAVO SENIŪNIJA)

288. ŠVENTINĖS, ŠVENTŲ MIŠKAI plyti Plungės rajono PR ir Šilalės rajono ŠV paribiais. Plotas - 1530 ha (miškai - R-V kryptimi 7,5 km ilg., 4,5 km pl. Š-P). Sakoma, kad grafui Oginskiui draudžiant šiuose miškuose ganyti, kirsti medžius, net ir vaikščioti, kilo toks pavadinimas (LŽV). Iš PR, jau Šilalės rajone, buvo Šventų kaimas, žinomas nuo XVI a. pabaigos (dabar Žadeikių gyvenvietės teritorijoje).

Š. LŽV (O. TAMONYTĖ, 1935; GIRĖNAI). L. KVIKLYS B., 1991, 4/99.

ŠARNELĖ
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

289. ALKOS KALNAS (*piliakalnio Ar-813 teritorijos dalis*) - apie 200 m į PV nuo kelio Žem. Kalvarija-Barstyčiai, P kalvagūbrio, vadinamo Ilgkalniu, dalyje. Tai apie 80 m pl. (ŠR-PV), 120 m ilg. kalva, aukščiausia dalis - ŠR (139,6 m virš j.l.). Stačiausias šlaitas ŠR - iki 15 m aukščio. Padavimai žinomi tik apie Šarnelės piliakalnį, esantį į P nuo Alkos kalno (skiria dauba), bet, galimas daiktas, laikui bėgant jie nuo Alkos kalno "perkelti" piliakalniui, kuris plačiai žinomas, ten buvo rengiamos gegužinės. K.Sideravičiaus duomenimis, Alkos vardą turi Ilgkalnio dalis Š kelio Žem.Kalvarija-Barstyčiai pusėje (tas kalnas dabar dažniausiai vadinamas Ąžuolų kalnu).

Pav. 261. Šarnelės Alkos kalnas (dešinėje) ir piliakalnis (kairėje). Aut. nuotr., 1994

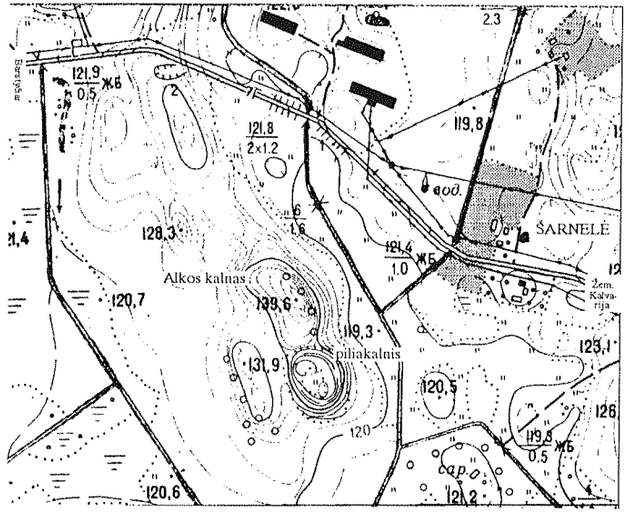

Pav. 262. Šarnelės Alkos kalnas

Apie jį žinomas padavimas, kad kalną apgulė švedai ir apgulti kareiviai ten badavo-alko. Nuo to kilęs Alkos vardas (VUB F191-338). B.Kviklys rašė, jog "*Čia augusią girią, raistą ir pačią kalvą laikė šventa vieta. Girioje buvęs aukuras ir degusi šventoji ugnis*" (Kviklys B., 1991).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/32-33; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/24-25; K.B.; VUB F191-338; V.V. **L.** Kviklys B., 1991, 4/65.

290. GOJAUS KALNAS - apie 1 km į Š nuo kelio Žem.Kalvarija-Gegrėnai, 200 m į P nuo Bružų sodybos, iš V, P, R juosiamas Varduvos kanalo, apaugęs medžiais. Kalnas - Varduvos slėnio aukštumoje (133,2 m virš j.l.), maždaug 30x80 m dydžio, apie 10 m aukščio, vidutinio statumo šlaitais. R jo dalyje rasta žmonių kaulų.

Š. K.B.; V.V.

ŠAŠAIČIAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

291. AKMUO DIEVO STALAS (*mitologinis akmuo Av-954*) - apie 650 m į V nuo Vilkos upelio, prie Keturakių miško kv.Nr.88 R ribos, R miško kelio iš Šašaičių į kelią Plungė-Keturakiai pusėje, aplinkui pelkėtos, drėgnos vietos. Į ŠR nuo akmens - buvusi Každailio sodyba. Akmuo - net iki 6,2 m ilg. (Š-P), apie 3,8 m pl. (R-V), iki 2,15 m aukščio (R) - aukščiausioje vietoje, kur užkelta koplytėlė. Į stalą akmuo nepanašus, greičiau į aukštyn kylančias dideles pakopas - iš V pusės pakopos sudaro "laiptų" pavidalo įspūdį (iš tikrųjų tik jais ir užlipama prie koplytėlės). O ŠR, PR akmens kraštai statūs, ŠR - 75-80° statumo. Akmuo priklausė dvarininkei Marijai Pozokienei. XX a. I pusės nuotraukoje (Gimtasai kraštas, 1934) matyti, kad

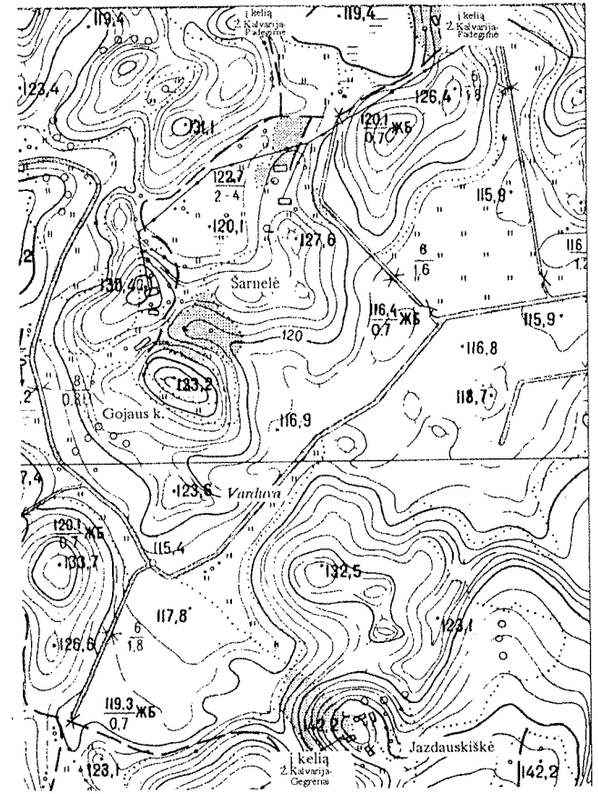

Pav. 263. Šarnelės Gojaus kalnas

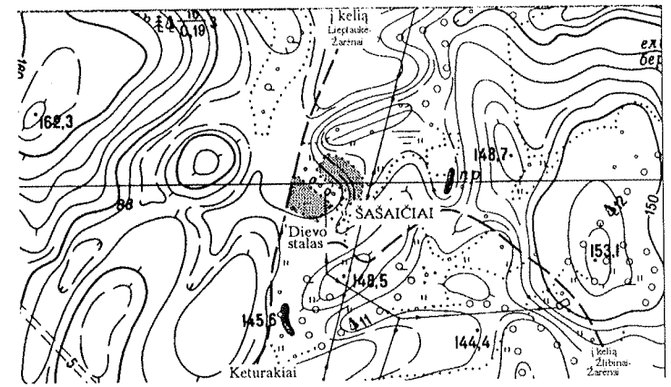

Pav. 264. Šašaičių Dievo stalo akmuo

Pav. 265. Šašaičių akmuo Dievo stalas. Aut. nuotr., 1994

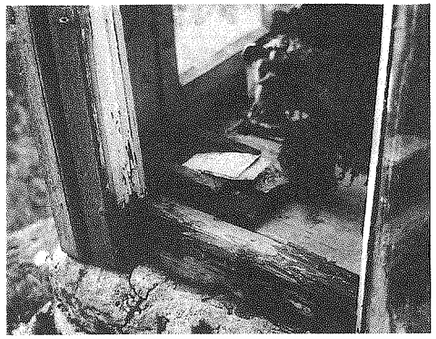

Pav. 266. Paaukoti pinigai koplytėlėje, ant Šašaičių akmens. Aut. nuotr., 1994

koplytėlė stovi atgręžta į ŠR pusę, dabar (ta pati koplytėlė) atgręžta į kelio (t.y. V) pusę. Koplytėlėje - dežutė pinigams aukoti (kadaise tam tikslui buvo padėtas varinis dubuo), 1994 m. vasarą joje buvo maždaug 25 monetos (5 kapeikų nominalo apie 10, 2 ir 3 kapeikų nominalo - 10, 1 kapeikos - 7), nemažai popierinių rublių banknotų (po 1, 3, 5 rublius), taip pat popierinių laikinųjų atsiskaitomų talonų "vagnorių" iki 25 tl vertės (V.V.).

Š. AP, 1952 (V.Valatka); VAK 56/531-532; VK, 1986 (Rimučių k., Dievo altorius; Keturakių k., Dievo kréslas). V.V. **L.** Gimtasai kraštas, 1934, Nr. 3-4, 182 (nuotr.); PA, 79 (Nr.201).

ŠATEIKIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

292. BAŽNYTKALNIS, GIMBUTO KALNAS - į ŠV nuo kelių Skuodas-Plungė ir Šateikiai-Gintališkė san-

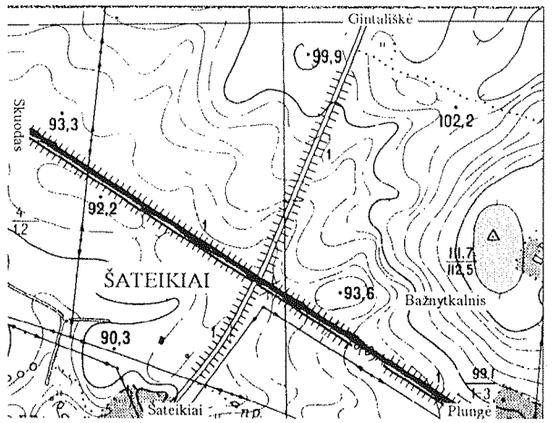

Pav. 267. Šateikių Bažnytkalnis, Gimbuto kalnas

Pav. 268. Šateikių Bažnytkalnis. Aut. nuotr., 1994

kryžos Šateikių mstl. ribose. Kalnas-aukščiausia apylinkių vieta (112.5 m virš j.l.), maždaug 2 ha ploto, ilgus metus artas, aikštelėje - Gimbuto sodyba. Padav. Čia stovėjo Šateikių bažnyčia.

Š. V.V.

ŠIURAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

PILIAKALNIS - apie 300 m į V nuo Šiuraičių piliakalnio (*Ar-805*), prie Jeselskio sodybos. Kalnas pailgas Š-P kryptimi, apie 60 m ilg. ir apie 10 m pl., aukštesniu Š galu. Jokių įtvirtinimų ar kitų žmogaus veiklos pėdsakų nėra. Spėjama apeiginė vieta.

Š. 1964 LII žv., AS 203/35. **L.** Baiūra R., 1964, 118.

ŠLEPEČIAI
(PAUKŠTAKIŲ SENIŪNIJA)

293. BIESDAUBĖ nurodoma abipus kelio iš Lankos lauko į Dilbšių kaimą. Čia vaidenasi.

Š. LŽV (A. Katiliūtė, 1936).

TVERAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

1646 m. vyskupas J.Tiškevičius popiežiui rašė, kad bažnyčioje yra Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslas, tikinčiųjų laikomas stebuklingu. Paveikslas ėmęs garsėti stebuklais tuoj po 1618 m. (Vaišnora J., 1958). 1787 m. bažnyčiai sudegus, paveikslas buvo rastas sveikas šventoriuje. Ypač nuo tada maldininkai lankė paveikslą. Didžiausi atlaidai - 07 02-07 09. Padav. A. Švenčiausios Panelės paveikslas buvo rastas tvoroje. Sakoma, kad kai degė pirmoji Tverų bažnyčia, klebonas paveikslą išnešęs įkišo į tvorą, taip jis buvo atrastas, o pastačius naują bažnyčią - "užmintas" jai ir miesteliui Tverų vardas (V.V.). B. Kai paveikslą norėjo išvežti (perdažyti, padidinti) iš Tverų, arkliai neįvažiavo jau į artimiausiąjį Šlapeikos kalną, nieko kito neliko daryti, kaip tik grįžti (kiti teigia, kad krito arkliai - LTR 4732/141). C. Paveikslas priklausė bažnyčios steigėjui Ilgovskiui, kuris su juo niekad nesiskirdavo. Patekęs į totorių nelaisvę, kalėjime jis dažnai prieš paveikslą melsdavosi, o kartą matė iš jo kylant šviesą. Pažadėjo pastatyti Marijos garbei bažnyčią. Sugrįžęs į Tverus, jis savo pažadą, esą, ir ištesėjo. Kaip nurodoma, iš nelaisvės paveikslą jis atsigabeno 1650 m. D. Ponas Tverskis buvo svečiuose pas Prancūzijos karalių, ir tas, važiuodamas į karą, parašė Tverskiui raštelį, kad jis įeitų į karaliaus kambarius ir pasiimtų vieną kokį nori daiktą sau. Tverskiui patiko paveikslas ("abrozdziuks"). Parsivežė jis paveikslą, pasikabino ir pradėjo jam kambary *"vaidintys švysybė ruodytis iš*

tuo abruozdo jau tin" (anot kitų, "*nušvėto visus kombarys. Pasiruod tin stebukls mata tuoks jau*"). Tada jau teko padirbti koplyčią ir perkelti paveikslą (LTR 4732/141). Jau XVIII a. maldininkai, turėdami rankose žvakę, keliaklūpsti ėjo aplink altorių, kuriame buvo paveikslas.

Š. LTR 4724: 112,201,303; 4729/369; 4731: 80,156; 4732/141; 4868/363; **L.** KVIKLYS B., 1991, 4/100; VAIŠNORA J., 1958, 369-371.

UOGUČIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

294. ALKOS KALNAS - apie 680 m į ŠV nuo kelio Uogučiai-Paežerės Rūdaičiai, apie 480 m į PR nuo kelio Visvainiai-Uogučiai atsišakojimo iš kelio Žem.Kalvarija-Plateliai, minėto miško kelio į Uogučius ŠR pusėje. Kalva - aukštumos kyšulys, 38 m ilg. (Š-P), 8 m pločio, iki 10 m stačiais

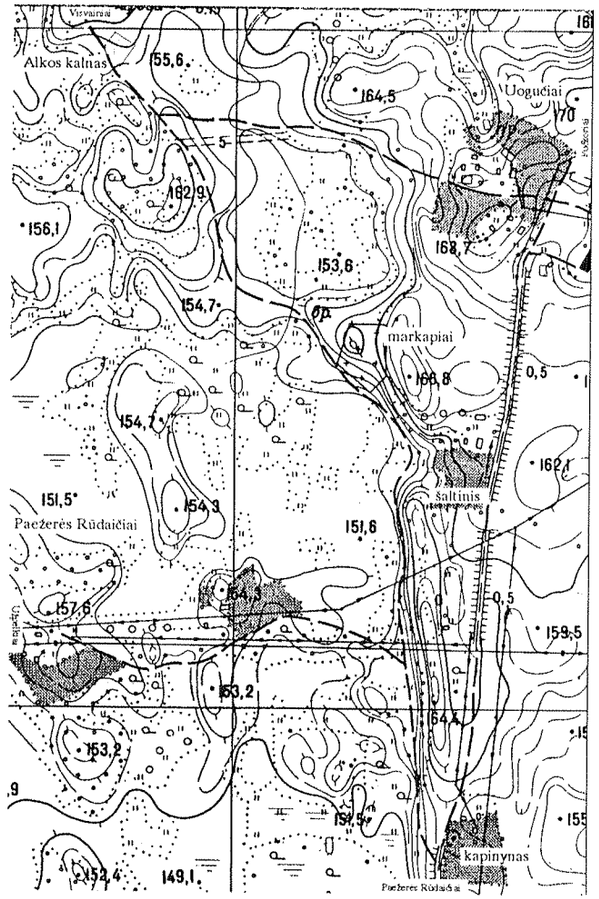

Pav. 269. Uogučių Alkos kalnas, šv. Jono šaltinis

Pav. 270. Uogučių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1996

Pav. 271. Uogučių šv. Jono šaltinis (dešinėje) ir koplytstulpis (kairėje). Aut. nuotr., 1996

šlaitais, tik Š - pereina į aukštumą. Kada kalva dar nebuvo apsodinta mišku, nuo čia matėsi Žem.Kalvarijos bažnyčia, Barstyčių kapai (V.V.). PADAV. A. "*(Ten) liūba aukas kūryns senuo gadyjuo*" (pasak. K.Sereckis, Jono, g.1907 m. Paežerės Rūdaičių k. Užr. 1996. - LTR 6414(180). B. Kalnas yra supiltas, čia vaidenasi (LTR 4649/146). Kai kurių žmonių teigimu, čia XX a. pradžioje dar stovėjo trys mediniai kryžiai, buvo kalbama, kad tai markapiai (V.V.).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/49; LTR 4649/146; 6414(180); MICKEVIČIUS J., 1985, 43; VK, 1935; V.V.

295. AKMUO minimas netoli vieno ūkininko sodybos. Didelis akmuo. PADAV. Kada užėjusi griaudėdavo perkūnija, ant akmens pasirodydavo šokinėjantis ir besivaipantis juodas katinas. Tai buvo biesas, katinu pasivertęs ir besivaipąs prieš Perkūną. Galbūt tas pats Nr. 258.

Š. LTR 758: 2,73.

296. ŠVENTO JONO, BUDRIO ŠALTINIS. Į PV nuo kelio Paežerės Rūdaičiai-Uogučiai, V Budriui priklausiusios sodybos pakraštyje, šaltiniuotoje griovoje trykšta daugiau kaip dešimt šaltinių, kurie susilieja į upeliuką ir teka į P-PV. Maždaug už 25 m Š pusėje prie upelio įrengtas tvenkinėlis, čia upeliukas priartėja prie kelio Visvainiai-Uogučiai (pro Uogučių markapius). Iš seno čia stovėjo koplytstulpis su šv.Jono Krikštytojo statulėle. Šioje vietoje moterys semdavosi vandens į butelius ir nešdavosi namo. Daugiausia tuo vandeniu būdavo gydomos akių ligos, viena moteris prausdavosi čia ir pasakodavo žmonėms, kad ji nusiprausus atjaunėja. Kai kurių žmonių teigimu, šaltinio vanduo turi nepaprastų savybių, nes "teka į rytus" (V.V.).

Š. V.V.

KAPINYNO (*Ar-770*) R dalyje, tyrinėtojo B.Tarvydo manymu, vykdavo laidotuvių apeigos. 1936 m. tyrinėjant čia rasta maždaug 20, 2 m skr. trumpalaikių laužaviečių, užpiltų storu smėlio sluoksniu. Paprastai ši kapinyno teritorijos dalis tyrinėtojų laikoma I tūkstantmečio pr. Kr. II pusės-I tūkstantmečio pradžios

gyvenviete. Uogučių kapinynas pagal radinius datuojamas III-V a.

L. Tarvydas B., 1936, 527-529

UŽPELKIAI
(PLATELIŲ SENIŪNIJA)

297. TYRELIO PELKĖS. Pelkėse jau XIX a. buvo kasamos durpės. 1894 m. kasant durpes, buvo rastas senoviškų dirbinių *lobis*: dvi antkaklių dalys su viela apvyniotais galais ir lankinės segės žvaigždžiakoje kojele,

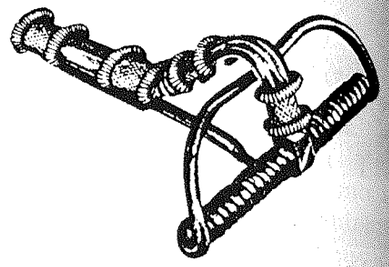

Pav. 272. Sidabrinė lankinė žieduotoji segė su aukso plokštelėmis tarp žiedelių iš Užpelkių lobio (Vaitkunskienė L. Sidabras senovės Lietuvoje. 1981, pav. XV)

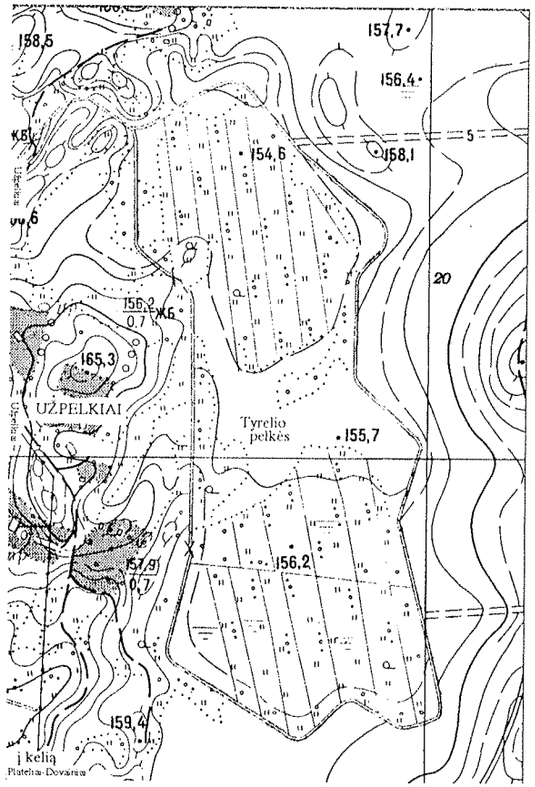

Pav. 273. Užpelkių Tyrelio pelkės

dengta sidabro plokštele, fragmentas, sidabrinė žieduotoji segė, apyrankė (KDVM, Inv.Nr. 602:1-4).

Š. Mickevičius J., 1985, 4-5. L. LAA 3/133.

298. PEKLOS KALNAS. Į ŠV nuo kaimo, apie 180 m į V nuo Lesčio ežero, apie 400 m į Š nuo Notės upės kanalo dešiniojo kranto, į R nuo Dovainių kapinyno (*Ar-790*), kalną kerta lauko kelias. Pakiluma - netaisyklingo trikampio formos, maždaug 1,5 ha ploto, keleto metrų aukščio, ilgą laiką arta, stačiausias šlaitas - P, apie 10-12 m aukščio, leidžiasi į vadinamąjį Čyščių - lomą, drėgną pievą (pagal LŽV, P. Vičiulis, iš Čyščiaus į Notę teka Sūropelis; Čyščius - "šlapia ir šaltiniuota vieta, iškastas durpynas"). Peklos kalno pavadinimas kilo nuo į ŠR, Lesčio pakrantėse buvusių pelkių, vadintų Pėkla (LŽV, P. Vičiulis). Pasak padavimų, ten klaidžiodavo žvakelės (V.V.). Padav. A. Ant kalno buvo pirtis, kuri kartą, žmonėms besiperiant, prasmego į žemę (LŽV, V. Jonauskienė). B. Kada reikėdavo arti, nebuvo galima įvažiuoti į kalną, nes kalno šlaitai labai statūs (LTR 4627/190).

Š. LTR 4627/190; LŽV (P. Vičiulis, 1935; Užpelkiai); LŽV (V. Jonauskienė, 1935; Jockiai); Mickevičius J., 1985, 31 (Jockių k. Peklakalnis); ŽNP moksl. archyvas.

UŽUPIAI
(RIETAVO SENIŪNIJA)

299. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-780*) - apie 1,1 km į V-PV nuo kelio

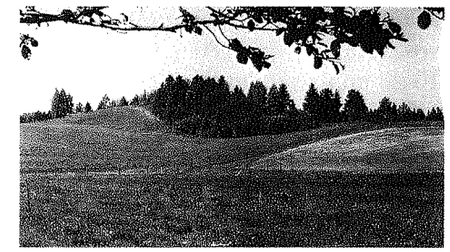

Pav. 274. Užupių Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

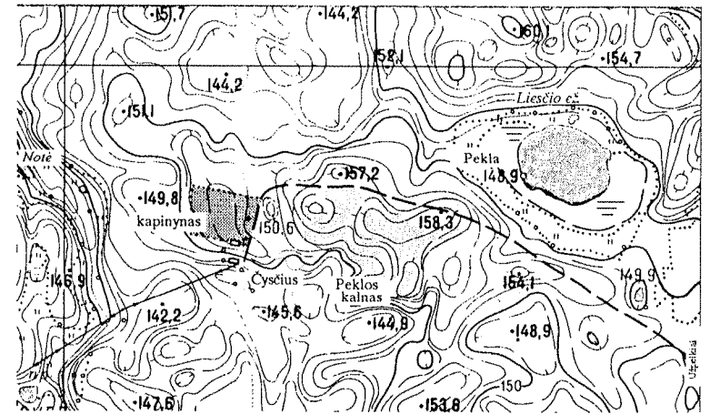

Pav. 275. Užpelkių Peklos kalnas, Čyščius

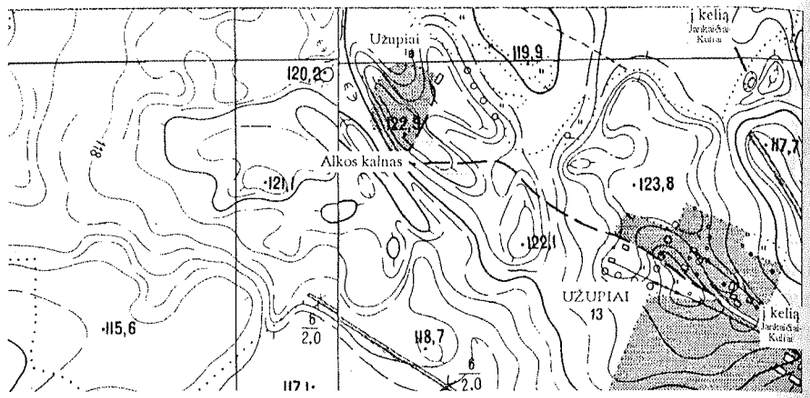

Pav. 276. Užupių Alkos kalnas

Mažieji Mostaičiai-Rietavas, 550 m į V nuo kanalizuoto Šaltupio dešiniojo kranto, numelioruotose pelkėtose pievose. Kalva - apie 180 m ilg. (ŠV-PR), 10-20 m pl., nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais (122,9 m virš j.l.).

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/36.

VARKALIAI
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

300. ŠVENTO VINCENTO ŠALTINIS - buvusiose Varkalių kaimo žemėse, dabar jau prie P Plungės m. ribos, R kelio Plungė-Kuliai pusėje. 1912 m. šalia šaltinio stovėjo koplytėlė ant akmens su šv.Vincento, šv.Roko, šv.Joopo (?) statulėlėmis, koplytstulpis

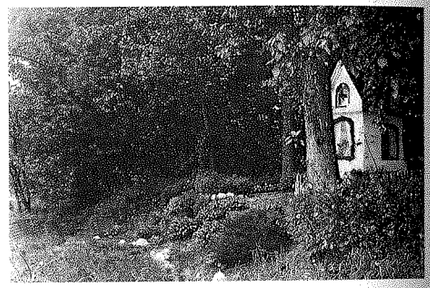

Pav. 277. Varkalių šv. Vincento šaltinis (kairėje) ir koplytėlė. D. Vaitkevičienės nuotr., 1996

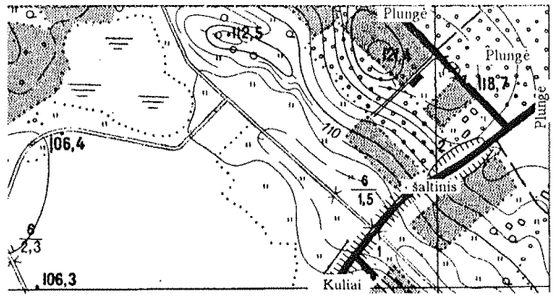

Pav. 278. Varkalių (Plungės) Vincento šaltinis

su šv.Barboros, angelo, Angelo sargo ir šv.Mykolo statulėlėmis, taip pat koplytstulpis su Švenčiausios Panelės statulėle. Buvo skardinė pinigams aukoti. Pokario metais viskas nušluota, šv.Vincento skulptūrėlė įmesta į šaltinį. Šiuo metu čia stovi mūrinė koplytėlė, yra šulinys. Teigiama, kad šaltinis šventu laikyti imtas po to, kai kunigas M.Šimkevičius čia atsigėrė šaltinio vandens ir pasakė, kad vanduo gydo visas ligas (Martinionis A., 1973). Žmonės tikėjo vandens gydomosiomis savybėmis, daugiausia tuo vandeniu plovė akis. Kai kurie, tiesa, juokdavosi ir sakydavo: "akis sugadinsi" (E.R.).

Š. E.R. **L.** KONČIUS I., 1931, 15; KVIKLYS B., 1991, 4/78; MARTINIONIS A., 1973, 49.

VĖLAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

Į PR nuo Kyvaičių, Adomaičių, į ŠR nuo Lopaičių miško.

VĖLAIČIAI
(TVERŲ SENIŪNIJA)

301. VĖLAIČIŲ GIRIA - į V nuo kaimo ir į PR nuo Labardžių. Miškai į R nuo Vienragių, kur žinomi senojo geležies amžiaus pilkapiai ir į PR nuo Pajomančio, kur iš suardyto kapinyno žinomi VII-XI a. dirbiniai.

VIDEIKIAI
(ŠATEIKIŲ SENIŪNIJA)

302. ČERAUNINKALNIS (*alkakalnis la 1994 01-8-376*) - ŠR kaimo dalyje, 800 m į ŠR-R nuo kelio Skuodas-

Pav. 279. Videikių Čerauninkalnis. A. Kubilo nuotr., 1963

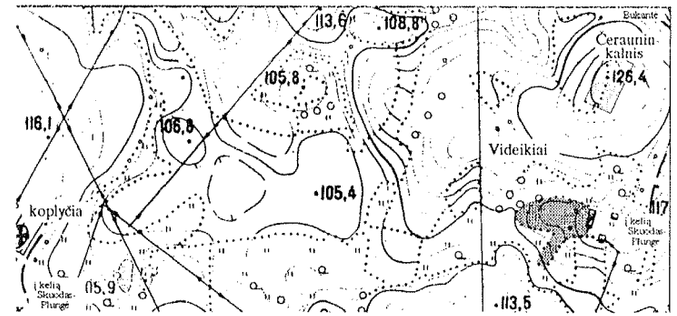

Pav. 280. Videikių Čerauninkalnis

Plungė, 120 m į Š nuo A.Karečkos sodybos, 500 m į PV nuo rašytojos Žemaitės memorialinio muziejaus Bukantės k. pastatų. Kalnas - 80-100 m ilg. (ŠR-PV), apie 30 m pl. (PR-ŠV), h= 6-8 m, aikštelė nuolat kasinėjama lobių ieškotojų. PADAV. A. Kalną supylė čerauninkės, kada lėkdavo į pasitarimus (VUB F213-22/70). B. Čia buvo raganų susirinkimų vieta (*"Velnia a raganas kas tėn vakščiuoj"*. - V.V.). Pasakojama, kad raganos, skrisdamos į pasitarimą ant Šatrijos kalno, čia sustodavusios pailsėti. Dėl to kilęs Čerauninkalnio pavadinimas (1948 m. LII).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/45; V.V.; VUB F213-22/70.

303. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis la 1994 01-8-376*) - PV kaimo dalyje, per 450 m į PR nuo kelio Mišėnai-Videikiai, 1,2 km į Š nuo geležinkelio Klaipėda- Radviliškis, PV

Pav. 281. Videikių Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1994

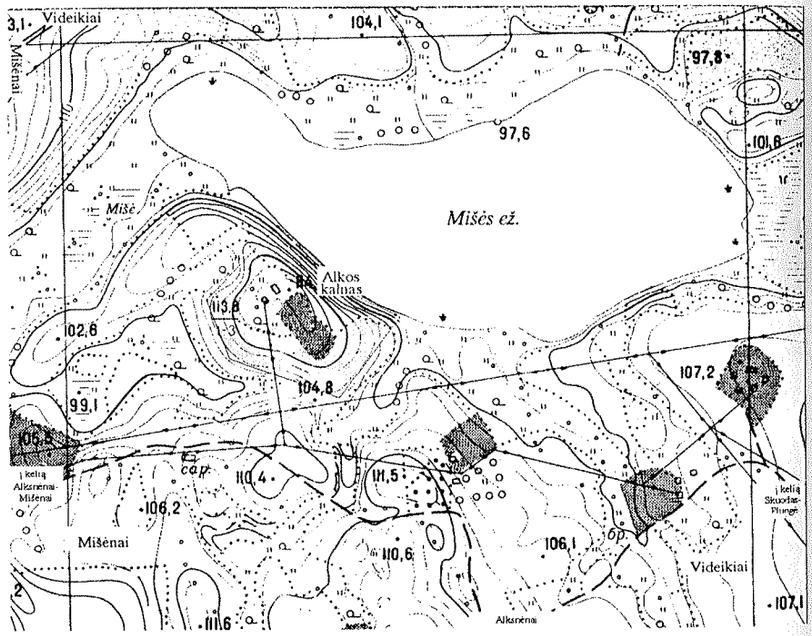

Pav. 282. Videikių Alkos kalnas

Mišės ež. pakrantėje. Tai iškilus kalnas, stačiu šlaitu (Š-ŠR) į Mišės ež. Iš ŠV, V, PV, R kalną supa šlapios pievos. Išsiskiria apie 160 m ilg. (ŠV-PR), 120 m pl. (ŠR-PV) aikštelė su buvusios Maliauckų sodybos liekanomis. Šlaitų aukštis - 12-15 m. PADAV. Senovėje lietuviai ant kalno aukojo aukas dievams (VK).

Š. VK, 1985, 1986; V.V.

VIEŠTOVĖNAI
(NAUSODŽIO SENIŪNIJA)

304. ALKOKALNIS, ALKOS, ALKVOS KALNAS (*alkakalnis Ar-816*) - apie 300 m į PR nuo kelio Plungė-Kuliai, 350 m į PV nuo pradinės mokyklos pastato, kairiajame Vieštovės upės krante. Kalno šlaitai nuolaidūs, tik iš ŠV statūs, iki 20-25 m aukščio. Kalnas - apie 1 ha ploto. PADAV. A. Senovėje ant kalno aukodavo aukas (buvo kūrenama šventoji ugnis). *"Pasakuojis mon tivėlis, laužus būdavo kūrins ir tėn tas aukas sukūrins. Būdavo kūrins laužus"* (pasak.L.Skėrus, Justino, g.1929m., Vieštovėnų k., dab. gyv.Varkalių k. Užr. 1995. - V.V.). B. Į kalną buvo "susimetę" žuvėdai (LTR 332/157). C. Kalne yra buvę dideli urvai, jų vietose

Pav. 283. Vieštovėnų Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

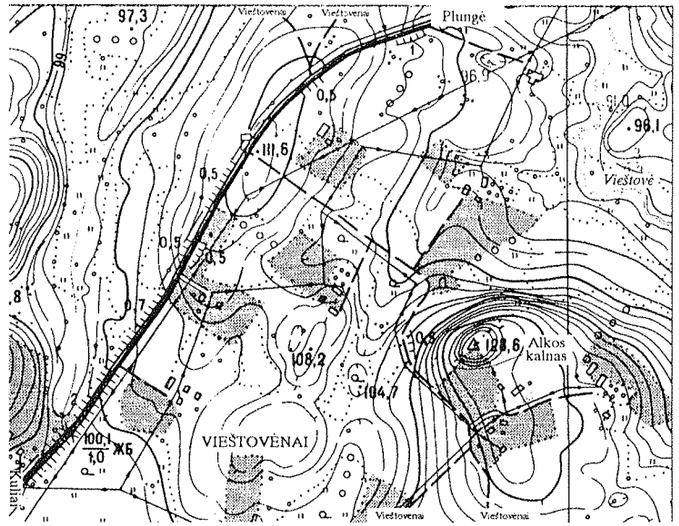

Pav. 284. Vieštovėnų Alkos kalnas

likę įdubimai (LTR 332/157). Vieštovėnuose yra piliakalnis, datuoj. I tūkstantmečiu.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/69 (VIEŠTAVĖNAI); LTR 332/157; VAK 36/231,244; VK, 1986; V.V. **L.** AL, 4 (NR.47); BŪGA K., 1924, 59; LAM, 260 (YRA ALKOKALNIU VADINAMAS PILIAKALNIS).

305. MINGĖLOS ĄŽUOLAS - šalia Mingėlų sodybos, prie kelio Kuliai-Plungė. Ąžuolas yra maždaug 7 m apimties, turi apie 800 m. Nukirstoje medžio viršūnėje buvo įkelta koplytėlė, kuri vėliau sutrūnijo. PADAV. A. Prie ąžuolo degė šventoji ugnis (Balevičius K., 1979). B. Sakoma, kai Jogaila krikštijo žemaičius ir kirto šventus medžius, šis ąžuolas jau buvo drūtas. Neatsirado tokio, kuris būtų drįsęs medį kirsti, tik kai už darbą buvo pažadėta 10 metrų audeklo ir mušk

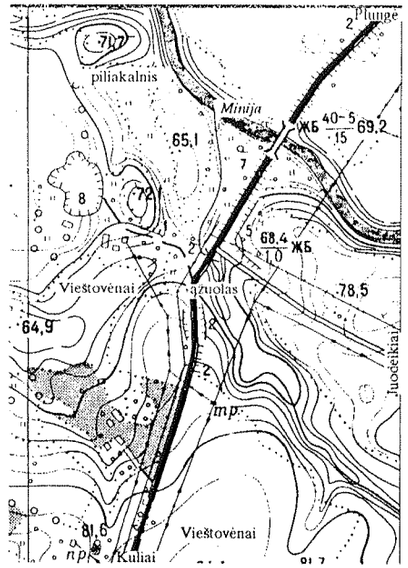

Pav. 285. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas

Pav. 286. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas. Aut. nuotr., 1995

Pav. 287. Vieštovėnų Mingėlos ąžuolas. Aut. nuotr., 1995

kieta, sutiko Mingėla (kitų manymu, į susirinkusiųjų minią buvo sviesta kepurė ir į kurį pataikė, tam teko kirsti). Vis tiek ąžuolui įstengė nukirsti tik viršūnę, o Mingėlą vėliau kaimynai už šį darbą paskandino Minijoje (Šliavas J., 1979). C. Iš Minijos Mingėlos šešėlis naktimis išlipa, 12 kartų apeina ąžuolą, medį apsikabina, prašo atleidimo (Danilevičius E., 1984). D. Sakoma, ir įvedus krikščionybę ąžuole gyveno pagoniški dievukai, vidurnaktį prie ąžuolo šokdavo gerosios laumės (Danilevičius E., 1993). E. Žinoma istorija apie ąžuolo atsiradimą - mažas vaikas išėjo parnešti gilių savo seneliui gydyti, tačiau vaiką sudraskė vilkai. Senelis rado tik

negyvo anūko delne sugniaužtą gilę. Ji ir buvusi pasodinta tos tragedijos vietoje (Šliavas J., 1979). Šalia ąžuolo gyvena penkta Mingėlų karta. Sakoma, ąžuolas buvęs matyti nuo devynių Žemaitijos kalvų.

Š. ŠLIAVAS J., 1979, 35; **L.** BALEVIČIUS K., 1979, 106; DANILEVIČIUS E., 1984, 54; DANILEVIČIUS E., 1993, 12; KUDABA Č., 1972, 105; LGP, 199.

VILKAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

Nurodoma, kad nuo čia esančio Alkos kalno ir kaimas buvo gavęs Alkų kaimo vardą, tik vėliau ši, R kaimo dalis imta vadinti Vilkų kaimu.

306a. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-771*) - per 500 m į PR nuo kelių Plungė-Mažeikiai ir Telšiai-Salantai kryžkelės, 300 m į R nuo kelio Plungė-Mažeikiai, 150 m į V nuo P.Jucio sodybos, miške. Kalnas apie 160 m ilg. (R-V), 60 m pl. (Š-P), jo Š, R šlaitai statūs, P, V - nuolaidūs, jų aukštis - 10-12 m. 1920 m. buvo pastytas medinis kryžius. PADAV. A. Senovės laikais lietuviai ant kalno aukodavo (degindavo) dievams aukas (Покровский Ф.В., 1899; "*Senuovie aukas degint un to kalno, senų senovie*" (pasak. E. Mikalauskas, Petro, g. 1920 m. Getaučių k., dab. gyv. Paburgės k. Užr. 1995. - LTR 6309(22). B. Senovėje čia buvo miestas (Покровский Ф.В., 1899). C. Senovėje čia rinkdavosi apylinkių

Pav. 288. Vilkų Alkos kalnas. Aut. nuotr., 1995

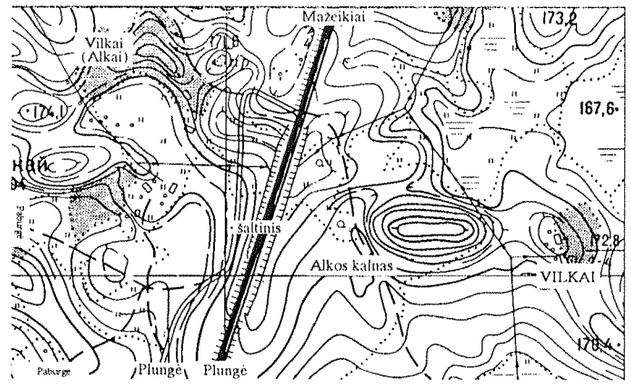

Pav. 289. Vilkų Alkos kalnas, Knygnešių šaltinis

Pav. 290. Vilkų Knygnešių šaltinėlis. Aut. nuotr., 1995

gyventojai švęsti derliaus nuėmimo šventės. Ta proga ant kalno buvo aukojami ožiai, avinai, vištos, gaidžiai. Po to būdavo vaišinamasi (Ravickienė E., 1981). Statant ant kalno kryžių, rasta "visaip sudėliotų akmenų" (apie 1935 m.). Ant kalno buvo ir pailgas, aukštas *akmuo* su įdubimu. Aplinkui gulėjo daugiau akmenų. Apie 1936 m. žemės savininkas akmenį norėjo suskaldyti ir sudėti į tvarto pamatus. Iškalė dubenyje skylę, pripylė parako, bet sprogimo metu žmogui nutraukė du pirštus, ir akmenskaldys akmenį paliko ramybėje. Pokario metais akmuo neberandamas. Į R nuo Alkos kalno iš pelkių išteka Alkupis (Nr.282). Netoliese nurodoma vietovė Laumės laukas (Покровский Ф.В., 1899). Turimas omenyje šiandieninis Laumių k., Skuodo r., žinia "perkelta" nuo Puokės Alkos kalno (Nr.126).

Š. LTR 6309(22); Mickevičius J., 1985, 44-45; VAK 36/171-172; V.V. **L.** AL, 10 (Nr.168, Alkai); LAM, 91; Ravickienė E., 1981; Покровский Ф.В., 1899, 82.

306b. KNYGNEŠIŲ ŠALTINĖLIS - V senojo kelio Plungė-Mažeikiai pusėje, apie 40 m į PV nuo naujojo kelio Plungė-Mažeikiai, apie 150 m į PR nuo V.Vilniūtės sodybos Vilkų kaime. Iš seno stovėjo koplytstulpis su užrašu "Fundatorka Ona Bagdonaitė". Koplytstulpyje 1912 m. buvo Švenčiausios Panelės, nežinomo šventojo statulėlės, į šaltinio pusę atgręžta stovėjo šv.Jono Krikštytojo statulėlė, buvo ir krucifiksas, o po juo dar viena šventosios statulėlė. Šalia pritvirtinta dėžutė pinigams aukoti. Neseniai vėl pastatytas koplytstulpis su Rūpintojėliu (*sg.179*), į V nuo jo teka šaltinis. Žmonės tikėjo gydomosiomis šaltinio vandens savybėmis, juo daugiausia gydė akių ligas. Gretimų sodybų gyventojai nuolat semdavosi šaltinio vandens. Važiuojantys į Žem. Kalvarijos atlaidus, einančios ten eisenos nuo Plungės pusės visada šioje vietoje sustodavo pailsėti, pietaudavo. Kunigas laikydavo pamaldas. "Vieta stebuklinga" (1912 m.; Končius I., 1931), "Šaltinėlis labai apaugęs krūmais, nebeprižiūrimas" (1932 m.; Končius I., 1933). Pasakojama, kad šaltinis buvo orientyras knygnešiams, nešantiems knygas iš Prūsų. Čia jie ir pailsėdavę. Vienas knygnešys gretimoje Valančiauskių sodyboje buvo žandarų sučiuptas.

Š. V.V. **L.** Končius I., 1931, 8-9; Končius I., 1933, 7; Raveckienė E., 1981.

VISVAINIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

307. ALKOS KALNAS (*alkakalnis la1994 01-8-376*) - Š kaimo dalyje, apie 110 m į PR nuo kelio Pūčkoriai-Visvainiai. Kalva apie 150 m ilg. (ŠV-PR), 60- 80 m pl. (ŠR-PV) lėkštais, iki 8 m aukščio šlaitais. Padav. A. "*Saka, senūs laikūs ten melsdavūs žmuonės, sak, prieš Lietuvą nebuva apkrikštyta. Onta, kur kalnėlis. Žinau, ka esu girdėjus, ka šnek, sak, ka tep senūs laikūs, kai Lietuva nebovo nepkrikštyta melsdavos žmonės*" (pasak. M.Velkienė, g.1915 m. Paparčių k., dab. gyv. Pučkorių k. Užr. 1994. - V.V.). Čia buvo deginamos aukos dievams (Mickevičius J., 1985). B. Iš kalno su dideliu žvangesiu išjodavo senovės kavalerija (Mickevičius J., 1985). Prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo renkamasi linksmintis į šalia esančius Malonės (Linksmybės) krūmelius. Alkos kalnas - 350 m į PV nuo Pūčkorių piliakalnio II (*Ar-811*) teritorijos PV kampo, į Š nuo Kuršpelkės, į R nuo Krikš(t)kalnio, arba Jono kalno.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/50; 1994 m. LR KPI žv., AS 2223/20; Mickevičius J., 1985, 31-32.

ŽEMAIČIŲ KALVARIJA
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

Yra nuomonių, kad bažnyčia Žem.Kalvarijoje buvo pastatyta prieš 1593 m. Tikrai žinoma, kad Žemaičių vyskupas Stanislovas II Kiška apie 1619 m. pastatęs šv.Jono Krikštytojo koplyčią ant buvusio piliakalnio (kartu pastatė ir koplyčią Lieplaukėje, kad vietos žmonėms nereikėtų toli eiti į bažnyčią Alsėdžiuose). 1637 m.

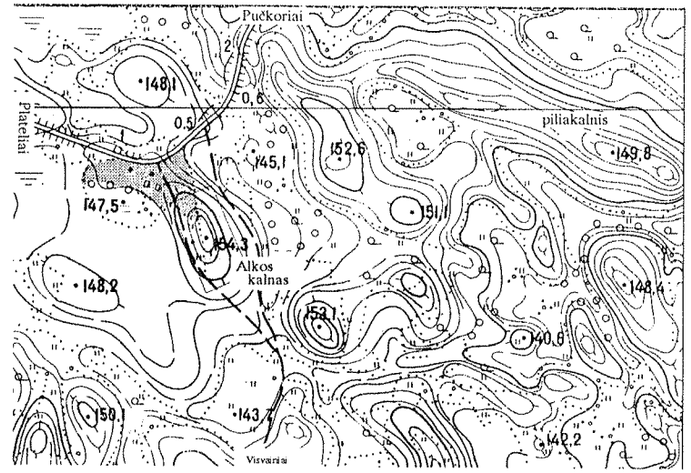

Pav. 291. Visvainių Alkos kalnas

vyskupas Jurgis Tiškevičius dominikonams pastatė jau mūrinę bažnyčią ir vienuolyną. Garduose pastačius bažnyčią, tėvas Petras iš Romos atvežė Dievo Motinos paveikslą. Laikomas vienuolyne paveikslas "pasireiškė stebuklais", ir, perkėlus jį į bažnyčios didįjį altorių, imtas garbinti. 1643 m. surašytas stebuklų protokolas, kuriuo paveikslas oficialiai paskelbtas stebuklingu. 1936 m. prie paveikslo buvo 82 votai - kojos, rankos, širdys, akys (Vaišnora J., 1958). Žem.Kalvarija išgarsėjo atlaidais. 1767 m. vyskupas J.Lopacinskis į Romą rašė, kad Kalvariją aplanko 15 tūkstančių žmonių su giesmėmis, ragais ir būgnais. 1639-1642 m. buvo įsteigtos Kryžiaus kelių stotys (pasakojama, kad kunigaikštis (matyt, vyskupas J.Tiškevičius. - V.V.) vedė arklius, kur arkliai sustodavo, ten buvo statoma Kryžiaus kelių koplyčios). Maldininkai į atlaidus rinktis, eiti Kryžiaus kelius pradėdavę dar birželio 25 d. Vysk.J.Lopacinskis 1763 m. rašė, kad į miestelį įeinantys jaunikaičiai šaudydavo iš šaudyklių, pūsdavo trimitus, mušdavo būgnus. Seniai su moterimis giedojo ir šaukė, nes kuri parapija su didesniu triukšmu į miestelį įeidavo, tuo buvusi didesnė garbė. Po to vyskupas uždraudė į atlaidus taip triukšmingai keliauti (Valančius M., 1978). Atlaidų metu būdavę 16-18 tūkstančių maldininkų, o per visą laiką (07 02-07 12) Žem.Kalvarijoje apsilankydavo apie 150-200 tūkstančių žmonių. Paskutiniai maldininkai skirstydavęsi liepos 18 d. (1937 m.). Buvo sakoma: "*Šventa žemė Kalvarijos, bet prakeikti žmonės; verčiau tu be manęs, aš be tavęs*" (Bani Al., 1936). Tarp XIV ir XV a. koplyčių yra vadinamas Jurkaus prūdas, šalia stovi rožančiais ir škaplieriais apkabinėtas koplytstulpis, kuris nuo kūdros nueinančių maldininkų bučiuojamas. Kūdroje plaunamas veidas, rankos, ausys, sprandas, kojos (merkiamos net su batais, kojinėmis), rūpestingai apiprausiami vaikai; sakoma, "*kur skauda, ten patepk*". Vanduo geriamas, jo pilamasi į butelius ("*už tai, kad čia pašventintas vanduo*", "*čia šventas vanduo*", "*čia Jėzus brido*", "*čia Jėzaus upelis [...] aš plaunuosi ir niekada nesergu*" - V.V.). Ateinant ir nueinant prie kūdros žegnojamasi.

Pav. 292. Žemaičių Kalvarija. Prie "Jurkaus prūdo" atlaidų metu. Aut. nuotr., 1994

Š. V.V. L. Valančius M., 1978, 2/358-9; Kviklys B., 1991, 4/58; Sakalas J., 1937, 3; Vaišnora J., 1958, 371-377.

308. UPĖ VARDUVA. Pavadinimas kildinamas iš žodžių "vardą davė". Padav. Žemaičius krikštijo šioje upėje ir pakrikštijus būriais jiems duodavo vardus (LTR 3073/42; K.B.). Į Š nuo senojo tilto liekanų per Varduvą miestelyje (dabartinis tiltas

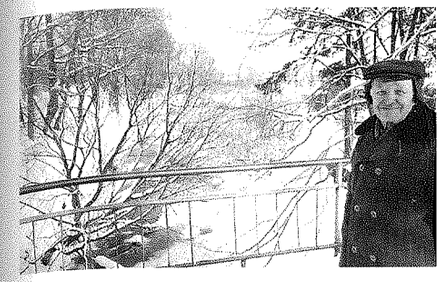

Pav. 293. Žemaičių Kalvarija. Varduvoje nuskendusio varpo vieta (kairėje) ir miestelio senbuvis Antanas Bubelė. Aut. nuotr., 1996

pastatytas šiek tiek labiau į P), ties 4 dideliais karklais, pasak padavimų, upėje yra paskendęs bažnyčios "Marijos" varpas. Anksčiau varpo kraštelis dar kyšojo, saulei tekant spindėdavo vandenyje, vėliau ir jis buvo užneštas upės smėliu. Vidurnaktį praeiviai girdėdavo varpą iš upės dejuojant. Niekas negalėjo varpo ištraukti, nes, sakoma, buvo Perkūno nutrenktas ir iš varpinės įkrito į upę.

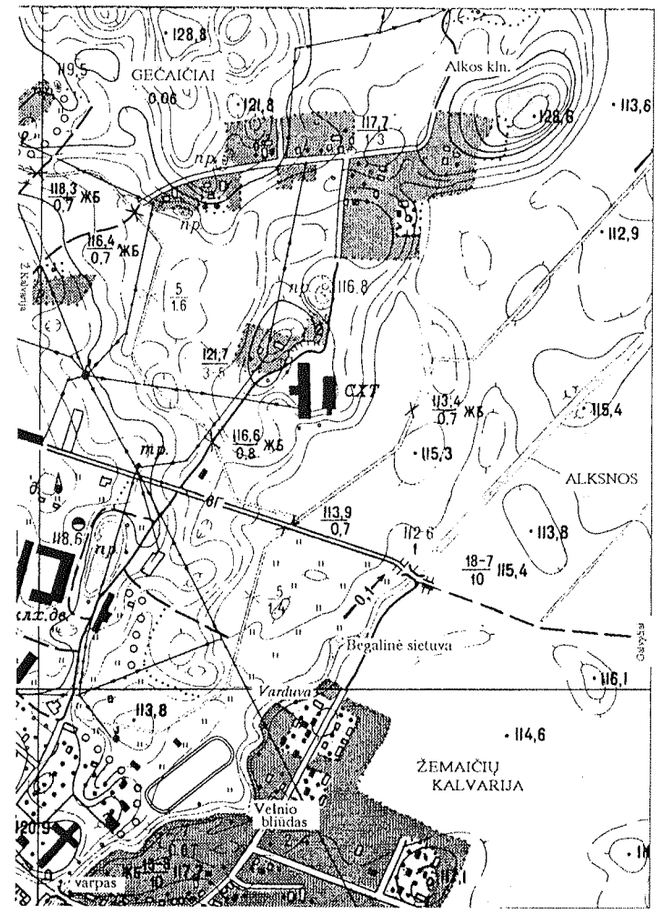

Pav. 294. Žem. Kalvarijos-Gečaičių Alkos, Sakalo kalnas, Velnio bliūdas, Begalinės sietuvos, nuskendusio varpo vieta

"Perkūna trėnkta nebuvo gali[ma] nieko pajodint [pajudinti]" (V.V.). Apie 200 m į ŠR nuo tilto per Varduvą ir "nuskendusio varpo" buvo Varduvos *sietuva*, vadinamasis Velnio Bliūdas, arba Jonušienės sietuva. Čia sukosi verpetas, retas kuris pasiekdavo sietuvos dugną. Sekmadienį per sumą čia vėžius gaudžiusią Jonušienę įtraukė "baisus vėžys" ir nuskandino (V.V.).

Š. K.B.; LTR 3073/42; V.V. **L.** Покровский Ф.В., 1889, 283.

309. ŠVENTO JONO KALNAS (*piliakalnis Av-948*) laikomas "pilaite ir alkviete" (B.Kviklys, 1991). Padav. Senovėje kalną supylė pagonys. Jų vadas įsakė visiems žmonėms, kad kiekvienas, senas ar jaunas, didelis ar mažas, raitas, važiuotas ar pėsčias, kuris vyks pro šią vietą, turi tam tikrą saiką žemių iš toliau atnešti ir pilti. Taip buvo supiltas kalnas. Paskui ant kalno pagonys degindavo aukas, jiems išnykus, ant kalno įrengtos kapinės (LTR 1167/14; išeitų, kad painiojama su Beržų kalnu-kapinynu (*Ar-814*) - V.V.).

Š. LTR 1167/14. **L.** Kviklys B., 1991, 4/58.

BERŽŲ KALNAS (*senkapiai Ar-814*) laikomas senosios šventvietės vieta: *"Vienas kalnas dar krikščionybę įvedus tarnavo alkos reikalams; jo vardas išsilaikė iki XVIII a. ir tik vėliau buvo Beržų kalnu pramintas. Įsikūrę pirmieji krikščionys, matyti, nedrįso tuojau užgesinti ant jo degančią ugnį, ir ji ten ilgėliau kūrenosi. Tačiau vėliau krikščionys kalną pavertė kapinėmis, tuo sujungdami senąjį pomirtinį kultą su krikščioniškais papročiais"* (B.Kviklys, 1991). Padav. Ant šio kalno buvo dalinami marškiniai Varduvoje apsikrikštijusiems žemaičiams (LTR 3073/42). Šalia, ant Žvizdro kalno - IX-XIII a. kapinynas.

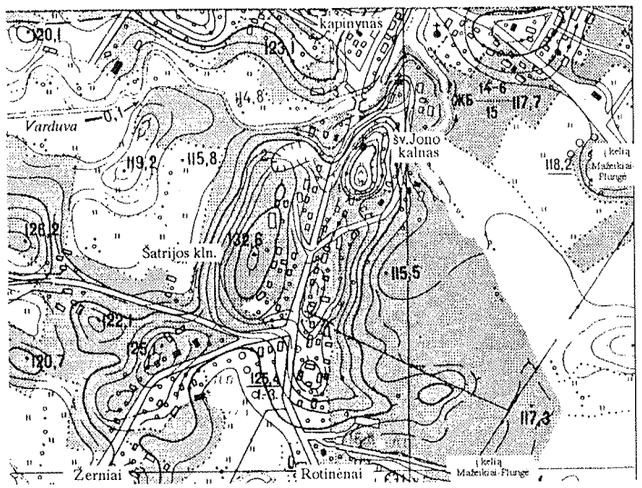

Pav. 295. Žem. Kalvarijos Šatrijos kalnas, Šv. Jono kalnas

Š. LTR 3073/42. **L.** Kviklys B., 1991, 4/58.

ŠALTINIS - bažnyčios šventoriaus V dalyje. Ant šaltinio įrengtas šulinys. Šaltinis laikomas šventu.

Š. Šliavas J., 1978, 75.

310. ALKOS, SAKALO KALNAS - apie 1 km į Š nuo miestelio, per 300 m į ŠR nuo Varduvos up. kanalo kairiojo kranto, ŠR numelioruotų Alksnų pelkių pakraštyje. Kalva buvusi Alksnų pelkių sala, maždaug 120 m ilg. (ŠR-PV), 100 m pl. (ŠV-PR), iki 5-8 m

Pav. 296. Žem. Kalvarijos Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

aukščio, vidutinio statumo šlaitais. Aukščiausias ir stačiausias šlaitas - PR. 1857 m. kun. A.Kašarauskas mini čia Alkos kalną (LAM). 1935 m. Alkos kalno čia ieškota nesėkmingai (VAK). Tada jau buvo paplitęs ir vartojamas Sakalo, Sakalų kalno vardas, kalną buvo pamėgę vienuoliai marijonai, į Kalvariją atvykstantys kunigai. Čia buvo sodinamos pušaitės, planuota įrengti naująsias miestelio kapines. 1966, 1996 m. Alkos kalno pavadinimą žinojo tik keletas vietinių žmonių.

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/38; VAK 36/202-205; V.V. **L.** AL, 10 (Nr.171); LAM, 148 (per 1 km nuo Kalvarijos lygumoje yra kalnas, vadinamas Alkos kalnu).

Pav. 297. Žem. Kalvarijos Šatrijos kalnas. Aut. nuotr., 1996

311. KALNAS ŠATRIJA - į V nuo Žem.Kalvarijos piliakalnio (Nr.309), V kelio į Platelius pusėje, Š galu ribojasi su Varduvos upe. Kalnas - apie 270 m ilg. (Š-P), 60-100 m pl., aukščiausia vidurine dalimi, nuolaidžiais, 4-6 m aukščio šlaitais. Statesni šlaitai tik V, ŠV, Š, kur siekia 15 m aukščio. Š galas nukastas žvyrui. Kaip tik su šia dalimi siejami pasakojimai, šlaito viduryje žemyn ėjo griovys - "koks tai įlinkimas, tarytum šliūžė". Padav. *"Į upės [Varduvos] pusę nuo Šatrijos kaip nuo stogo, pačiame šlaito viduryje - žemyn eina griovys, koks tai įlinkimas, tarytum "šliužė". Sakydavo, kad per tą tarpą raganos šliauždavo žemyn. Kiek toliau, pakalnėje - šaltinėlis buvo [...] Prieš Jonines čia rinkdavo žolynus, nes pamčlyvi nuo čia"* (pasak. T. Gedvilienė, g. 1909 m. Žem. Kalvarijoje. Užr. apie 1970 m. - K.B.).

Š. K.B.; LŽV (B. Bundzienė, 1936).

312. ATŽVILGOS KALNAS - ŠV Žem. Kalvarijos dalyje, prie miestelio ribos. Viršuje kelias Žem. Kalvarija-Padegimė kalną dalija į dvi dalis: ŠV (didesniąją) ir PR (mažesniąją). Kalną kerta ir kelias Žem. Kalvarija-Barstyčiai, Žem. Kalvarija-Padegimė jungiantis kelias. Atžvilgos kalnu vadi-

nama apie 600 m ilg. (ŠV-PR), 150-200 m pl. aukštuma, aukštesne ŠV dalimi (146,2 m virš j.l.). Kalnas iš V, P, PR aukštais, iki 25 m aukščio vidutinio statumo šlaitais, Š - pereina į žemesnį atragį, ŠR - už lomos pereina į kitą kalną, R - už lomos su kūdra taip pat aukštėja ir pereina į kitą kalną. Ant Atžvilgos kalno įrengtos naujosios miestelio kapinės. Padavime minima kūdra kalno viršuje išlikusi, tačiau yra šiek tiek padidinta ir pagilinta. PADAV. Kartą Didžiojo šeštadienio vakare žmonės pasikūrė pirtį, kuri buvo prie tvenkinio ant kalno. Kol pirtis įsikūreno, atėjo vakaras ir sutemo. Žmonės nuėjo pertis, nors jau buvo laikas eiti bažnyčion į pamaldas (skambino ir varpai). Žmonėms pirtyje besiperiant, atsivėrė žemė ir prarijo pirtį su visais ten buvusiais žmonėmis. Niekas neišsigelbėjo. Didįjį šeštadienį, vėlai vakare šioje vietoje galima išgirsti, kaip kažin kas periasi. Nuo to laiko, kada šią pirtį prarijo žemė, niekas Velykų vakare nebeina pirtin, bet visi stengiasi dar prieš pietus nusiprausti (LTR 1167/53). "*Kalno slėniuose ir dabar ūkininkai ardami randa įvairių geležinių daiktų, panašių į kardus, šarvus ir pan.*" (Lietuvos aidas, 1932).

Š. LTR 1167/53. LŽV (B. BRUNDZIENĖ, 1936; ŠAŠAIČIAI); V.V.; **L.** LIETUVOS AIDAS, 1932 09 27.

313. KARTUVIŲ KALNAS - per 1 km keliu nuo Žem. Kalvarijos į Gegrėnus, ŠV kelio pusėje, 150 m į PV nuo Gintvainių sodybos. Tai didesnės pakilumos aukščiausia dalis (139,5 virš j.l.), maždaug 60 m skr., iki 15 m aukščio, vidutinio statumo šlaitais (R, PR). V, ŠV - tęsiasi aukštuma. PADAV. Čia buvo ponų kariami nusikaltę baudžiauninkai.

Š. LŽV (B. BRUNDZIENĖ, 1936; ŠAŠAIČIAI); V.V.

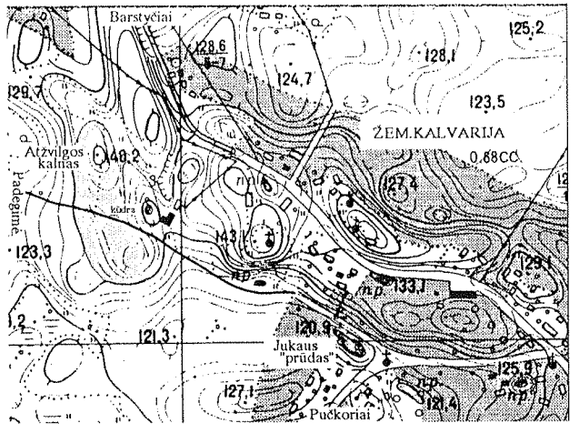

Pav. 298. Žemaičių Kalvarijos Atžvilgos kalnas, kūdra, Jurkaus "prūdas"

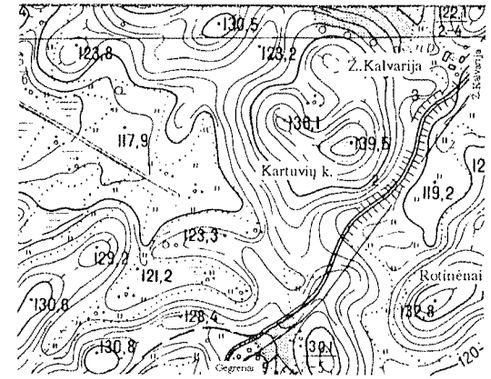

Pav. 299. Žemaičių Kalvarijos (Šašaičių) Kartuvių kalnas

ŽERNIAI
(ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS SENIŪNIJA)

314. AKMUO SU BIESO PĖDA - tarp Žernių ir Krapštikių, 700 m į R nuo kelio Plungė-Mažeikiai, 450 į R nuo Zaleckų sodybos, 320 m į Š nuo kelio Krapštikiai - plentas Plungė-Mažeikiai, Pilelio (arba Virkšo) dauboje, ŠV Každailio kalno papėdėje, išdžiūstančio upelio vagoje, į P nuo akmeninio tiltelio liekanų, po galingu dvikamieniu (buvo trikamienis) ąžuolu. Akm. - rausvas smulkiagrūdis granitas, 1,2 m ilg. (ŠV-PR), 1,05 m pl., iki 45 cm aukščio. "Bieso pėdą" primena natūralus įdubimas PV akmens krašte, jis 17x7 cm dydžio. PADAV. A. Kažkas Biesą pagynė, tas bėgo ir koja

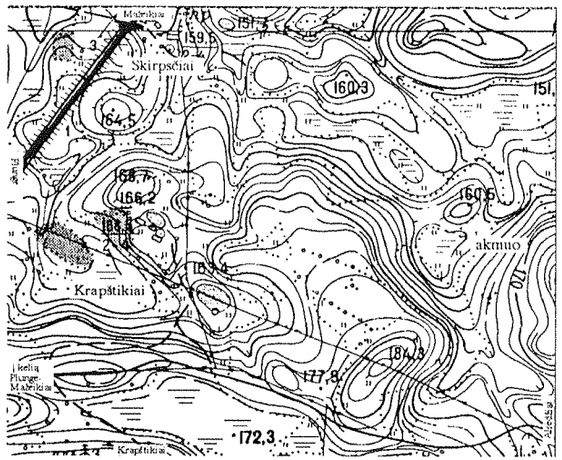

Pav. 300. Žernių akmuo su Bieso pėda

Pav. 301. Žernių akmuo (pirmame plane) ir ąžuolas. Aut. nuotr., 1996

Pav. 302. Žernių Peklos akies vieta. Aut. nuotr., 1996

"įsmego" į akmenį. B. Biesas ateidavo čia su juodu kepaliušiu pas piemenis, žaisdavo su jais "vokietį" ir juos aplošdavo.

Š. LTR 6414(148); V.V.

315. AKIVARAS PEKLOS AKIS, BIESBLIŪDIS buvo tarp Jazdauskiškės ir Žernių, apie 820 m į ŠV nuo kelio Plungė-Mažeikiai, apie 220 m į PR nuo Norvaišų sodybos, V senojo kelio Plungė-Žem. Kalvarija pusėje. Šią vietą kerta aukštos įtampos elektros stulpų linija. Čia buvo maždaug 20 m skr. akivaras, kuris jau visiškai užako. Niekas negalėjo išmatuoti jo gylio.

Š. V.V.

ŽLIBINAI
(ŽLIBINŲ SENIŪNIJA)

PADAV. Šioje vietoje buvo stebuklinga, bet "visai nuskurdusi bažnytėlė. Jos pamatai visur buvę kiauri". Pasakojama, kad kiekvieną dieną daugybė sergančių žmonių rinkdavosi bažnytėlėn pasimelsti ar pažiūrėti įvykstančių stebuklų, nes kiekvienas ligonis, sirgęs akimis, pasveikdavo. Vėliau bažnytėlė buvo nugriauta ir pastatyta didelė bažnyčia. Aplink išaugęs miestas pavadintas Žlibinais nuo tų stebuklų su žlibakiais (neregiais).

Š. LTR 284/584.

ŽVIRBLAIČIAI
(BABRUNGO SENIŪNIJA)

316. BAŽNYTKALNIS, ŠVENTOKALNIS - per 500 m į ŠR nuo kaimo kapinių, V kelio Plungė-Babrungėnai pusėje. Aukštuma. Iki įrengiant didesnėje jos dalyje šiukšlyną, sakoma, turėjo tarsi dvi dalis - Š ir P, vadinamas Šventokalniu ir

Bažnytkalniu. Visa aukštuma yra maždaug 120 m ilg. (Š-P), apie 90 m pl. (R-V), gana stačiais, iki 20 m aukščio šlaitais iš V, P. Š - pereina į Raudonkalnio aukštumą, o R - ribojama kelio Plungė-Babrungėnai. Įrengtas šiukšlynas aukštumos vaizdą pakeitė. Visiškai nepaliesta liko PV jos maždaug 30x20 m dydžio dalis, kuri PV leidžiasi į Liūnijos pelkes. PADAV. A. Senovėje ant kalno buvo šv.Jono bažnyčia, pastatyta "nuo pačių pirmųjų krikščionybės laikų". Tą bažnyčią žmonės "labai mylėjo, nes ji buvo pagarsėjusi stebuklais". Užėję švedai šią bažnyčią išplėšė, kunigus iššudė (tik, sakoma, kad šalia buvusiose *pelkėse* - "liūnijose", kur negalima net dugno pasiekti, buvo paslėpti turtai; LTR 284/590). B. Kartą bažnyčia iškilo, ėjo žmonės, kunigai, skambino varpai. Visiems suėjus vidun, durys užsidarė ir viskas pranyko. Čia randama plytų, yra "sklepų" (LTR 284/590).

Š. LTR 284/590; LŽV (A. VAINORIŪTĖ, 1935); V.V.

18. 3403

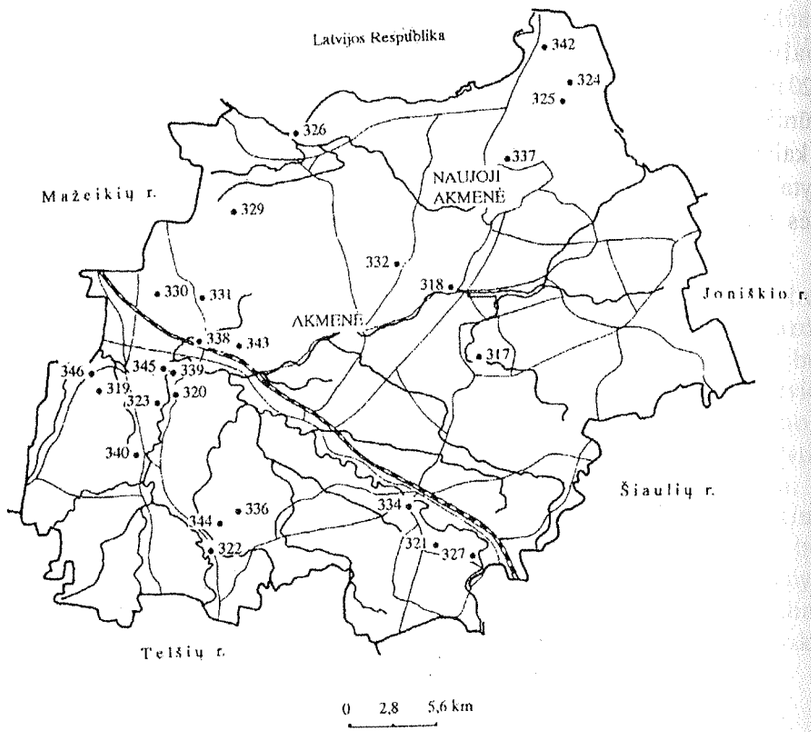

AKMENĖS RAJONAS

AKMENĖS SENIŪNIJA

317. ŠVENTUPIS - 26 km ilg. kairysis Dabikinės intakas. Išteka Kinkių apylinkėse, 10 km į R nuo Papilės. Įteka į Dabikinę 8 km į P nuo N.Akmenės (dabar santakos vietoje-Dabikinės tvenkinys). PADAV. Upelyje nuskendo vežamas pas ligonį kunigas (LŽV).

Š. LŽV (K. ŠUKYS, 1935; KRUOPIŲ G-JA); L. VARDYNAS, 170 (ŠVENTUPYS).

ALKIŠKIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

Vietos gyventojai kaimo pavadinimą kildina tik iš ankstesnio kaimo vardo "Senieji Kiškiai" - "*Alt-Kischken*" (V.V.).

Š. V.V. L. AL, 5(NR.69); BŪGA K., 1924, 59.

318. ALKOS KALNAS. J.Šliavas nurodo, kad Alkos kalnu vadinama kaimo kalva prie kelių Akmenė-Naujoji Akmenė ir Alkiškiai-Sablauskiai sankryžos. Tai nedidelė, kelio Akmenė-Naujoji Akmenė apardyta, maždaug 30x20 m dydžio ir kelių metrų aukščio kalvelė, vietinių žmonių laikoma kaimo kapeliais. 1993 m. buvo matomos antkapinių paminklų liekanos. 150 m į PV nuo kalvos - *šaltinis*, kuris žiemą neužšąla, ir vietos žmonės jo vandenį vartoja maistui gaminti. J.Šliavo nuomone, tai vieno buvusios šventvietės komplekso dalys.

Š. ŠLIAVAS J., 1975A, 30-32; V.V.

ČEKAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

319. ŠALTINIS LAUMĖS PIRTIS nurodomas į P nuo kaimo, vadinamojoje Užimtinių pievoje, ant kalnelio.

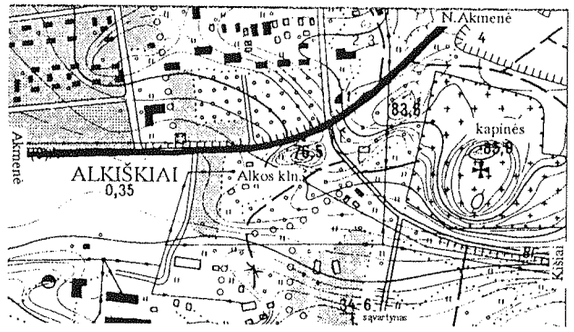

Pav. 303. Alkiškių Alkos (?) kalnas

PADAV. "*Vakarais laumės tame šaltinėlyje maudosi; kas į tą vietą ateinąs, visi paklystą. Tas įsitikinimas žmonėse ir dabar tebesąs*" (pasak. A. Lizdenis, g. apie 1905 m. Žibikų k. Užr. 1935).

Š. LŽV (E. DENIUŠIENĖ, 1935).

GYVOLIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

320. PILIAKALNIS (*Ar-34*). PADAV. A. Senų senovėje ant piliakalnio degdavo šventoji ugnis, kurią saugodavo ir prižiūrėdavo vaidilutės. Čia buvo šventykla (1948 m., LII). B. Baudžiavos laikais ant piliakalnio buvo baudžiami, mušami žmonės (VAK).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/8-9; VAK 29/105.

GUMBAKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

321. VELĖKPELKIS. Čia teka ir to paties vardo upelis, Ventos kairysis intakas.

L. VARDYNAS, 189.

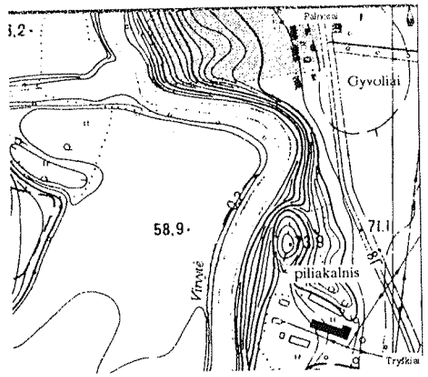

Pav. 304. Gyvolių piliakalnis

KAIRIŠKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

322. PIEVA ALKA - į R nuo kaimo, 1 ha ploto. PADAV. Čia mušdavo žmones.

Š. VK, 1982.

KEGRIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

323. PUŠIS auga Kegrių pamiškėje, prie Kungio sodybos, 15 m aukščio, apie 80 cm skr., padžiūvusi. Medžio viršūnėje spyglių kuokštai atrodo kaip apversta lėkštė. Priešais ant akmeninio postamento pastatytas ir pritvirtintas geležinis kryžius. Pasakojama, kad pušį pasodino Kungio tėvo, turėjusio

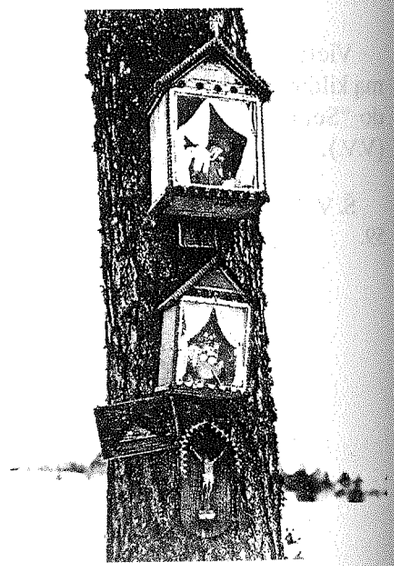

Pav. 305. Kegrių pušies koplytėlės. B. Buračo nuotr., 1933(?) (Lietuvių liaudies menas, 1990, Nr. 150)

105 m., mirusio 1975 m., tėvo tėvas (Šliavas J., 1977). PADAV. A. Čia stovėjo bažnyčia, o ši pušis buvo didžiojo altoriaus atrama. Bažnyčią švedai sugriovė ir paleido dūmais (Sekmadienis, 1933a). B. Kažkokio Knarkazo abi kojos buvo žaizdotos ("kiauros"). Kiek jis besikreipė į daktarus, niekas nepadėjo. Pasižadėjo jis padirbti šv.Panos koplytėlę ir pakabinti ją ant pušies. Kai koplytėlę padarė, pakabino, pats 3 kartus aplink pušį apėjo, išgijo, "kojos ano buvo sveikos ligi pat ano smerčio" (LTR 4722/383). C. Po pušimi savo kalvę buvo pasistatęs rusas Semianka. Sugalvojo jis pušį nugenėti - jo kalvės stogą medis gadinęs. Įsilipo Semianka į medį, pradėjo pjūklu pjauti ir visas sustingo. Negali net pajudėti. Persigando, bet tik kai pasižadėjo pušies nejudinti, stingulys atsileido, "taip iki pat mirties nekišo prie pušies pirštų" (LTR 4722/384). Prie pušies ir šalia stovinčio kryžiaus vaidenasi, klaidina. Kartą sekmadienį, dvyliktą valandą po kryžiumi sėdėjo moteriškė ir šukavo galvą spindinčiom šukom. Kitą žmogų čia buvo velnias pagavęs į glėbį. Kitas matė prie pušies bestovintį žmogų, kuris buvo prieš savaitę numiręs. Pušies kamienas, "*kiek pasiekia augalotas žmogus, apkarstytas rūpintojėliais, kaspinais, gėlių vainikais, vieni jų sveikutėliai, vos vakar prisegti, kitų-tik dalys*" (1933 m.; Sekmadienis, 1933a). Vienas vyras buvo apsižadėjęs pakabinti ant pušies 10 m kaspino, jeigu tik jo duktė pagytų. Duktė pagijo, ir tėvas nupirko kaspiną, sukarpė jį po 1 m ir apkabinėjo aplinkui visą pušies kamieną (LTR 4722/385). Kartą mergaitė, pabaigusi pradžios mokyklą, labai troško mokslus toliau tęsti, bet tėvai neketinę to leisti. Mergaitė davė įžadus tris kartus keliais aplink pušį apeiti, apėjo, ir vėliau tėvai leido ją toliau mokintis (LTR 4722/386). XX a. viduryje ant pušies buvo 3 koplytėlės. Dvasininkai buvo tokią "ereziją" uždraudę. Ši pušis globodavo įvairius liaudies sukilimus, tais atvejais jai buvo reiškiama didžiausia pagarba. 1863 m. ją apsupo (?) sukilėliai, 1905 m. vėl būreliai žmonių lankydavo pušį, nors valdžios buvo paskirtas specialus sargas, tariamas miškininkas, įvykiams čia stebėti. Pušis buvo lankoma ir Pirmojo pasaulinio karo metu Kegrių miške besislapsčiusių vietos žmonių (Sekmadienis, 1933a).

Š. LTR 4722: 383,384,385,386,387,388, 389,391,392; ŠLIAVAS J., 1977, 177. L. BALYS J., 1948, 2/59 (KIEGRIAI); LIETUVOS LIAUDIES MENAS, 1990, NR.150 (NUOTR.); SEKMADIENIS, 1933A, 3; SEKMADIENIS, 1933 11 05 (NR.45), 1(NUOTR.).

KERĖŽIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

324a. LOKAVOS KALNAS (*piliakalnis Ar-33*). PADAV. A. Ant kalno buvo deginami galvijai ("aukodavę laukų derlių, galvijus". - St.Ličkūnas, 1934), šalia esančioje aukštumėlėje - "nedorus" (į nelaisvę paimtus priešus). B. Kalne esanti užburta bažnyčia ("užgriuvęs miestas su bažnyčia"). Velykų rytą čia skambėdavo varpai ir žviegdavo kiaulės. Buvo sakoma, kad norint bažnyčią išvaduoti, reikia, kad atvyktų procesija Velykų rytą. Taip kartą padarius, atvykus procesijai iš Vegerių bažnyčios, buvo pamirštas pasiimti

žvakėms gesinti prietaisas, ir bažnyčia liko neišvaduota (LŽV). Žmonės sapnavo, kad užkeiktas dvaras iš kalno išsikels, kada kalno pietinėje pusėje bus pastatyta bažnyčia (LTR 3665/875). "*Lokavos kalne yra užpilta bažnyčia [...] Ir buvis toks burtininkas, pietų laiki nueidavis - tai ten skambėdavo toj bažnyčioj*" (pasak. P. Žukauskas, g. 1914 m. Vegirių k. Užr. 1964 - LTR 3665/977). C. Vegrių bažnyčioje pavogė monstranciją, po to kartą keturi vyrai ėjo "pas kalną" pažiūrėti, ar ten jos neras. Kai priėjo, pamatė bažnyčią, prisiartinus atsidarė durys, bažnyčios viduj pamatė daug žmonių, kunigą prie altoriaus, belaikantį mišias. Tas kunigas įdavė vyrams monstranciją, tie jau vėliau į Vegerių bažnyčią ją nunešė, bet paskui ją vėl (?) pavogė vagys (VAK). Į PR nuo kalno, V kryptimi teka *Elkupis*.

Š. LTR 3665:864, 875, 977 LŽV (P. Lazdauskas, 1935; Lokava; Šliavas J., 1975, 131; VAK 29/30-31; **L.** Kviklys B., 1991, 4/419; Ličkūnas St., 1934, 186 (Lokavos alkakalnis).

324b. ELKUPIS, ALKUPIS priklauso Vadaksties baseinui, apie 3 km ilg. Išteka į V nuo kelio Ramučiai-Vegėrė (per Kerėžius), teka į V, paskui pasisuka į Š ir suteka su kitu kanalizuotu upeliu.

Š. LŽV (P. Lazdauskas, 1935; Kerėžiai); Šliavas J., 1975, 131.

325. DEIVIŲ AKMENYS. 1846 m. A.L.Jucevičius "Šiaulių apskrityje, vietovėje, kurios vardas Kerežiai", kuri tada priklausė teisėjui Martynui Urbonavičiui, aprašė akmenų grupę, kurią jis vadino Deivių akmenimis. "*Tai buvo dailus kauburys, nuo kurio gerai matėsi apylinkės; klonyje tekėjo upelė, o palei ją, kitoje pusėje, stūksojo keliolika akmenų, didelių, lygių, tvarkingai suguldytų [...] Tenai buvo keturiolika akmenų maždaug po tris uolektis dydžio, lygiai nutašytų ir iš visų pusių apkastų grioviu, kurio kitąkart būta gilaus, bet ir dabar dar žymėjo pėdsakai [...] Akmenys, senovės lietuvių sudėti palei upę, ženklino vietą, pašvęstą deivėms, vadinamoms deivėms valdytojoms, kurios graikų parkų pavyzdžiu turėjusios savo galioje žmogaus gyvenimą ir mirtį, toks tik buvęs skirtumas, kad lietuvių buvę tų deivių daugiau, ir ne siūlas reiškęs mirtingojo gyvenimą, o drobė, prie kurios jos darbavęsi. Buvę jų septynetas [...] Toms deivėms buvo pašvęsti akmenys palei upes ir upelius, kame jos dažniausiai rinkdavosi. Kiekvienas gyventojas turėjo savo akmenį, ant kurio sudėdavo atnešęs kuo brangiausias aukas. Kariauninkai čia nešdavo užmuštųjų priešų galvas ir dalį savo grobio, laimėto karinėse iškylose, ūkininkai - javus, linus, merginos - rankšluosčius, rūtų vainikus ir t.t. Prieš sudedant aukas, būdavo religinės apeigos, apie kurias nieko sužinoti negalėjau [...]*". Iki galo nėra aišku, ar tai vietovė Kerėžių Naujosios Akmenės seniūnijoje, ar Kerežių Papilės apylinkėje.

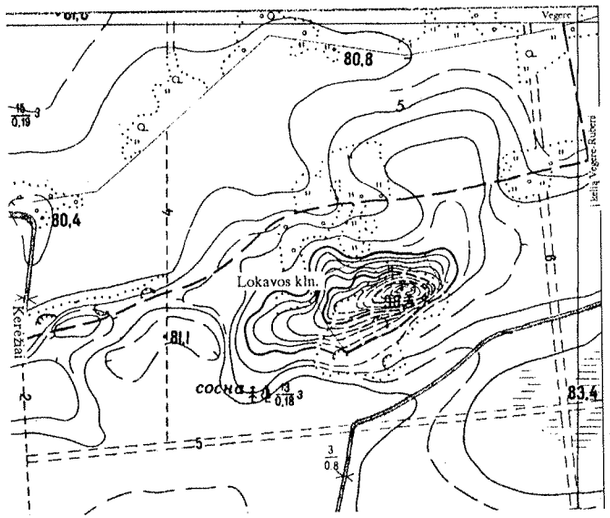

Pav. 306. Kerėžių Lokavos kalnas

L. Jucevičius A.L., 1959, 81-84.

KESIAI
(AKMENĖS SENIŪNIJA)

326. ALKOS, AUKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-28*) - Agluonos dešiniajame ir Vadaksties up. kair. krante, jų santakoje, buvusiame ąžuolyne. Alkos kalnas-aukštumos kyšulys, turintis apie 60 m ilg., 25 m (R) ir 10 m (V) pl., apie 8 m aukščio. Visas kalnas akmenuotas, ypač V smailiagalys. Viršūnėje minimos apie 11 m skr. "lyg pastato liekanos-fundamentas apskritimo formos" (VAK). Muziejininko St.Ličkūno duomenimis, "vakariniame gale, trikampio formoje, per 4 m viena nuo kitos yra sukrautos su įdubimais akmenų krūvos, kurios čia esančios iš neatmenamų laikų ir, žmonių teigimu, esančios ugniavietės-aukavietės" (1939 m., VAK). 1966 m. LII ekspedicija akmenų krūsnių nerado. 1975 m. J.Šliavas mini, jog moterys arčiau R kalno pusės rasdavo išdėliotus akmenų vainikus, jis matęs čia 5 m skr. akmenų išdėliojimus (Šliavas J., 1975). Padav. A. Ant kalno senovėje buvo aukojama dievams, nuo to ir kalnas gavęs "aukos" vardą (VAK 27/51). Pasak kitų, "aukų ugnis" buvo kūrenama ne ant kalnelio, bet šalia - senkapių (*Av-7*) vietoje (Šliavas J., 1975). B. Čia buvo bažnyčia, kurią sugriovė kryžiuočiai ar švedai. Tos bažnyčios turtai tebėra užkasti kalne (VAK 27/51, 60-62). C. "*Kalne gyveno pana, vardu Aglona. Ji visą amžių kalne kūrenusi aukų ugnį. Kai pasenusi, vienos didelės šventės metu užkūrusi labai didelę ugnį, kurioje pati susideginusi. Kadangi ji buvo labai gera, visų gerbiama, jos pelenai palaidoti šiame kalne. Pats kalnas ir upė pavadinti Aglonos (Agluonos) vardu*" (VAK 27/52). D. Ant kalno buvo garbinamas Perkūnas (1971 m., MMT). E. 12 valandą dienos piemenė ganė kiaules ir pamatė čia vaikščiojantį vaiko didumo kunigą su patarnaujančiais ("bažnytiniais") žmonėmis, kiti matydavo kunigą be galvos, vaikščiojantį aplink Alkos kalną (VAK 27/60-62). F. Sakydavo, kad kalne po akmenimis gyvena velniai; vienas žmogus ganė arklius, atsigulė pasnausti ir išgirdo smarkų balsą: "Kelkis, ko čia guli". Žmogus nepaklausė. Balsas

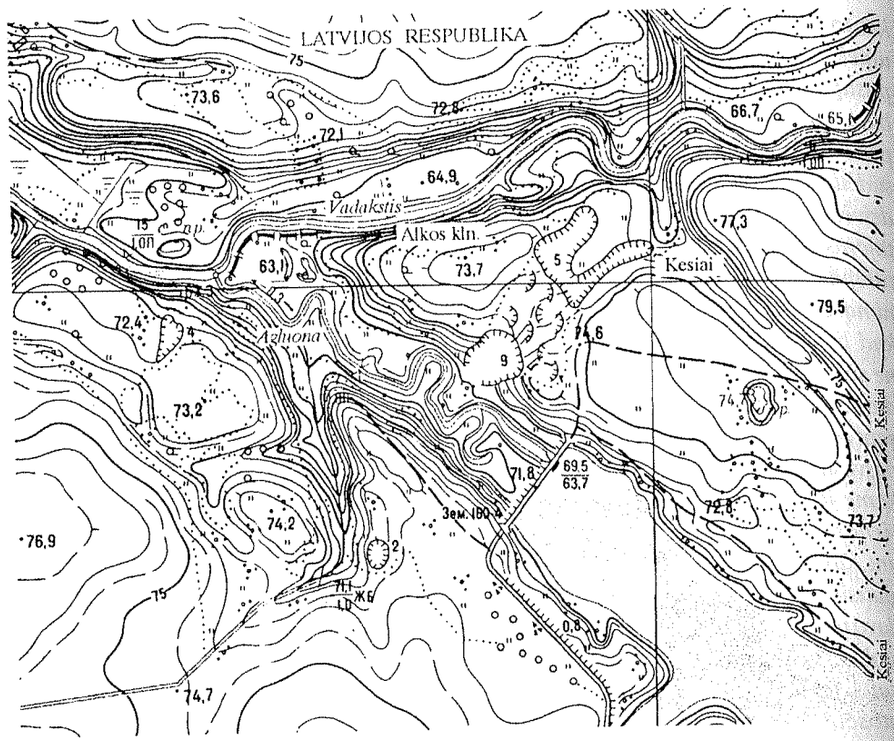

Pav. 307. Kesių Alkos kalnas

šaukė ir antrą kartą, o kai sušuko trečią kartą, griebė žmogui už kojos ir sviedė į pakalnę (VAK 27/60-62). Kalbėdami apie Alkos kalną, žmonės jį kartais vadina "Kankinių kalnu" (AP).

Alkos kalno V dalyje yra didelis *akmuo*, apie kurį žinoma daug pasakojimų. Akm. - 3,1 m ilg., 1,5 m pl., h= 1,5 m (V), 70 cm - ŠV, 1,1 m - PR, apskaldytas. Padav. Po akmeniu paslėpti dideli turtai. Naktigonėje prie akmens atsigulusiam žmogui girdėjosi žvangėjimas, tiek jį išgąsdinęs, kad žmogus parlėkė namo. Už Alkos kalno, Vadaksties lankelėse niekad neišstovėdavo arkliai (VAK 27/60-62). "*Ir tolesnių apylinkių gyventojų kalnas tebėra gerbiamas*" (VAK 27/52), prieš Antrąjį pasaulinį karą šventadieniais į kalną eidavo nemaža žmonių pasivaikščioti. Tačiau naktimis ir šventadienių 12 valandą dienos kalno buvo vengiama (VAK 27/60-62). Kažkur čia senieji eidavo prašyti lietaus (Šliavas J., 1975). 200 m į V - Kesių senkapiai (*Av-7*).

J.Šliavas mini ir į Š nuo Alkos kalno buvusią, vėliau žvyrui nukastą nedidelę apskritą kalvelę, kurioje, pagal padavimus, buvo "užgriuvusi" bažnyčia. Kalvelė buvo vadinama Bažnyčios kalneliu (Šliavas J., 1975; Šliavas J., 1979). Žmonės, siedami Bažnyčios kalnelį su Alkos kalnu, sakydavo, jog šiame yra buvęs Bažnyčios kalnelio vienuolynas, kurį "galutinai panaikino švedai" (Šliavas J., 1975). Prie Alkos kalno,

Vadakstyje, yra įmesta aukso (Šliavas J., 1975).

Š. 1966 m. II žv., AS 246/8-9; 1971 m. MMT žv., LKPC 131/3-4; AP (P. Šemeta, 1958 09 04); LŽV (J. Aukštikalnis, 1935). Šliavas J., 1975, 143-145; Šliavas J., 1979, 26-27; VAK 27/45, 51-58, 60-62;. L. AL, 6(Nr.70); Alseikaitė-Gimbutienė M., 1943, 69; Kviklys B., 1991, 4/421; LAM, 155; Lickūnas St., 1934.

KRIOKLIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

327. ŠALTINIS RŪDYNĖ. Iš dviejų pusių jį supa Raudonskardis, iš trečios - Ventos upė, prie "Paversmės". Tai apskrita (apie 50 m^2) šaltiniuota vieta, žiemą neužšąla. Padav. Čia buvo Ventos upės krantas, ant kranto stovėjo bažnyčia. Bažnyčia nugrimzdo, ir atsirado Rūdynė.

Š. LŽV (V. Andriušis, 1935).

KRUOPIŲ SENIŪNIJA

328. BOBKALNIS - Kruopių g-os miške, apie 0,5 ha ploto.

Š. VK, 1935.

LATVELIAI
(AKMENĖS SENIŪNIJA)

329. STADALĖS SALA - į PV nuo Latvelių kaimo; sala - Kamanų pelkėse. Ten link iš kaimo, kaip pasakojama, vedė kelias (kūlgrinda ?). Padav. A. Saloje stovėjo (yra nugrimzdusi) bažnyčia. B. Čia Latvelių kaimo žmonės (moterys, vaikai) slėpdavosi karų metu su manta ir gyvuliais.

Š. P.Š.

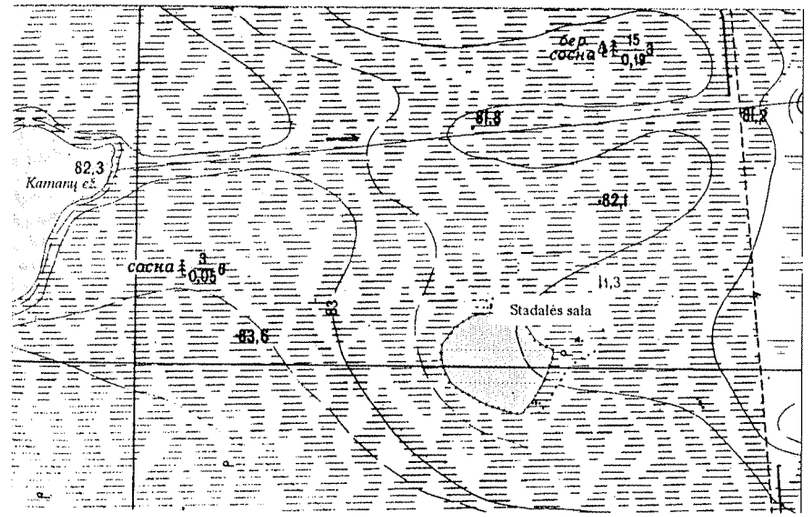

Pav. 308. Latvelių (Kamanų pelkių) Stadalės sala

LAUMĖNAI I IR II
(KRUOPIŲ SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Kruopių. Pavadinimas galbūt susijęs su į R nuo kaimų plytinčiais pelkynais.

MEIŽIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

330. MEIŽIO EŽERAS -35 ha ploto, krantai žemi, vietomis pelkėti. Per ežerą teka Ašva-Vadaksties intakas. Padav. A. Ežeras anksčiau buvo prie Viekšnių. Kartą vasarą grėbėjos grėbė šieną, ir atjojo nepažįstamas raitelis perspėti, kad čia atkeliausiąs ežeras. Triskart perspėtos, jos nesitraukė, iš atkeliavusio debesio ėmė piltis vanduo, ir jos visos liko nusileidusiame ežere (Balys J., 1958). B. Ežero vardas kilęs nuo piktos raganos Meižienės, kuri gyvenusi prie ežero. Žmonės ją už blogus darbus prie ežero sudegino ant laužo, "o pelenus paleidę į ežerą plaukti" (Balys J., 1958).

Š. LŽV (A. Samuolytė, 1935); L. Balys J., 1958, 84-85 (Nr.83); Kviklys B., 1991, 4/434.

331. KARALINĖS MIŠKAS - į R nuo Meižių, Ašvėnų ir ribojasi su Kamanų pelkėmis. 11 ha ploto. Čia vaidenasi. Tokiu pat vardu vadinamas miškas ir kelias per jį.

Š. LŽV. (A. Samuolytė, 1935; Meižiai); LŽV (A. Ronkus, 1938; Ašvėnai).

PAGOJAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

Tarp Gumbakių ir Daubiškių, kairiajame Ventos krante. Pagal LŽV, Gojumi iki Antrojo pasaulinio karo dar buvo vadinamas 4 ha ploto ariamas laukas į Š nuo kaimo, iš ŠR besiribojantis su Gumbakiais.

Š. LŽV (J. Dabkevičiūtė, 1935).

PAKEMPINIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

332. PELKĖ KEMPYNĖ - į P nuo kaimo, pelkė-durpynas, kelių tūkstančių ha ploto abipus kelio į Akmenę. Padav. Kempynės vietoje buvo Bandabonjos miestas. Moterys Kempynėje uogaudamos nusidaužo kojas į buvusių (to miesto) bažnyčių kryžius.

Š. LŽV (V. Vaitkevičius, 1935).

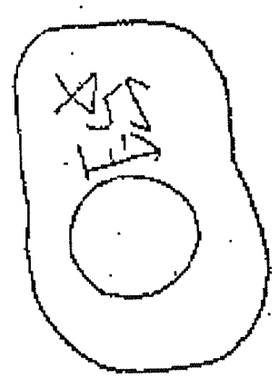

Pav. 309. Paragių akmuo (pagal: Matulis R., 1990, 140)

PARAGIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

333. AKMUO su dubeniu ir ženklais buvo aptiktas Paragių dvare - rašytojos Lazdynų Pelėdos gimtajame name. Akm. - 62x45 cm dydžio, su 24 cm skr. išgludintu lėkštu dubeniu ir neįskaitomais raštaženkliais. Akmuo dvare jau buvo Pirmojo pasaulinio karo metais; rašytojos Lazdynų Pelėdos tėvas, dailininkas N.Ivanauskas jo dubenyje maišydavo dažus. Šiuo metu akmuo pervežtas į R.Matulio butą Vilniuje, K.Kalinausko 8-3.

L. IA, 115, 122 (Nr.1), 140 (pav.1).

PAPILĖ

334. PILIAKALNIS (*Ar-30*). Padav. A. Sakoma, kad čia buvo kūrenama šventoji ugnis (VAK). B. Kur aukštesnė piliakalnio vieta (pylimas ? - V.V.), ten yra užpiltas bažnyčios bokštas (Staugirdas E., 1932). Pasak kitų, švedai buvo čia jau stovėjusią bažnyčią pavertę tvirtove - bažnyčią apipylę iš visų pusių žemėmis. Taip ir atsiradęs bažnyčios formą turįs kalnas (Nezabitauskas A., 1966a).

Š. VAK 17/166. L. Nezabitauskas A., 1968, 3; Staugirdas E., 1932.

335. AKMUO su PĖDOMIS. Akmenyje iškaltos kairiosios ir dešiniosios kojų pėdos.

L. PA, 67(Nr.1).

336. ALKUPYS. Apie upę žinoma iš senųjų raštų, spėjama, kad tai dešinysis Ventos intakas (AL; LE; Vardynas). Greičiausiai tai Papilės seniūn., Užpelkių kaimo Alkupys, maždaug 2 km ilgio Miklinio intakas (LŽV).

Š. LŽV (E. Gauronskienė, 1935); L. AL, 8 (Nr.134); LE 1/328; Vardynas, 5.

Pav. 310. Papilės piliakalnio pylimas. L. Kšivickio nuotr., XX a. pr. (Крживицкий Л., 1909, 96)

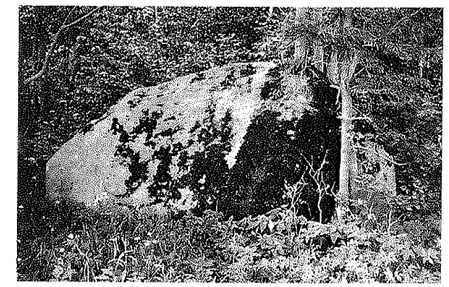

Pav. 311. Ramučių akmuo. A. Kubilo nuotr., 1963

RAMUČIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

337. AKMUO - dešinėje kelio Ramučiai-Karpėnai pusėje, buvo Zdanavičiaus žemėje, Karpėnų miške, prie senojo kelio Akmenė-Vegerė, į V nuo jo. Akm. - 4 m ilg. (Š-P), 2,95 m plačiausioje vietoje (P). Š gale akmuo smailėja. Akm. - 2,1 m aukščio, vienšlaičio stogo pavidalo. Viršutinėje dalyje-įdubimas (40x15 cm). Padav. A. Prie akmens pakasti pinigai (AP). B. Akmuo šliaužia nuo kelio tolyn, sakydavo: "*Vaikeli, tas akmuo no kelio šliaužia. Ans ne po daug - šliaužiant nematyt, ale vis po biškį toliau*" (LTR 4927/7). Akmuo juda į P pusę (1971 m., MMT). VAK archyve užfiksuota, jog Ramučių-Karpėnų akmuo yra maždaug 2 m ilg., apie 1,5 m pl., lygus su žeme, E.Zurgevičiaus pievoje, prie pat kelio Ramučiai-Karpėnai. Akmenyje yra viena paskui kitą iš eilės "trys žmogaus pėdo didumo įspaudos", panašios į žmogaus, apsiavusio naginėmis, pėdas (VAK). Galbūt ten buvo du akmenys ? (V.V.).

Š. 1971 m. MMT žv., LKPC 131/2; AP (P. Šemeta, 1958 08 20); LTR 4927/7; VAK 27/97, 29/17 (Kulveliai I). **L.** LAM, 151.

SANTEKLIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

338. AŽUOLAS. Prie kelio Santekliuose augo didelis ąžuolas. Padav. A. Prancūzai (Napoleonas) bėgdami šioje vietoje pakasę 5 statines aukso (skrynią aukso - LTR 4881/71). B. Žmogus, sapnavęs, kad po ąžuolu paslėpti pinigai, ėjo kasti ir būtų išsikasęs, bet sukliudė pasivaidenęs nepaprasto ūgio vyras.

Š. 1948 m. LII žv., AS 1/13 (Palnoriai); LTR 4881: 71(Po Santekliais), 72,74; 5106/147. **L.** Juodakis V., 1971, Nr. 82.

339. VIRVYTĖS dalis ties Santeklių (Palnosų) dvaru. Padav. Čia nuskendo piemenė ir kas septinti metai septintą mėnesį tris kurios nors mėnesio savaitės dienas lygiai dvyliktą valandą upėje pasirodo pana su pinigų skrynia, sėdinti ant skrynios krašto, kojas nuleidusi į vandenį, besišukuojanti ilgus plaukus (plaukai net vandenyje mirksta - tokie ilgi). Niekas nežino, kaip tą paną išvaduoti.

Š. LTR 4721/163.

Pav. 312. Svirkančių akmuo. A. Kubilo nuotr., 1963

Pav. 313. Svirkančių akmens "pėda". A. Kubilo nuotr., 1963

SUGINČIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

ELKUPIS. Greičiausiai tas pats Kerėžių (Nr.324).

Š. VK, 1961. **L.** Vardynas, 39.

SVIRKANČIAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

340. AKMUO su PĖDA - per 100 m į P nuo kelio iš Svirkančių į kelią Viekšniai-Pievėnai, Vaizgelienės pievoje, priešais Jankausko sodybvietę (už kelio), ganyklose. Akmuo piramidės formos, truputį smailėjančia viršūne. Kraštinių ilgis prie pagrindo: V - 1,3 m, Š - 1,7 m, PR - 1,4 m, R - 2,2 m, akmens aukštis - apie 1 m. ŠV plokštumos apačioje akmenyje iškalta 19x 5 cm dydžio ir 5-6 cm gylio žmogaus pėda. Kiek nenatūraliai ji susiaurėja ties "kulnimi" (iki 1,5 cm). Be to, matyti dvi pirštų duobutės - nykščio ir visų kitų pirštų kartu. Iš Š ir R pusės prie akmens iškasta duobė (ieškota pinigų?).

Š. AP (P. Šemeta, 1958 07 15); VAK 29/192.

ŠILIŠKIAI
(PAPILĖS SENIŪNIJA)

341. KŪDRA. Vieta nežinoma. Padav. A. Debesis užkrito ant Šiliškių miesto, ir miestas nuskendo, jo vietoje liko kūdra. B. Kai "įeina į vidurį to prūdo, lyg mergaitė gailiai vaitoja".

Š. LTR 935/4.

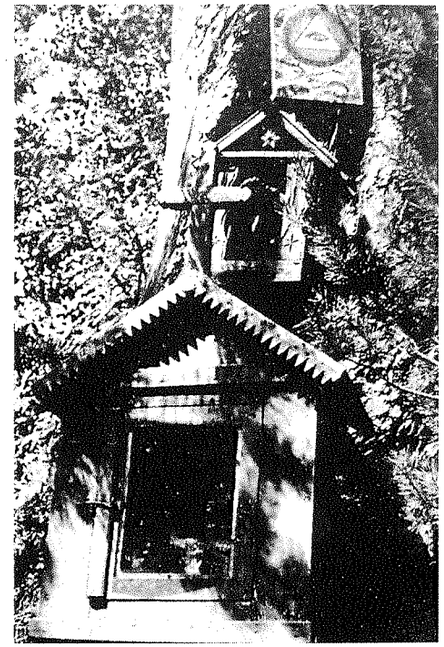

Pav. 314. Peiliškių pušies koplytėlės. V. Miliaus nuotr., 1951 (Lietuvių liaudies menas, 1990, Nr. 151)

VEGERIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

342. AKMUO KARALIENĖS KRĖSLAS nurodomas ant Uolyno kalnelio, kurį iš P supo pelkės. Kalnelis buvo 1 ha ploto, V jo dalis prieš Antrąjį pasaulinį karą priklausė Cukurui. Akmuo buvo panašus į kėdę.

Š. LŽV (S. Cukurienė, 1935); 1971 m. MMT žv., LKPC 131/3(nelokal.).

VĖLAIČIAI
(NAUJOSIOS AKMENĖS SENIŪNIJA)

Į ŠR nuo Naujosios Akmenės, prie kelio Naujoji Akmenė-Vegeriai.

VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA

343. PUŠIS minima Peiliškių kaime, Viekšnių valsčiuje. Peiliškių kaimas buvo į ŠR nuo Palnosų, prie Kamanų miško. Sunykęs. 1951 m. pušis dar augo laukuose apie 300 m į Š nuo kelio Daubariškiai-Peiliškės, Boruso žemėje. Medis buvo apie 15 m aukščio, 1,5 skr. kamienu. 1951 m. nuotraukoje matyti prie pušies pritvirtintos dvi koplytėlės, taip pat lentelė su išpiešta Apvaizdos akimi (Lietuvos liaudies menas, 1990). Padav. A. Vietos žmogus Triaušys, turėjęs ligotas kojas, davė įžadą pušį aptverti tvorele, jeigu tik išgis. Išgijęs jis savo pažadą tesėjo (LŽV, V. Pleskūnas). B. Pušis nesiduoda kertama. Vienas ūkininkas pasiuntė bernus ją nukirsti ir staiga apsirgo. Peiliškių dvaro savininkas Rimgaila kartą miegojo po pietų ir susapnavo, kad kažkas nori pušį kirsti. Pabudęs tuojau nuėjo žiūrėti ir rado kelis vyrus pušį kertant. Jis uždraudė jiems tai daryti, bet pušies liemenyje vis dėlto liko keli kirvio kirčiai (LŽV, V. Pleskūnas).

Š. LŽV (V. Pleskūnas , 1935); LŽV (A. Ronkus, 1938); L. Balys J., 1948, 2/59;

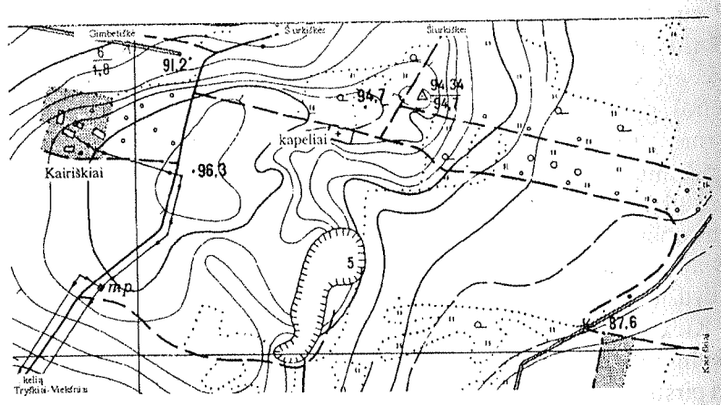

Pav. 315. Viekšnių seniūn. Apžadų kapeliai

Lietuvos liaudies menas, 1990, Nr. 151 (nuotr., Daubariškiai).

344. PUŠYS auga apie 1,6 km į ŠR nuo kelio Kairiškiai-Viekšniai, apie 470 m į V nuo Kairiškių g-jos kv.Nr.34 PV kampo, aukščiausioje apylinkių pakilumoje, vadinamuose Apžadų kapeliuose (*Av-4*). Tai 15x25 m dydžio "kapeliai", nors kapelių čia nėra. Ėmus laidoti nekrikštytus žmones, valdžia uždraudė tai daryti, liepė juos perlaidoti, po to niekas čia mirusiųjų nelaidojo (Šliavas J., 1977). Didžiausia iš trijų pušų - sena, surambėjusi, daugiau kaip 1 m skr., į V nuo jos - jaunesnė, tiesesnė, apie 80 cm skr., trečia - ŠV aptvaro kampe, apie 60 cm skr. Dažniausiai stebuklinga laikoma tik seniausioji iš jų, bet neretai sakoma, kad visos trys pušys stebuklingos (Šliavas J., 1977). Padav. "Žmonės tą pušį laiko šventa. Sako, senovėje, kai toje vietoje pradėjo kirsti mišką, apie tą pušį vis iš nakties rasdavę keliais apšliaužtą takelį, supratę, kad prie jos kažkas vis naktimis slapta melsdavęsis, taip ją po to ir paliko toje vietoje, o vėliau žmonės ėmė ir patys ją garbinti. Dar pasakoja, kad kirtėjams, kai šie kirto aplinkinį mišką, prisisapnavę, kad kas tą pušį kirs - tas mirs" (Šliavas J., 1977). Vis dėlto kažkas pušį bandė nupjauti, bet negalėjo - kiek dieną įpjaus, tiek po nakties vėl ta vieta užaugdavo (Šliavas J., 1977). 1815-1932 m. šioje vietoje buvo sukurta visa "šventykla": 1815 12 28, kaip rodo lenkiškas įrašas pušyje, prie jos buvo pritvirtinta storų ąžuolinių lentų, kalvio apkaustyta aukų dėžė, virš kurios po stogeliu pritvirtintas Nukryžiuotasis. 1895 07 16 į R nuo medžio pastatyta koplytėlė su Švenčiausios Panelės ir kitų šventųjų statulomis, aplink pastatyta kryžių. 1977 m. kraštotyrininkas J.Šliavas nurodė, kad kryžiai buvę su įvairiomis 1912-1972 m. laikotarpio datomis (Šliavas J., 1977). Nupuvus stogeliui virš pirmojo Nukryžiuotojo, jis perkeltas į koplytėlę, bet ant pušies, maždaug 4 m aukštyje, vėl buvo pritvirtintas kitas Nukryžiuotasis. "*Prie pušies melstis žmonės eidavo, kai kam ką skaudėdavo: eidavo apie tą pušį keliais, dėdavo prie jos pinigų, ant Nukryžiuotojo rišdavo kaspinėlių, statydavo šalia jos apžadų kryžius [...] dar ir dabar nuo tos pušies perkeltas į koplytėlę Nukryžiuotasis visas apraišiotas spalvotais kaspinėliais: baltais, rausvais, mėlynais, žaliais, vienas - juodas. Apraišioti kaspinėliais ir nuo pušies nuimti kryželiai bei Panelės Švenčiausios, koplytėlėj sustatyti šventųjų paveikslai. Sakydavo žmonės, kad nuo to esą jie pagydavę*" (Šliavas J., 1977). Kryžiavom dienom ir per Šeštines prie tos pušies susirinkdavo minios žmonių, giedodavo, eidavo aplinkui keliais. "Vienas iš pačių įspūdingiausių šios rūšies mitologijos paminklų Šiaurės Lietuvoje", rašė J.Šliavas, apsilankęs Apžadų kapeliuose (Šliavas J., 1977).

Š. Šliavas J., 1977, 172-176. L. Kviklys B., 1991, 4/431-432.

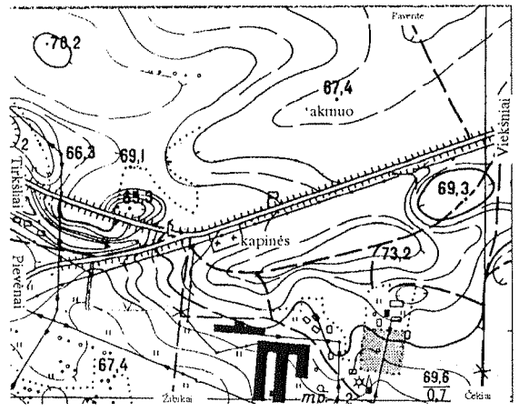

Pav. 316. Žibikų Juodasis, Meilės akmuo

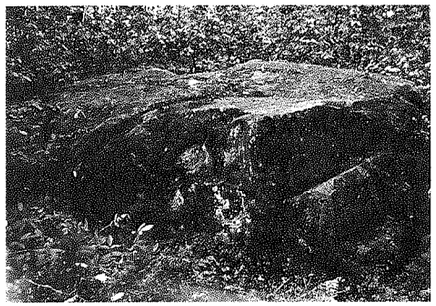

Pav. 317. Žibikų akmuo. Aut. nuotr., 1993

345. VIETOVĖ Virvytės ir Ventos santakoje. Šioje vietovėje, pasakojama, augo trys vinkšnos. PADAV. Čia buvo šventa senovės lietuvių ąžuolų (?) giria, kurioje lietuviai melsdavosi savo dievams. Žmonės vinkšnas nukirto, iš to kilo ir įsikūrusios gyvenvietės žmonių vardas - vinkšniečiai (LTR 1622/182). Sakoma, Ventos ir Virvytės santakoje augo trys pušys, po kuriomis, kaip pasakota, prancūzai buvo paslėpę savo auksą (Kviklys B., 1991).

Š. LTR 1622/182. **L.** KVIKLYS B., 1991, 4/431-432.

ŽIBIKAI
(VIEKŠNIŲ SENIŪNIJA)

346. JUODASIS, MEILĖS AKMUO (*mitologinis akmuo Ar-35*) - apie 220 m į ŠR nuo kelių Viekšniai-Pievėnai ir Viekšniai-Tirkšliai kryžkelės, apie 200 m į ŠR nuo kaimo kapelių, apie 140 m į Š nuo kelio Viekšniai-Tirkšliai, Viekšnių g-jos masyve Nr.8. Akmuo plokščiu paviršiumi, netaisyklingos ovalinės formos, 4,8 m ilg. (ŠV-PR), 3,5 m pl., 1,8-2 m aukščio nuo akmens apačios. (LGP nurodo atitinkamai 4,1 m, 2,9 m., 1,1 m.) P dalyje yra dvi laiptų pavidalo (80-90 cm ilg.)

pakopos. Apatinė nuo apačios - 80 cm aukščio, aukštesnioji - 60 cm ir nuo jos iki akmens paviršiaus - 60 cm. PADAV. A. Velnias nešė šį akmenį, norėdamas sugriauti Viekšnių bažnyčią, bet nespėjo to padaryti, nes ryte užgiedojo gaidys (sakoma, "akmuo Velnio neštas ir pamestas". - Kviklys B., 1991). B. Naktimis akmuo prasiveria, iš jo išlenda mergaitės ir per naktį čia šoka (LGP). C. Saulei leidžiantis ant akmens verpia laumės. Jeigu žmogus, eidamas nuo akmens, atsisuka ir pamato laumes, tai tuoj pavirsta į pušelę (LŽV, E. Deniušienė). D. Prie akmens paslėptas Napoleono auksas (R. Kviklys, 1991). Šiame pušyne prie pušų buvo kabinamos koplytėlės (Šliavas J., 1978). 1906 m. L.Kšivickis spėliojo, kad akmuo gali būti meteoritas (B. Kviklys, 1991).

Š. 1971 M. MMT ŽV., LKPC 131/7; LŽV (E. DENIUŠIENĖ, 1935); LŽV (S. ŠULCAITĖ, 1935); ŠLIAVAS J., 1978. **L.** LGP, 20; KVIKLYS B., 1991, 4/433.

19. 3403

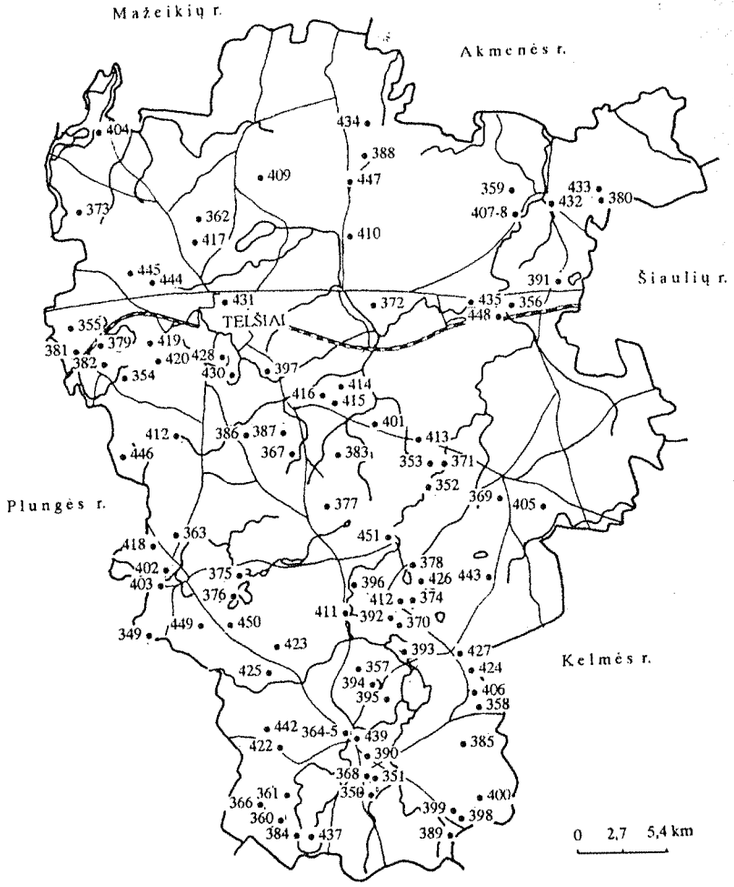

TELŠIŲ RAJONAS

347. PIEVA ALKA 1681 ar 1691 m. dokumente minima Pukių kaime, Telšių valsčiuje. Kaimas nežinomas.

L. JABLONSKIS I., 1941, 138.

348. PIEVA ALKAS 1593 m. dokumente minima Pavandenės valsčiuje, prie Ringės ar Ringio upelio. Galbūt tai Kaltinėnų apylinkių Ringis, Ančios dešinysis intakas (V.V.) ? Dokumente sakoma, kad Alko pievoje auga ąžuolas, jame įkeltas kryžius, pati pieva ribojasi su Alko pjaunio mišku ("Алка пявнис").

L. AL, 11(NR.188); JABLONSKIS I., 1941, 138.

ANTKALNĖ
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

349. RUPŪŽINIS EŽERAS - į P nuo kaimo, miške, kelio Girkantiškė-Gedikėnai PR pusėje, apie 1 ha ploto. PADAV. Vidurdienį, dvyliktą valandą ten vienas prieš kitą plaukioja du jaučiai, susiremia, badosi, po to prapuola. "*Toks baisus ežers*" (LTR 4868/223).

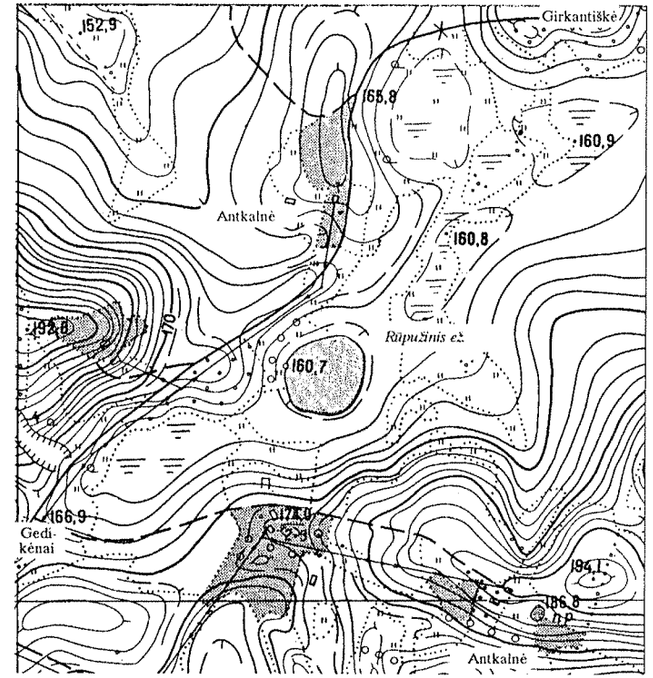

Pav. 318. Antkalnės Rupūžinis ežeras

Š. LTR 4868/223. L. VARDYNAS, 140 (NAGURKOS K.).

BARTLAUKIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

350. SAULĖS KALNAS - V kaimo dalyje.

Š. VK, 1984.

351. MIŠKAS PERKŪNIŠKĖ - Š kaimo dalyje, apie 20 ha ploto, iš ŠR ribojasi su Gomalių Perkūniškės kalnu (Nr.368).

Š. VK; VK, 1935 (PIEVA, 1 HA PLOTO); VK, 1935 (MIŠKAS, 20 HA PLOTO).

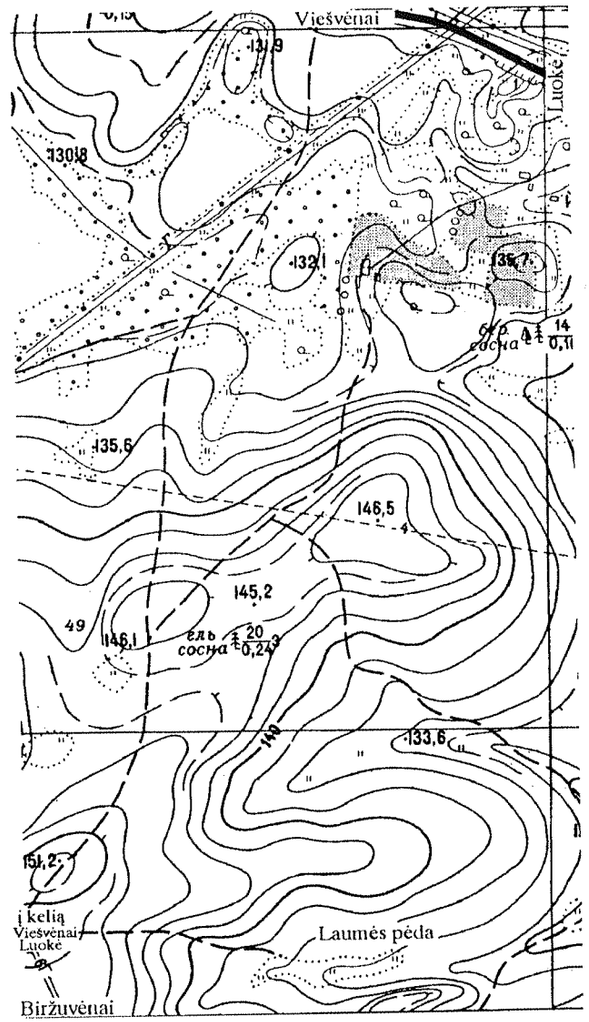

Pav. 319. Biržuvėnų Laumės pėdos pieva

BIRŽUVĖNAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

352. VIRVYTĖS UPĖS UŽKERĖTAS SUKŪRYS. Šalia Virvytės upės, pakelėje stovėjo medinis kryžius, ant jo buvo prikalta daugybė kryžiukų. Šioje vietovėje Virvytėje yra sukūrys, kuris "*daug skenduolių vandenin įtraukęs*", kada dvariškiai maudydavęsi upėje.

Š. LTR 4909/228.

353. ŠALTINIS LAUMĖS PĖDA - per 350 m į R nuo kelio Biržuvėnai - Viešvėnų-Luokės kelias (per Biržuvėnų mišką), Kegų g-jos Biržuvėnų miško kv.Nr.51 centrinėje dalyje, 200 m į P nuo kvartalinės linijos tarp kvartalų Nr.49 ir 51, 320 m į ŠV nuo Virvytės up. kairiojo kranto. Vietovė -mišku apaugusi griova, atsiradusi šaltiniui plaunant Virvytės šlaitą. Pats šaltinis sunkiasi ŠV dalyje griovos, esančios apie 20x20 m dydžio tvenkinio - V krašte ("aplink šaltinį nedidelė pievelė, primenanti žmogaus pėdos formą". - Andriusevičius J., 1994). Griova supama žemių pylimėlių, likusių darant tvenkinius (dabar iš tvenkinių likę tik mišku užaugusios daubelės - greičiausiai tai buvę Gorskių žuvų tvenkiniai). PADAV. Čia praėjo didžiulė Laumė, ir iš jos įmintos pėdos ištryško šaltiniai (1986 m., MMT). "Laumė ėjusi per mišką, kur padėjo koją, ten paliko aikštelė (LŽV). Šaltinio vanduo laikomas stebuklingu, jis "*atjaunina senus, gydąs sergančius*" (Andriusevičius J., 1994). Šalia šaltinio auga sena *pušis*, prie kurios prikalta šv. Marijos koplytėlė, apkabinėta įžadus davusiųjų dovanomis (šventais paveikslėliais, kryželiais, rožančiais). "*Žmonės, kuriems skaudėdavo akys, apsižadėdavo apeiti keliais aplink tą pušį, kurioje buvo koplytėlė. Pasisemdavo iš šaltinio vandens ir mazgodavo akis. Akys pasveikdavo*" (pasak. H. Stakienė, g. apie 1885 m. Rapalių k. Užr. 1935 m. - LŽV).

Telšių Alkos muziejaus direktorius V.Valatka savo 1970 01 06 laiške K.Sideravičiui rašo, jog žmonių pasakojama, kad šioje vietovėje "*buvęs akmuo su laumės pėda, kurį dvarininkas Gorskis suskaldęs ir įmūrijęs į žuvų tvenkinio užtvanką. Toje vietoje prie didelės pušies yra koplytėlė su rūpintojėliu*" (1986 m., MMT). Kunigo A.Kašarausko (Kosarževskio) 1857 m. rankraštyje "Lituanica" yra minima Laumės pėdos pelkėta dauba, bet nieko neužsimenama apie buvusį akmenį su pėda (1986 m., MMT).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/16-17; LŽV (L. SIMANAUSKAS, 1935); L. ANDRIUSEVIČIUS J., 1994, 22; MISIŪNIENĖ J., 1994, 43; PERKOWSKI J., 1935, 182.

BRAZDEIKIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

354. EŽERĖLIS - apie 850 m į Š nuo kelio Lieplaukė-Rubežaičiai, apie 150 m į R nuo Lūšinės kairiojo kranto, R Lūšinės aukštupio pelkių pakraštyje. PADAV. Ežerėlio dugne buvo "užkeikta pora - vaikis su merga". Kartais jie pasirodydavo ir prašydavo, kad juos išvaduotų.

Š. VUB F213-204. P.16.

BRIZGIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

355. ŠVENTUPIS išteka Lieplaukės miške, į ŠV nuo Gelžio ežero, ties Palangos- Šiaulių plentu, į P nuo jo. Upelis - apie 3 km ilg., įteka į Alsėdžių ežerą. Pagal LŽV - įteka į Lūšinės upę. Šventupio krante, vietovėje, kur jį kerta Alsėdžių-Lieplaukės kelias, yra *Vilko duobė*, apie kurią yra žinoma pasakojimų. PADAV. A. Prie Šventupio skalbdavo (velėdavo savo skalbinius) laumės (V.V.). B. Kartą sekmadienio rytą medžiotojas duobėje pamatė mešką, paskui atjojo kariuomenė baltais žirgais, baltais rūbais. Medžiotojas išsigando, kariuomenei prajojus iššovė į mešką, suskambo pinigai, ir liko katilas pinigų (kitur rašoma, kad nugriuvusiame upės skardyje buvo pakasti pinigai ir buvo matyti pinigų dėžės kertė, tų pinigų niekas negalėjo iškasti. - VAK). Kartą medžiojant per Adventą, medžiotojas išgirdo duobėje žvangesį (*"sako, aš tik klausau, žvang pro pat kojas ir važiuo ir važiuoja"*), jam rodės, kad žemė juda (LTR 4636/490). Šventupio vardas, kaip manoma, kilo todėl, kad upė bėga *"iš niekur, susirenka vanduo"* (V.V.). Į Š nuo Šventupio yra Aklaežeris, ten taip pat yra vadinamoji *Velnio duobė* (Sideravičius K., 1932).

Š. LTR 4636/490; LŽV (A. TENISONAS, 1935; TELŠIŲ G-JA); SIDERAVIČIUS K., 1932; VAK 36/125; V.V.

BUIŠAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

356. PILIAKALNIS (*Ar-1204*). PADAV. A. Ant piliakalnio yra stovėjusi bažnyčia (1986 m., MMT). Pasak kitų, piliakalnis supiltas bokštui ar bažnyčiai paslėpti (Džiugo varpai). B. Vaikai, lakstydami ant kalno, girdėdavo viduje skambant skambaliukus (Džiugo varpai). C. Viena moteris susapnavo, kad kalno viduje yra Šv. Panelės Marijos paveikslas. Jį reikią išimti ir pristatyti į Ubiškės bažnyčią. Moteris atvyko, apžiūrėjo piliakalnį ir iškeliavo, nes viena nepajėgė kasinėti (Džiugo varpai). Į ŠR nuo piliakalnio, senovės gyvenvietės teritorijoje yra pailga (R-V) šaltiniuota *dauba*. Jos pakraščiuose pastebėtos kultūrinio sluoksnio žymės. Sakoma, kad kūdroje (prūde) anksčiau dar buvo matoma nuskandinta patranka (LŽV).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/17-19. L. DŽIUGO VARPAI, 35.

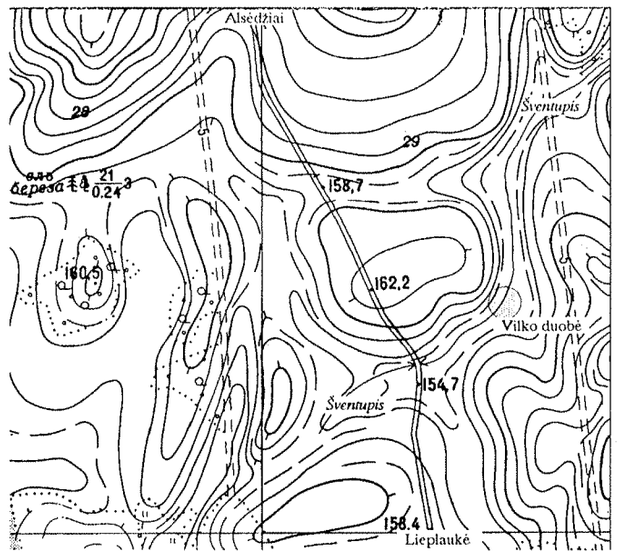

Pav. 320. Brizgių miško Šventupis ir Vilko duobė

DAKTARIŠKĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

357. SAULĖS KALVA. Vieta nežinoma.

Š. VK, 1989.

DIDIEJI BURBIŠKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

358. MOTERAITIS, BOBŲ, MERGŲ KALNAS (*piliakalnis Ar-1201*). Kalno centrinėje, aukščiausioje dalyje stovi senas medinis kryžius. Kalnas kiek panašus į gulinčią moterį. PADAV. A. Čia pavojų metu slėpdavosi moterys, vaikai, seniai (1986 m. MMT).

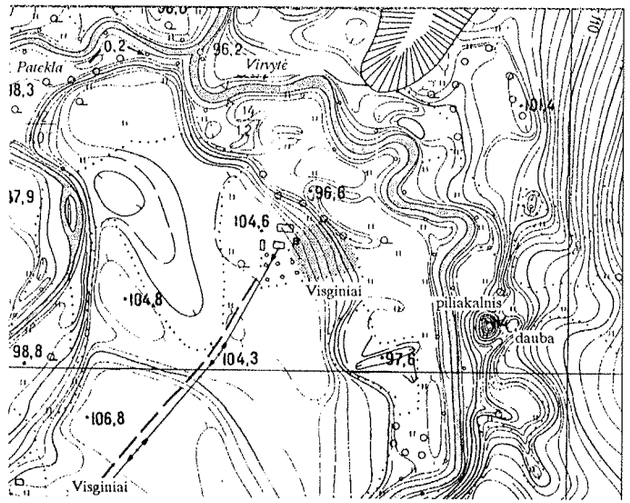

Pav. 321. Buišų piliakalnis ir dauba

B. Ant kalno susirinkdavo apylinkės moteriškės išlydėti į karą vyrų (VUB F213-204.P.65). C. Ant kalno buvo bažnyčia, kur dabar kalno viršūnė - buvusi bažnyčios viršūnė, bokštai, tik paskui bažnyčia nugarmėjo žemėn (VUB F213-204.P.64). D. Ant kalno laumės vėdina drabužius (LTR 4942/172). E. Ant kalno gyveno galinga karalienė. L.Kšivickis XX a. pradžioje rašė, jog Moteraitis iš arti atrodo lyg kryžius. Tą kryžių sudaro griovys, kuris ėjo nuo viršūnės ir "pakriaušė" šalia to kryžiaus šono. Šios vietos negalima arti, pilti, čia neauganti žolė (Крживицкий Л., 1909). Moteraičio ŠR papėdėje yra Lazdynbarzdžio *kūdra*, kur, pasak padavimų, Velnias yra įmetęs pinigų (VUB F213-204). Moteraičio gūbrys - Ventos ir Virvytės baseinų takoskyroje.

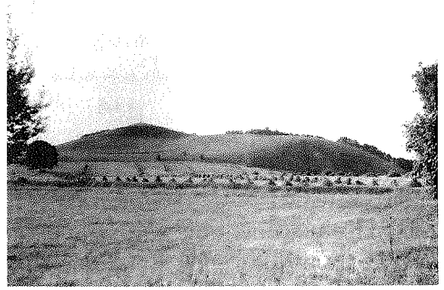

Pav. 322. Didžiųjų Burbiškių Moteraitis. B. Buračo nuotr., apie 1935

Š. 1986 M. MMT ž.v., AS 1375/35-38; LTR 4942/172; VAK 56/110,115,117; VUB F213-204.P.64-65. **L.** Крживицкий Л., 1909, 117.

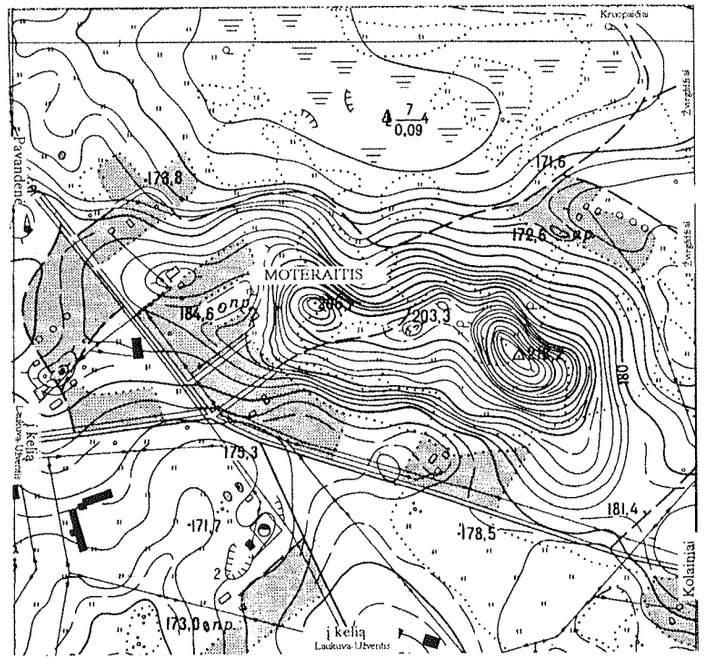

Pav. 323. Didžiųjų Burbiškių Moteraičio kalnas

DIRMEIKIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

359. PIEVA ALKA. Vieta nežinoma, 5 ha ploto.

Š. VK, 1935.

DROBŪKŠČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

360. BOBKALNIS. Vieta nežinoma, 1 ha ploto.

Š. VK, 1935.

361. PIEVA PERKŪNIŠKIS R kaimo dalyje ribojasi su Mažojo Palūksčio kaimu.

Š. VK, 1986.

GADŪNAVAS

362. PUŠIS augo Gadūnavo dvare, kiek į Š nuo bažnytkaimio. PADAV. Senovėje dvarponiai prie pušies pririšdavo baudžiauninkus ir plakdavo.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/47.

GAILIŠKĖ
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

363. ŠALTINIS. Jo vandeniu žmonės gydydavosi akis, žaizdas.

Š. SIDERAVIČIUS K., 1932 (GAILIŲ K.).

GINTALAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

364. GAIDŽIOKALNIS - bendrose ganyklose.

Š. LTR 5652/189.

365. DAUSKALNIS - 3 km į ŠR nuo Varnių, prie kelio į Žarėnus.

Š. LTR 5652/189.

GELŽYČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

366. SAULAKALNIS. Vieta nežinoma. 17 ha ploto.

Š. VK, 1937 (DIRVA).

GETAUTĖ
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

367. GOJAUS KALNAS - į ŠV nuo Lapinskio sodybos, prie Viešvės upelio. Kalva, V pereinanti į Getautės piliakalnį (*Ar-1210*, juos skiria tik pylimėlis).

Š. 1964 M. LII ž.v., AS 203/105.

GOMALIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

368. KALNAS PERKŪNIŠKĖ - į R nuo kaimo, apie 730 m į R nuo kelio Kaltinėnai-Varniai, apie 500 m į PV nuo lauko kelio Klaišiškiai-Razmai, 250 m į PR nuo kanalizuoto Nekočios

upelio dešiniojo kranto. Tai atskira, pailga ŠR-PV kryptimi kalva, apie 200 m ilg., 60 m pl., nuolaidžiais, kelių metrų aukščio šlaitais. Iš PV ribojasi su Perkūniškės mišku (Nr.351).

Š. A REKAŠIAUS 1995 M. INFORMACIJA; LŽV (J. BUTKEVIČIŪTĖ, 1935); VK, 1991.

GUIVĖNAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

369. AĄŽUOLAS augo miške, 2 km nuo Luokės prie kelio į Pavandenę. Ąžuolas buvo storas, bet tuščiaviduris. Trys vyrai kamieną vos apglėbdavo. Ten buvo prikalta koplytėlė su Dievo Motinos statulėle. PADAV. Prie koplytėlės pasirodo baltai apsirengusi moteriškė.

Š. LTR 4909/229.

JANAPOLĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

1421 m. Vytautas visas apylinkes užrašė pirmajam Žemaičių vyskupui.

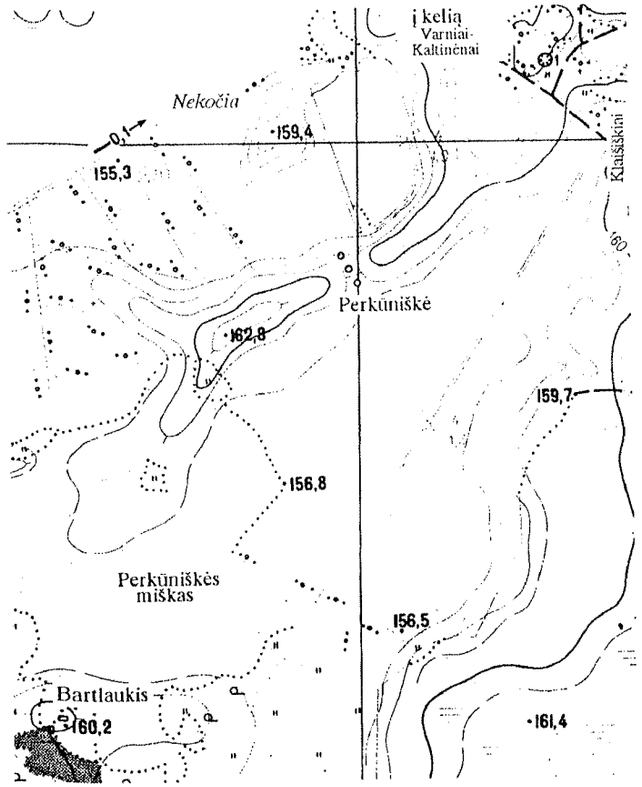

Pav. 324. Gomalių Perkūniškės kalva, Bartlaukio Perkūniškės miškas

370. DONKALNIS. 800 m į PV nuo kelio Janapolė-Pavandenė, tilto per Drujos up., 50 m į PV nuo Drujos up. kanalo kairiojo kranto. Donkalnis - buvusi Š Biržulio ežero dalies sala, sausesniais laikotarpais - pusiasalis, kuris jungiasi su kalvele Š, ant kurios stovi Lukošių sodyba. Seniau Druja juosė šią kalvelę, buvusią užliejamose pievose iš R pusės, o kelių šimtų metrų atstumu nuo jos P kryptimi buvo upės žiotys į Biržulio ežerą. Donkalnis - pailgas ŠR-PV kryptimi, maždaug 120x60 m dydžio, iki 6 m aukščio. R šlaitas status, PV - su gražia dviguba terasa, nuolaidesnis. Iš Š pakraščio imtas žvyras. 1981-1982 m. Donkalnį tyrinėjo A.Butrimas. ŠR Donkalnio vėlyvojo neolito gyvenvietės (II tūkstantmečio pr. Kr. pradžios) dalyje aptikta šventvietė. A.Butrimo nuomone, ją įkūrė pirmieji vietos gyventojai, gal kiek vėliau negu gyvenvietę, tačiau apytikriai tuo pačiu metu, nes visur aptikta tokių pačių akmens amžiaus dirbinių. Šventvietė čia išliko daug ilgiau (greičiausiai iki pat pirmųjų amžių pr. Kr., nes židinyje rasta ir žalvario amžiaus laikotarpio keramikos); gyvenvietė tada jau seniai nebeegzistavo. Šventvietės akcentas - 9 m ilg. (R-V) ir 6 m pl. (Š-P) židinys,

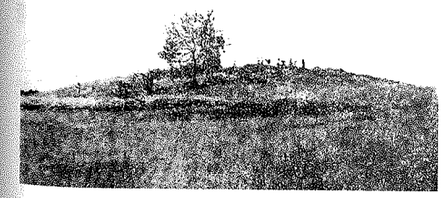

Pav. 325. Donkalnis tyrinėjimų metu (Butrimas A., 1985, pav. 6)

aptiktas 1,1 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Jis susidėjo tarsi iš 3 dalių, giliausia jo vieta - viduryje. Š židinio dėmės dalyje 25 cm gylyje rasta apskaldytų akmenų; kai kurie jų buvo lyg apdegę, tarp jų ir šalia jų aptikta ir apdegusių puodų šukių. 5x10 ir 8x20 cm skr. akmenys sudarė beveik pusratį. Čia židinys 80 cm gylio. 10 cm gylyje, dar velėnos sluoksnyje, Š židinio dalyje rasti keli žmonių kauliukų gabaliukai. Toliau į P židinio dėmė platėjo, joje buvo vis daugiau radinių, ypač daug puodų šukių, kauliukų. Netoli aptiktas ir nepragręžtas priekinis briedžio dantis. Šioje dėmėje, ypač R jos dalyje, būta kelių židinių, nes rasta įvairių laikotarpių puodų šukių. Kiti Donkalnyje rasti židiniai gerokai mažesni; juose radinių aptikta nedaug, visi to paties laiko, kaip ir didžiajame židinyje bei gyvenvietėje. Jie daugiausia buvo ovalaus pjūvio. Juose buvo labai mažai arba ir visai neaptikta kauliukų. Po gyvenvietės kultūriniu sluoksniu Š dalyje keliose vietose pastebėta dėmių su raudona ochra, smulkių gyvulių kauliukų, puodų šukių. Tyrinėtojo nuomone, tai apeiginės duobės. Viena tokia dėmė aptikta prie pat karjero krašto, ji buvo ovali; be smulkių kauliukų, puodų šukių ir titnagų, amuleto iš briedžio danties, čia aptiktas ir stambus lydekos žandikaulis. Greičiausiai alkvietės pastatų liekanos, kaip mano A.Butrimas. Aptiktos 6 juosvai rusvos beveik apskritos dėmės-stulpavietės, įgilintos 30-45 cm (nuo kultūrinio sluoksnio apačios). Jos galėjo likti tik nuo įkastų kuolų. Didysis židinys, pastato žymės ir kapai (Donkalnyje ištyrinėti 7 II tūkstantmečio pr. Kr. kapai, surinkta medžiaga iš 6 suardytų

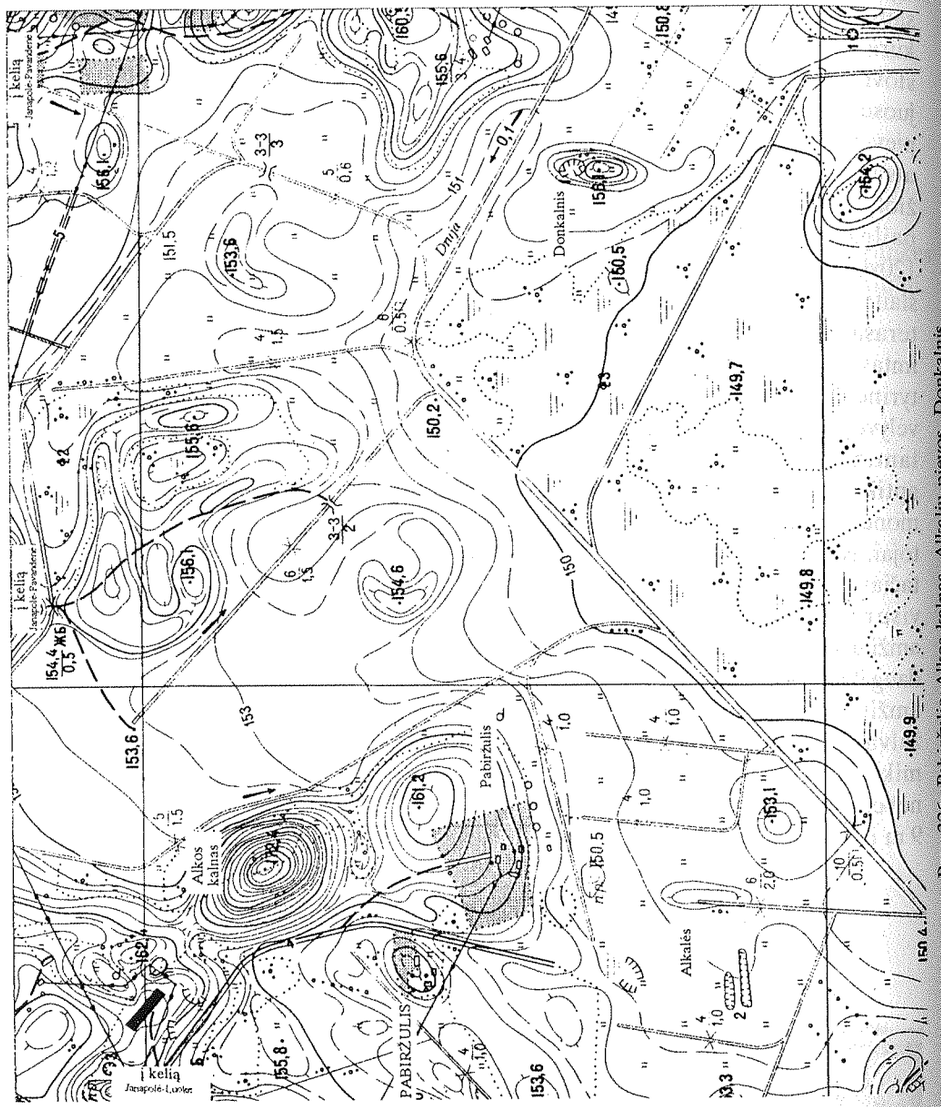

Pav. 326. Pabiržulio Alkos kalnas, Alkalių pievos, Donkalnis

to laikotarpio kapų) sudaro vieną ritualinį kompleksą, susijusį su neolito gyventojų šventėmis bei laidojimo apeigomis. Apie 150-200 m į ŠR - III tūkstantmečio pr. Kr. paskutiniu ketvirčiu datuojama Kalniškių IV akmens amžiaus gyvenvietė.

Š. 1981-1982 M. A.BUTRIMAS TYR., AS 1034; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/101-103 (KALNIŠKĖS. AKMENS IR ŽALVARIO AMŽIŲ GYVENVIETĖ III IR KAPINYNAS). **L.** ATL 1982 IR 1983 METAIS. V., 1984, 3-5; BUTRIMAS A., 1983, 24-25; BUTRIMAS A., 1985, 25-66; BUTRIMAS A., 1990, 178.

JOKŠAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

371. ČERAUNINKĖS SIETUVA - Virvytės upėje, prie Didžiosios lankos. Labai gili, 15x20 m dydžio. PADAV. Sekmadienio pavakarį du vyrai žvejojo Virvytėje ir pamatė lankoje bešienaujantį ponaitį su skrybėle. Staiga "juos lyg traukte" ėmė traukti į sietuvą. Vyrai vos išsigelbėjo. Grįždami pamatė, kad lanka nešienauta, o išmindžiota. Suprato, kad tai būta velnio darbo.

Š. LŽV (L. SIMANAUSKAS, 1935).

JONAIČIAI
(DEGAIČIŲ SENIŪNIJA)

372. LAUMAKALNIAI - du kalneliai tarp balų, kur randama kaulų.

Š. LŽV (V. RAZUTYTĖ, 1935).

JUODĖNAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

373. RAUDIKIO KALNAS. PADAV. A. Čia buvęs miestelis Raunis (?), ant Raudikio kalno stovėjusi bažnyčia. B. Ant kalno yra skylė, kur įmetus didelį akmenį, jis ilgai skambėdavo. C. Čia paslėpta 12 statinių pinigų.

Š. LTR 4903/37 (NUO ALSĖDŽIŲ 5 KM Į JAUDĖNUS).

KALNIŠKIAI (SENIEJI)
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

374. LAUMĖS KALNAS. Vieta nežinoma. 4 ha ploto.

Š. VAK 56/39 (LŽV; DIDŽIŲJŲ KALNIŠKIŲ K.).

KARŠTENIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

375. DIDOVAS, KARŠTENIO EŽERAS - į R nuo kaimo, 25 ha ploto. Per ežerą teka Minija. PADAV. Čia stovyklavo švedai, bet, rusų užpulti, turėjo bėgti ir įmetė į ežerą 3 statines aukso. Nors daug kas aukso ežere ieškojęs, nerado (VUB F213-204.P.40). Buvo kalbama, kad Karštenio ežeras viduryje niekada neužšąla (Kudaba Č., 1972). Į Š nuo Saločio, Kliokio ežerų (žr.Nr.376).

Š. VUB F213-204.P.40. **L.** KUDABA Č., 1972, 116.

KĘSTAIČIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

1738 m. vienuoliai rokitai gavo žemės, valstiečių. Jiems buvo pastatyta koplyčia su ligonine. 1764 m. Žemaičių vyskupo pavedimu buvo išstatytos garbinimui šv.Roko relikvijos. Šv. Roko paveikslas jau 1820 m. statytoje Kęstaičių bažnyčioje buvo laikomas stebuklingu ir garbinamas. PADAV. Jonui Antanui Šandžiui-Rimgailai prisisapnavo išprotėjęs kunigas, miręs jo sūnus ir paprašė dvaro turtus palikti paliegusiems kunigams.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/55.

KLIOKAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

376. ALKOS KALVA - ŠR kaimo dalyje, tarp Kliokio ir Saločio ežerų, į ŠV nuo protakos, jungiančios tuos ežerus. Pakiluma pailga R-V kryptimi, ryškesnė ir, matyt, Alkos vardu vadinta V jos dalis, maždaug 180x130 m dydžio, 3-5 m aukščio, nuolaidžiais šlaitais. Kalva suarta ir apsodinta eglaitėmis. PADAV. Saločio ir Kliokio ežerai buvo vienas ežeras, tik vandeniui nusekus tarp ežerų, liko šis nedidelis tarpas. Švedai čia yra užkasę savo turtus. Kas jų ėjęs ieškoti, vis kokia nelaimė atsitikdavusi (VUB F213-204.P.38).

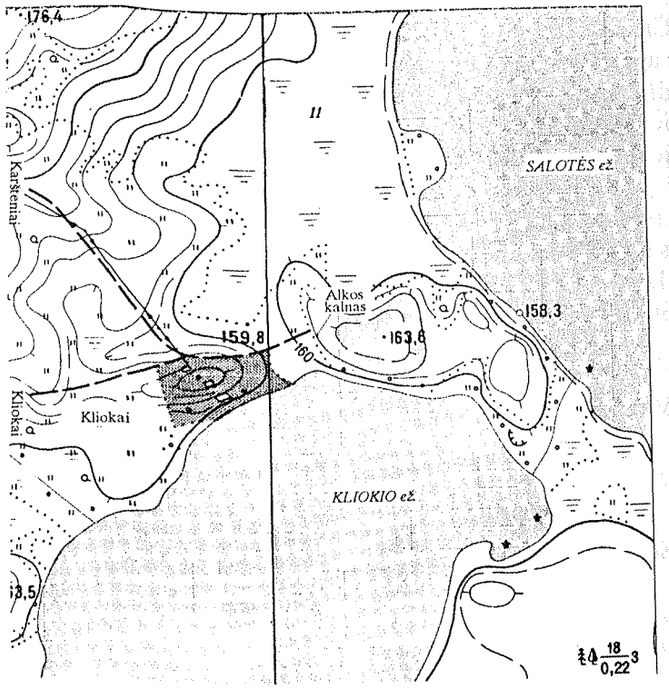

Pav. 327. Kliokų Alkos kalnas

Kaimas sunykęs, Alkos vardas 1994 m. žmonėms buvo nebežinomas (V.V.).

Š. VK, 1987; VUB F213-204.P.38; V.V.

KUNGIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

377. SLAPTEŽERIS, VUOKŠTELIS - Kungių g-jos Jomantų miške, kv.Nr.14, 1 ha ploto. PADAV. Ežere yra pasislėpęs kaukas: *"Uns pakavuo unt tuo vondens. Ka sausresnis mets - tuo ežera vėsai nebleikt matyti, vo ka driegniesnis - daug vondens tami ežerė yra. Tas kauks da babaužiu vadėnams. Uns dėl tuo kaitaliuo ton vondenį, ka nanuor, ka žmuonis anon, ton babouži atrastom"* (pasak.O.Riškienė, g.1901, Kungių k. - VUB F213-204. P.23).

Š. VUB F213-204.P.23; **L.** LGP, 315-316 (AKLAŽERIS).

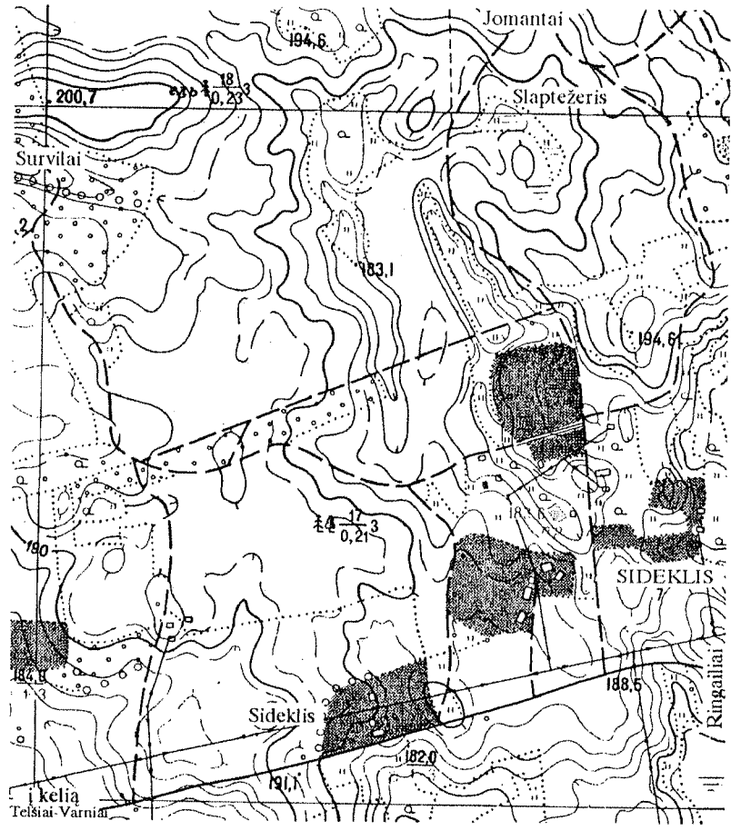

Pav. 328. Jomantų miško Slapteženis

KURŠAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

378a. BALTEŽERIS, KURŠŲ EŽERAS - į P nuo kaimo, 23 ha ploto. PADAV. Kartą, saulei nusileidus, ežere jaunimas plaukiojo valtele. Atsisukę pamatė, kad už nugaros paskui ežeru "važiuoja" grabas.

Š. LTR 4727/43.

378b. LAUMĖS KALNAS - ŠR Balteżerio pakrantėje, kelių Janapolė-Luokė ir Kuršai - Varnių-Telšių kelias kryžkelės PR pusėje. Kalnas - apie 1,5 ha ploto, kiek pailgas R-V kryptimi, apie 10-12 m aukščio, nestačiais šlaitais. Ant kalno šventom dienom rinkdavosi jaunimas, degindavo ugnį.

Š. LTR 4727/42.

KUODŽIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

379. VORKALNIS (*alkakalnis Av-1509*) - 150 m į Š nuo kelio Telšiai-Lieplaukė, 450 m į P nuo Kuodžių fermų, 800 m į P nuo Lieplaukės bažnyčios. Kalva atskira, pailga R-V

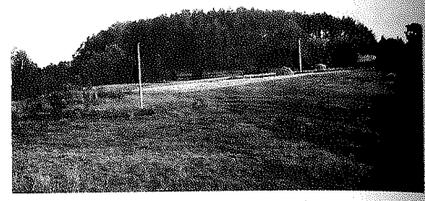

Pav. 329. Kuodžių Vorkalnis. Aut. nuotr., 1994

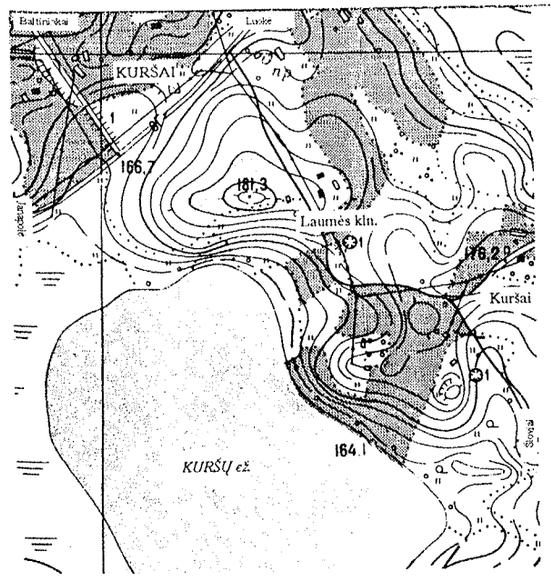

Pav. 330. Kuršų ežeras, Laumės kalnas

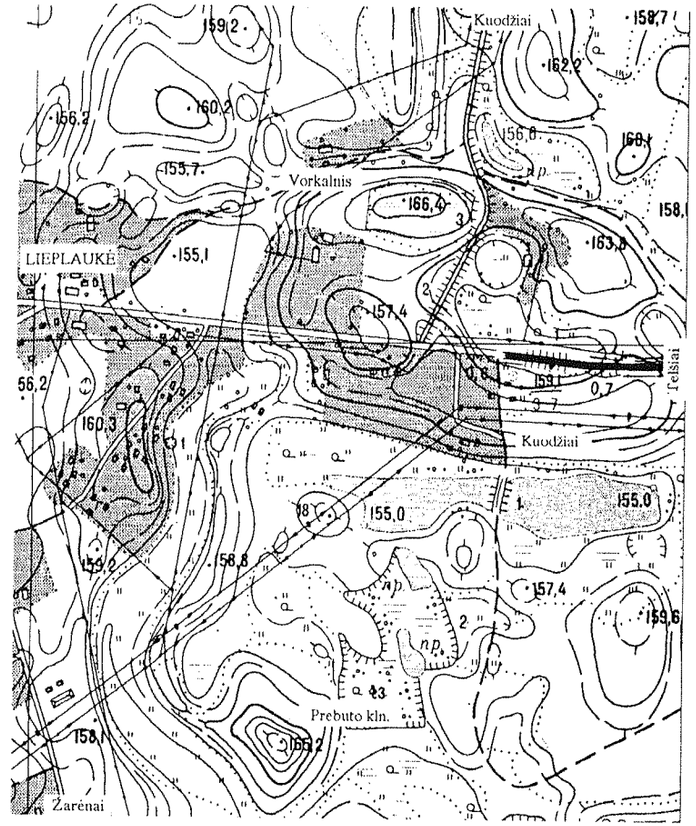

Pav. 331. Kuodžių Vorkalnis, Lieplaukės Prebuto kalnas

kryptimi, plokščiu, apie 110x50 m dydžio viršumi. Šlaitai - apie 25° statumo, 5-6 m aukščio. PV kalvos dalyje stovi keturkampė medinė koplytėlė. PADAV. A. Čia stovėjo dvi bažnyčios. Jos švedų laikais buvo "užpiltos" (LTR 4636/491; stovėjo šv.Morkaus ar šv.Roko bažnyčia). B. Čia stovėjo dideli ir gražūs rūmai (Покровский Ф.В., 1899). C. Gyveno piktas ponas, kuris korė žmones, jį už tą piktumą praminė Voru. Buvo palaidotas Vorkalnyje (V.V.). Ant kalvos galėjo būti viduramžių senkapiai. Prieš Antrąjį pasaulinį karą kasant duobes, čia rasta žmonių kaulų.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/125-127; LTR 4636/491; LŽV (Z. VALINTELYTĖ, 1935); VAK 55/125; VUB F213-204.P13 (STOVĖJO DIDELĖ GRAŽI ŠV.MORKAUS BAŽNYČIA); V.V. L. AL, 11 (NR.176); LAM, 173; Покровский Ф.В., 1899, 82.

LAUMIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

Kaimas įsikūręs į Š nuo Maldenių.

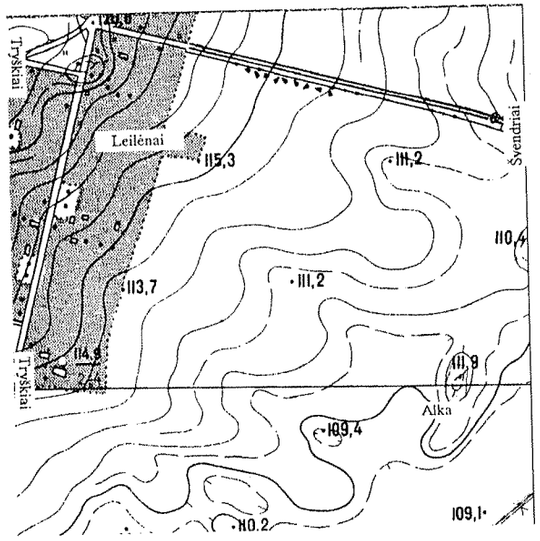

Pav. 332. Leilėnų Alkos kalnas

LEILĖNAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

380. KALVA ALKA (*senkapiai Av-1518*) - apie 350 m į P nuo kelio Tryškiai-Švendriai, apie 200 m į Š nuo Tryškių g-jos kv.Nr.18 ŠR kampo. Kalva - maždaug 40x60 m dydžio (25 m skr. - 1986 m., MMT), iki 2 m aukščio, Š dalis - aukštesnė. Kalnelyje - kaimo kapinaitės. Matomos 1880 m. statytos koplyčios liekanos. PADAV. Praeiviams vaidenosi žmogus be galvos, kartą buvo sutikta graži mergaitė, kuri liepė prie eglės prikalti Švenčiausios Panelės paveikslą ir išnyko (LŽV).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/257; LŽV (K. JONIKAS, 1935).

LIEPLAUKĖ
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

PADAV. A. Šiuose miškuose žmones gąsdindavo baidyklės sakydamos: "Lipk lauk". Tada toje vietoje buvo pastatyta bažnyčia (LTR 284/566). B. Kur šiandien Lieplaukė, yra buvęs didelis miestas (abiejose Lūšinės up. pusėse). Čia buvusios 7 bažnyčios. Viena stovėjo ant Prebuto kalno (Nr.382), antroji, šv.Roko, - ant Vorkalnio (Nr.379), trečioji - miške, už Prebuto kalno, ant Žvyriaus kalno, ketvirtoji, šv.Mykolo, stovėjo ant Smilties kalno. Kur buvo kitos trys, nebežinoma (K.Sideravičius, 1931). Šventomis dienomis skambindavo visų septynių bažnyčių varpai, vieni su kitais "susišaukdavo" (VUB F213-204.P.14; Vorkalnyje stovėjo šv. Morkaus bažnyčia).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88; LTR 284/566; VUB F213-204.P.14.

381. STOVYLO KALNAS - 250 m į V nuo Lieplaukės glžk. stoties, prie pat geležinkelio, jo Š pusėje. PADAV. Ant Lieplaukės Stovylo ir Prebuto kalnų stovėjo bažnyčios. Ant kalno vaidenasi.

Š. LŽV (E. EREMIENĖ, 1935; PAEŽERĖ); LŽV (O. GERVIENĖ, 1935; LIEPLAUKĖ).

382. PREBUTO, BERMONTO KALNAS - apie 500 m į P nuo kelio Telšiai-Lieplaukė, 700 m į R nuo Lūšinės up. dešiniojo kranto, 700 m į PV nuo Vorkalnio (Nr.379). Kalva pailga Š-P kryptimi, apie 300x200 m dydžio, iš visų pusių, išskyrus Š, nueinanti į natūralų ožnugarį, apsupta pelkių. Kalvos h= 7-8 m, ji nuolaidėja į visas puses, stačiausias V šlaitas yra 15° statumo. PADAV. A. Ant kalno buvo bažnyčia, vienas žmogus čia buvo radęs urvą ir ąžuolinį karstą (senovėje čia stovėjo kažkokia šventykla; 1931 m., K.Sideravičius). B. Žmogus sapnavo, kad ant kalno, kur augo trys kadagiai, yra užkasti pinigai. 1931 m. K.Sideravičius P kalno gale iškasė duobelę, kurioje rado anglių, puodų šukių, Š dalyje ("pylime") jis rado 15 cm anglių bei degusio molio-plytgalių sluoksnį. 1986 m. maždaug toje vietoje, kur anksčiau kasė K.Sideravičius, po nuslinkusiomis nuo viršaus žemėmis rastas apie 15 cm tamsesnis žemės sluoksnis su angliukais - matyt, kadaise įvykusio miško gaisro pėdsakai.

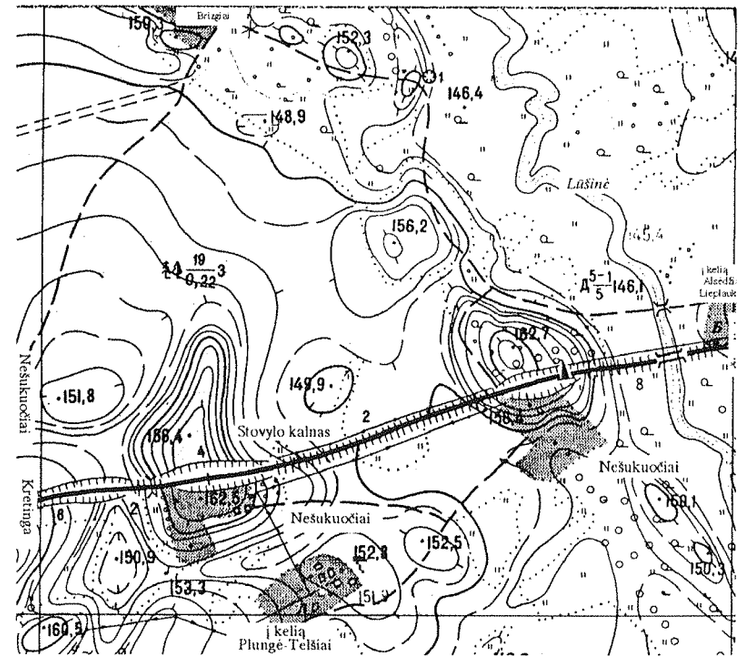

Pav. 333. Lieplaukės Stovylo kalnas

K.Sideravičiaus minimas "pylimas" - tai natūralus molingas ožnugaris, einantis Š ir paskui pasisukantis į R (ožnugaris kadaise buvo iš V Prebuto kalno pusės tekėjusios senovinės (poledyninės) upės R krantas, todėl jo V šlaitas gana status, 4 m aukščio).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/7-8; 1948 M. LII ŽV., AS 1/72 (PAIKUTO KALNAS); 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/132-134; LŽV (O. GERVIENĖ, 1935). **L.** LAM, 173.; Покровский Ф.В., 1899, 82.

LUOKĖS SENIŪNIJA

383. PELKĖ DURPYNĖLIS. Nurodoma, kad ši pelkė - apie 1 km į P nuo kelio Viešvėnai-Luokė, buvusiame S.Najulio sklype, Gečių kaime (?). LŽV žinomas tik P. Najulis gretimame Parakauskių kaime. PADAV. A. Čia yra nuskendusi ("apsemta") bažnyčia (V.V.). Pasak kitų, ežero vietoje stovėjo graži bažnyčia, bet kartą prasivėrė žemė ir bažnyčia nugarmėjo, atsirado ežeras (VUB F213-204). B. Piemenukas beganydamas kartą girdėjo ežere vargonus grojant (VUB F213-204). C. Saulei nusileidus, čia skalbiasi kultuvėlėmis laumės *"titikš-titikš"* (V.V.). Žmonės matavo ežerėlio durpynėlyje gylį, bet, pririšę ir leisdami akmenį ant vadelių, dugno taip ir nepasiekė. Apie 50 m nuo ežerėlio, ant kalno, sakoma, stovėjo tos nuskendusios bažnyčios varpinė.

Š. LŽV (S. SAUKIENĖ, 1935; PARAKAUSKIAI); VUB F213-204. P.24(NAJULIO EŽERAS); V.V.

MAŽASIS PALŪKSTIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

384. PUSIASALIS ALKOS KAKTA, ALKVIETĖ (*alkakalnis Ar-1206*) - V Lūksto ež. krante, 1,1 km į PR nuo kelio Drobūkščiai-Čepaičiai, 600 m į Š nuo Sietuvos up. žiočių į Lūksto ežerą. Tai nedidelis iškilus ežero pusiasalis, gerokai prasikišęs į ežerą. PV pusiasalio krašte yra nedidelio upeliuko žiotys, už upelio vagos prasideda pelkės. Iš Š, ŠR pusiasalį supa pelkėta žemuma, matyt, čia irgi būta vandens. Pusiasalyje išsiskiria nedidelė kalvelė (pailga į PR-ŠV), ŠV pereinanti į mišką. Kalvelė - 45 m pl., jos dalis pusiasalyje - apie 60 m ilg. 1992 m. V.Žulkus ir A.Butrimas tyrinėjo Alkos kaktos kalvelę. Viename šurfe, pilkžemyje, 15 cm gylyje rastas žiesto puodo dugno fragmentas. Rasta taip pat lipdyta, kiek brūkšniuotu paviršiumi šukė, pavienės titnago skeltės, 2 titnago nuoskalos, titnaginis gramdukas. Sprendžiant iš radinių, Alkos kaktos pusiasalyje žmonės lankydavosi jau akmens amžiuje, lipdytos keramikos šukė brūkšniuotu paviršiumi skirtina geležies amžiui. Žiesta XV-XVII a. keramika gali būti siejama su vėlyva šventviete. Gretimo Drobūkščių k. ribose žinomas vietovardis *Alkija* (СПРОГИС И.Я., 1888, 4).

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/111; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/140; 1992 M. V.ŽULKUS IR A.BUTRIMAS ŽV., AS 2027/11-12; VK (A. POCIŪTĖ; ALKVIETĖ). **L.** AL, 11(NR.182); BŪGA K., 1924, 59; LAM, 202; СПРОГИС И.Я., 1888, 4.

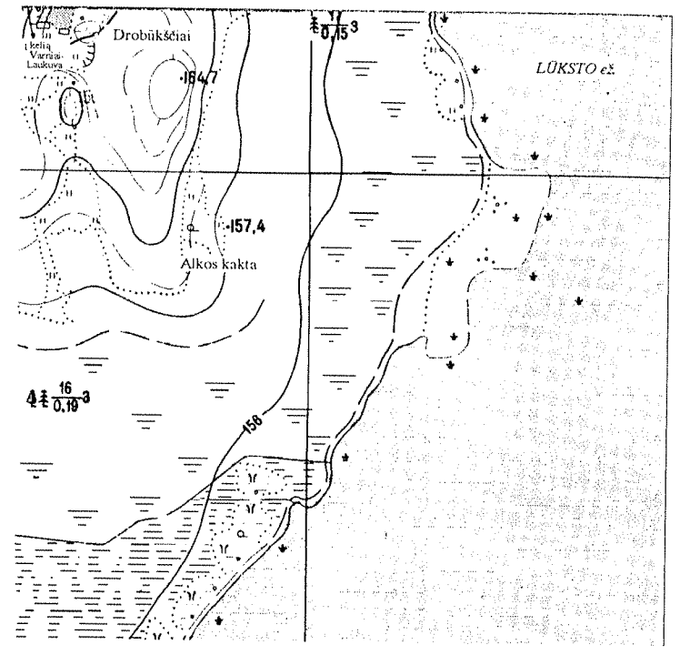

Pav. 334. Mažojo Palūkščio Alkos kakta

MEDIŠKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

385. ŠVENTKALNIS - į PV nuo Mediškių ir į R nuo Zdoniškių, apie 1,2 km į P nuo kelio Laukuva-Užventis, 1,1 km į R nuo Zdoniškių gamybinio komplekso, apie 850 m į ŠR nuo kelio Zdoniškė-Karklėnai. Didelis, masyvus kalnas, apie 2 ha ploto, vidutinio statumo šlaitais. Į R plyti *pelkė* Šventvalkis.

Š. V.V.

MILEIKIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

386. SKLE(I)NYČKALNIS (*alkakalnis Av-1510*) - per 720 m į PR nuo tilto per kanalizuotą Judros upę kelyje Parpliai-Lauksoda, 550 m į ŠR nuo Mileikių (Galkančių) k. kapinių, 1,6 km į Š nuo Lauksodos fermų. Kalva pailga ŠR-PV kryptimi, apie 50x50 m dydžio, iki 5 m aukščio, 30° statumo šlaitais (virš j.l. kalva 150,5 m). Ji iškilusi, kiek išlinkusiu viršumi. Š kalvos dalis aukštesnė už P 1,5 m. PADAV. *"Žmonės kalną vadina šventu, nes ten degusi šventoji ugnis. Turįs vardą nuo to, kad jo forma panaši į stiklinę."* (LŽV). Sakoma, čia buvo randama šukių.

Į PV nuo kaimo, tarp Muitaičių ir Krėpštų, apie 900 m į R nuo kelio Lauksodė-Judrėnai, 320 m į PR nuo Judros up. dešiniojo kranto yra maždaug 120x90 m dydžio, iki 10 m aukščio šlaitais *Šventorkalnis*. Pagal LŽV, kol nebuvo bažnyčios Lauksodėje, Šventorkalnyje manyta statyti bažnyčią (LŽV, Krepštai).

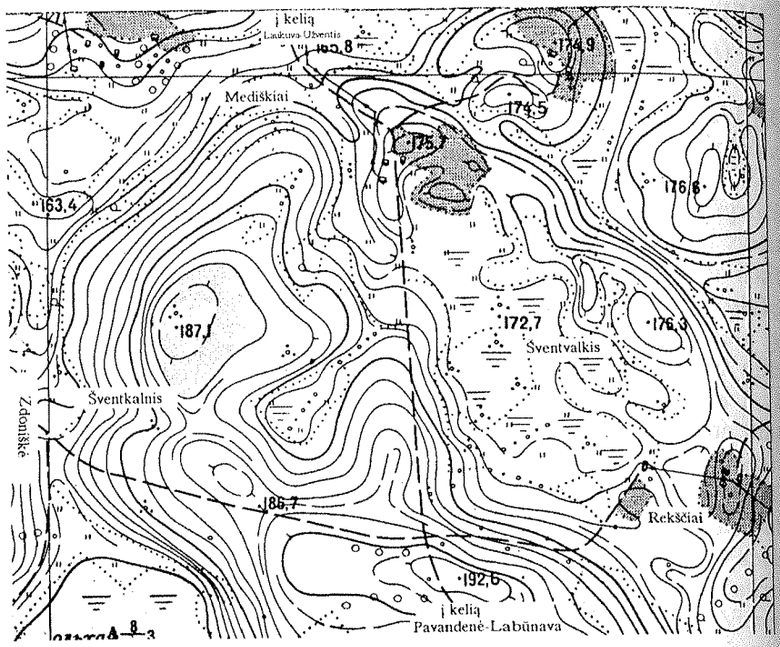

Pav. 335. Mediškių Šventkalnis, Šventvalkis

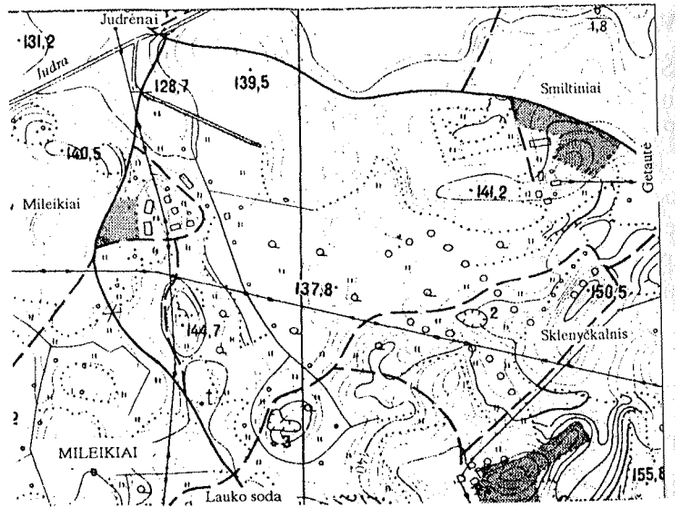

Pav. 336. Mileikų Slenyčkalnis

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/147 (MILEIKIAI (GALKANČIAI)); LŽV (V. MONTRIMIENĖ, 1935; MILEIKIAI); LŽV (L. BARNAUSKIENĖ, 1937; KREPŠTAI).

Pav. 337. Muitaičių Alkos kalnas. P. Šimkaus nuotr., 1953

MUITAIČIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

387. KALNAS ALKA (*alkakalnis Ar-1203*) - per 1 km į V nuo plento Telšiai-Varniai, 1,5 km į PV nuo Viešvėnų bažnyčios, 750 m į PV nuo Viešvėnų tvenkinio. Didelė, masyvi, kalva, netaisyklingo keturkampio formos, 200x200 m dydžio, šiek tiek iškilusiu viršumi. Šlaitai iki 8 m aukščio, 40° statumo (virš j.l. kalva 167,3 m). Alka vadinama ir žemesnė, į PR nuo šio kalno esanti pailga PV-ŠR kalva, 400x100 m dydžio. 2,2 km į ŠV nuo Getautės piliakalnio (*Ar-1210*).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/153-155; LŽV (O. UDRĖNIENĖ, 1935).

PELKĖ GILTINĖ - iš V prie Smilties kalno. PADAV. Pelkėje giltinės keldavo vestuves.

Š. LŽV (O. UDRIENĖ, 1935).

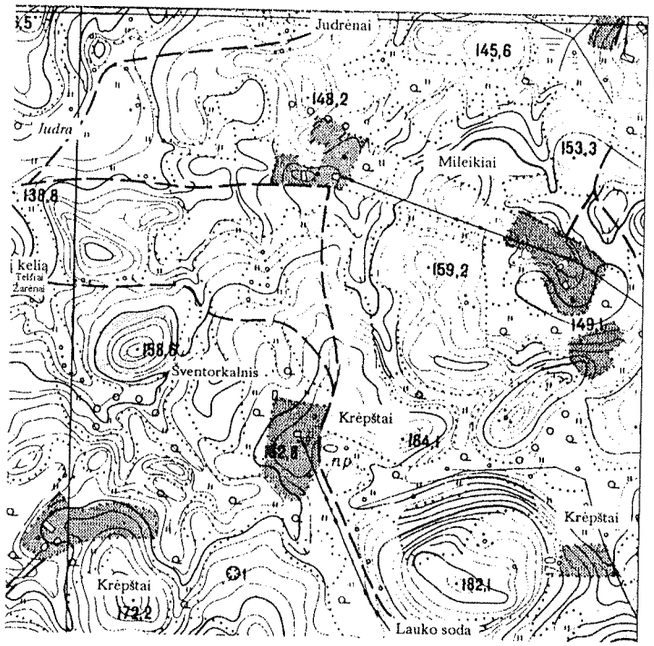

Pav. 338. Mileikių Šventorkalnis

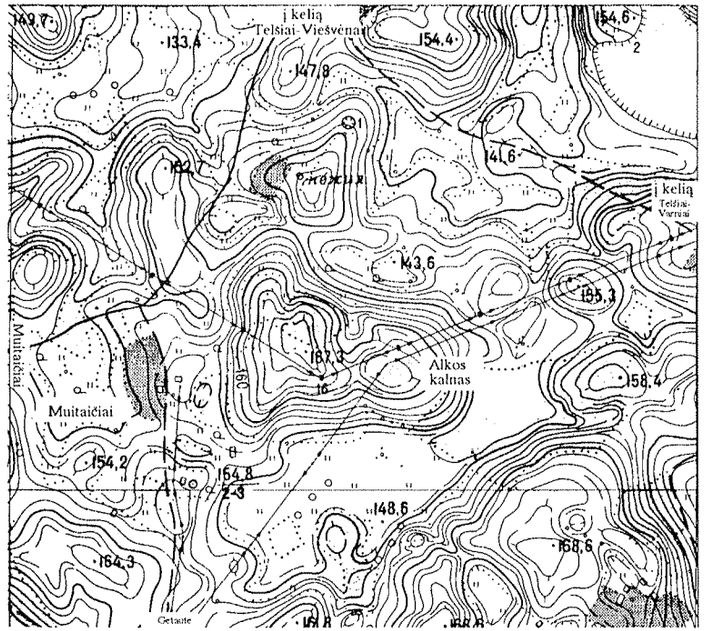

Pav. 339. Muitaičių Alkos kalnas

NERIMDAIČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

388. ŠV.JONO ŠALTINIS tryško netoli Nerimdaičių, prie Telšių kelio. Šaltinio vandeniu žmonės seniau gydydavosi.

Š. SIDERAVIČIUS K., 1932.

NEVARDĖNAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

389. PIEVA ALKA - 3 ha ploto. 1986 m. nelokalizuota.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/158; VK, 1935.

OŽTAKIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

390. RAGANOS KALNAS. Vieta nežinoma.

Š. V.V.

PABALVĖ
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

391. ŠVENTKALNIAI - keletas kalnelių ("virtinė"), vadinamų bendru Švintkalnių vardu. Ant vieno kalneliokapinių likučiai. Pasakojama, kad čia buvo ponų Varžinskių bažnyčia ir kapinės. Anksčiau čia dar buvo akmuo su iškalta duobute šventam vandeniui laikyti.

Š. VAK 17/278 (LŽV).

PABIRŽULIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

392a. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-1197*) - per 350 m į PR nuo kelio Janapolė-Pavandenė, 550 m į ŠV nuo Drujos up. dešiniojo kranto, kanalo, įtekančio į Drujos upelį, dešiniajame

Pav. 340. Pabiržulio Alkos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

krante, 1,3 km į R nuo Janapolės bažnyčios. Kalnas pailgas į Š-P, 250x200 m dydžio, vidutinio statumo šlaitų h= 8 m (virš j.l. kalnas 182 m.). Į PR nuo kalno - buvusi Biržulio ež. Pakrantė Alkalė (Nr.392b), į ŠR - *Stabinės k.* 800 m į R - Donkalnio šventvietė (Nr.371; žr. pav. 326). Į V nuo Alkos kalno - Janapolės piliakalnis, vad. Širmės kalnu, tapatintinas su senaisiais Viržuvėnais.

Š. 1964 M. LII ŽV., AS 203/106; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/165; VAK 56/57. **L.** AL, 2(NR.2); BŪGA K., 1924, 59; BUTRIMAS A., 1987, 82-83.

392b. PIEVOS ALKALĖS - prie senojo Biržulio ež. kranto. Pievos - apie 500 m ilg., į P nuo Pabiržulio Alkos kalno (Nr. 392a).

L. AL, 11(NR.178D); BŪGA K., 1924, 58; BUTRIMAS A., 1987, 82.

393. EŽERAS BIRŽULIS - per 3 km į ŠR nuo Varnių, į PR nuo Janapolės. Iki 1954 m. buvo 754 ha ploto, didžiausias gylis - 4,5 m, vidutinis - 1,2 m. Ežero krantai žemi, pelkėti. Į ežerą įteka Varnelės, Drujos up., išteka Virvytė. 1421 m. Vytautas užrašė pirmajam Žemaičių vyskupui Motiejui pusę Biržulio ežero, kitą pusę valdė Žemaitijos seniūnija. Dėl to kildavo daug nesusipratimų. 1547 m. Žygimantas Augustas nustatė Biržulio ežero valdymo tvarką. Žemaičių vyskupas Vaclovas ir Žemaitijos seniūnas Jeronimas Chodkevičius savanoriškai pasikeitė Biržulio ir Lūkšto ežerų pusėmis. Biržulio dalis, kurią valdė seniūnas, atiteko vyskupui (išskyrus 2 pakraščius), o Lūkšto dalis, kurią valdė vyskupas, atiteko seniūnui. Nuo to laiko visas Biržulio ež. priklausė Žemaičių vyskupams (Plečkaitytė I., 1987). PADAV. A. Ežeras vardą gavo nuo to, kad senovėje, kada ežeras buvo laikomas šventu, aplink jį augo šventi beržai (Buračas B., 1936c). B. Ežero pakrantėje prie Šerpyčių kaimo stovėjo dievaičio Šerpyčio stabas. Prie jo buvo meldžiama palaimos ir gero laimikio plaukiant žvejoti. Grįžus iš žvejybos, Šerpyčiui buvo aukojama dalis sugautų žuvų. Kadangi pakrikštyti žemaičiai nesiliovė Šerpyčiui aukoję, Vytauto kareiviai tą stabą paskandino ežere (Buračas B., 1936c). J.Lasickis XVII a. mini dievą *Birzulį,* kuris esąs "žmonių pagalbininkas". Š ežero dalyje valksma vadinama *"Po Alka"*.

L. BURAČAS B., 1936C, 2; BUTRIMAS A., 1987, 82-83; LASICKIS J., 1969, 21; PLEČKAITYTĖ I., 1987, 69-71.

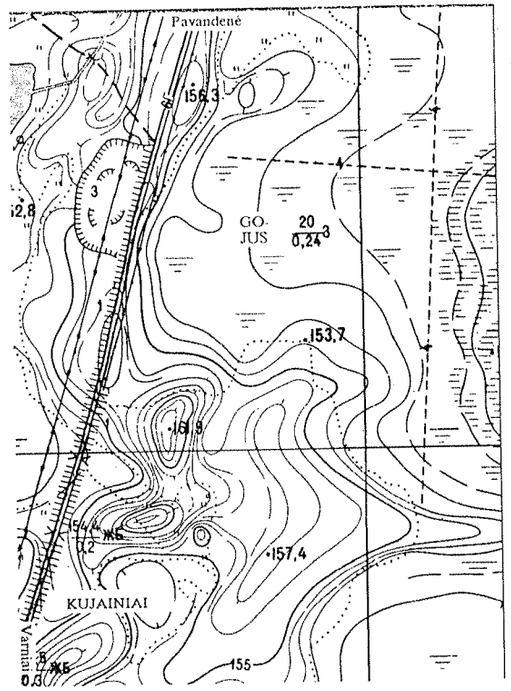

Pav. 341. Pabiržulio Gojaus miškas

394. EŽERAS STERVAS - į Š nuo Varnių, į P nuo Biržulio, 136 ha ploto. PADAV. Žmogus ganė prie ežero ir vijo botagą. Pas jį atėjo velnias ir klausia: "Ką čia dirbi ?" Žmogus sako: "Votagą veju. Ežerą rauksiu". Velnias ėmė maldauti, kad žmogus ežero nerauktų, nes ežere esąs palaidotas jo tėvas. Velnias pažadėjo žmogui pripilti kepurę pinigų. Žmogus iškasė duobę, ant jos uždėjo pradurtą kepurę, Velnias pylė pylė pinigus, bet kepurės nepripylė. Kai pripylė pilną duobę, pranyko, o žmogus tapo milijonierium, ežeras liko neužrauktas (Džiugo varpai, 43). *"Tami ežerė gyvena biesus. Uns tonke liūb išlįstė iš ežera i vakščiuoti aplinkou"* (pasak. O.Zimantienė, g.1927, Kūjenių k. Užr.1969; VUB F213-204. P. 56).

Š. VUB F213-204.P.56; **L.** DŽIUGO VARPAI, 43.

395. MIŠKAS GOJUS - į R nuo Stervo ir į V nuo Biržulio, iš V ribojamas kelio Kujainiai-Karkliškiai, iš R - Biržulio apyežerio pelkių. Maždaug 20 ha ploto.

Š. V.V.

PADVARIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

396. ĄŽUOLAS augo Padvarių kaime, vietovėje, lig šiol vadinamoje "Ąžuolo kelmas". PADAV. Ąžuolas buvo žmonių garbinamas. Krikštijant žemaičius, Padvarių kaime vieni krikštijosi, kiti ne. Kunigai liepė nukirsti ąžuolą - pagoniškąjį "Poną Dievą". Pagonys labai supykę, nutarė krikščionims įrodyti, kad tame ąžuole tikrai gyveno Dievas. Naktį jie papjovė vištą ir ąžuolą apvarvino jos krauju. Ryte rodė krikščionims ir priekaištavo dėl jų "Pono Dievo" nužudymo. Vietovė po to liko vadinama "Ąžuolo kelmu".

L. DŽIUGO VARPAI, 50.

PAEŽERĖ
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

397. PIKTAPELKIAI, PIKTAKIAI. PADAV. A. Pelkių pievos priklausė Telšių vienuolynui; vienuolis vaikščiodavęs po kaimus ir varu varydavęs žmones tų pelkių sausinti. Kartą pats vienuolis, pelkėje įklimpęs, nuskendo, ir jo siela čia likusi vaikščioti (pasirodydavo nuskusta galva, ilga juoda barzda, ruda sutana, balta juosta). B. Pelkėse gyvenęs paslaptingas žąsinas, kuris klaidindavęs žmones. C. Čia vaidendavęsis ir kareivių būrys: kartą žmogus, čia bebūdamas, sekmadienį, dvyliktą valandą skambinant bažnyčios varpams, atsiklaupė, išsiėmė maldaknygę, ėmė poteriauti ir žiūri - "saldotų" būrys atžygiuoja su savo vadu priešakyje. Paskutiniam kareiviui žmogus pliaukštelėjęs per užpakalį, ir iš kareivio likę tik pinigai.

Š. LTR 4868: 277, 278, 279.

PAGIRGŽDŪTIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

398. GIRGŽDŪTĖS KALNAS (*piliakalnis Ar-1207*) - R gūbrio dalyje įrengtas piliakalnis, V dalyje, apie 750 m į ŠV nuo piliakalnio, užpelkėjęs ežerėlis ir nedidelė kalvelė (antroji gūbrio viršūnė; atrodo, kad ji turėjo Avikalnio vardą - *"Ties Girgždūta yra mažas kalnelis Avikalnis, kurį žmonės laiko taip pat šventu kalnu"* (BURAČAS B., 1931). *"Šale Girgždutos yra mažas, žmonių gerbiamas kalnelis, Avinkalniu vadinamas. Gali būti, kad senovėj čia buvo aukojami avinai"* (Avižonis K., 1927); Č.Kudaba mini ir Alkos kalno pavadinimą (Kudaba Č., 1970). Paminėtas ežerėlis - ovalo (Š-P) formos dauboje, 100x50 m dydžio, jos viduriu eina griovys, kuriuo į ŠR nuteka susikaupęs vanduo. Daubos šlaitai - 4-8 m aukščio, 30° statumo. Apie šią vietą žinoma daugybė pasakojimų. PADAV. A. Senų senovėje, kai žmonės buvo nekrikštyti, čia, ant kalno, buvo kūrenama amžina ugnis (Buračas B., 1931). B. Sakoma, kad kadaise ant kalno gyveno karalienė, kuri turėjo savo dievaičius *"ropke er žalte"* (rupūžę ir žaltį) bei juos garbino (LTR 3565/62; atsinešė juos iš Latvijos kaip kraitį - LŽV, Barakaučizna). C. Kalne esanti karalaitė, paversta varle (LTR 5458/90). D. Milžinai ant Girgždūtės ir Medvėgalio dalindavosi tabaku (LTR 3643/71; kiti mano, kad cigaretėmis). Vienas milžinas įsidėjo sau į pirštinę artoją.

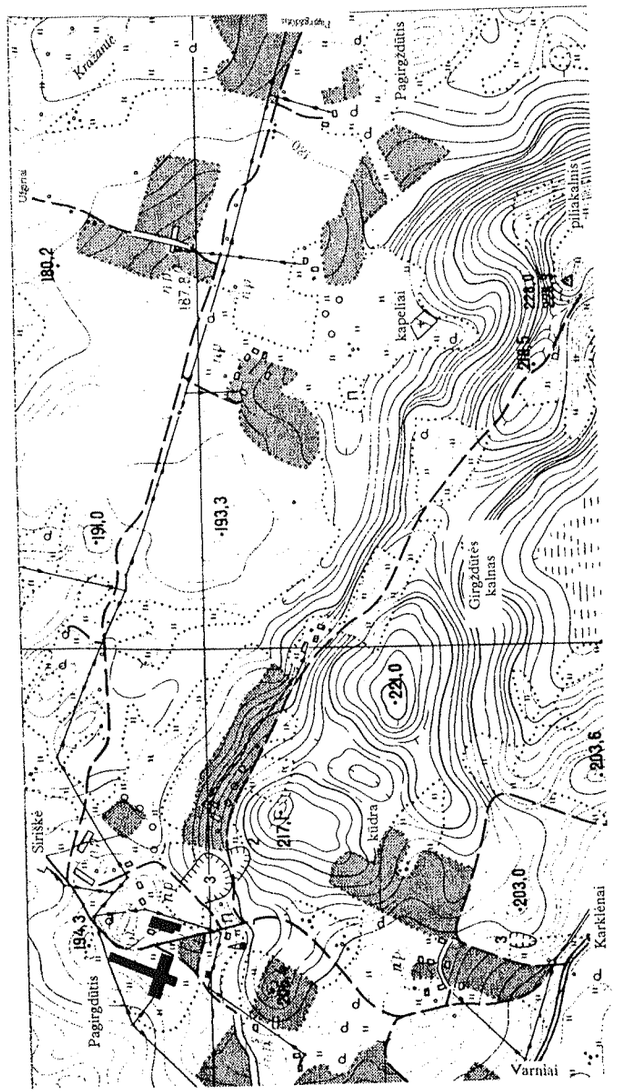

Pav. 342. Pagirgždūčio Girgždūtės kalnas (piliakalnis, kūdra)

Sakoma, kad viena švedė virdavo valgį ant Moteraičio kalno, kita - ant Girgždūtės ir duodavo viena kitai paragauti. E. Girgždūtės kalnas - tai milžino žmonos kapas, kurį supylė milžinas iš pajūrio smėlio (Avižonis K., 1927). F. Kalne (ežerėlyje) yra prasmegusi bažnyčia (LTR 3578/258; Buračas B., 1931; žmonės, norėdami ją pažiūrėti, norėjo kūdros vandenį išleisti, kasė kanalą, tačiau iš ryto atėję rado ant kanalo užverstą akmenį, o ant jo stovint baltai apsirengusią moterį. Visi stebėjosi, pakabino ant lazdos rožančių ir tai moteriai parodė. Ji pasakė: "Pasitraukit visi, jūs nežinosite nei dangaus aukštumo, nei žemės gilumo !" Taip pasakiusi, ji dingo - Džiugo varpai, 30). G. Švedmečio laikais bėgdami iš Lietuvos, švedai kalno ežerėlyje paskandino skrynią su auksu. Kartais iškyla iš gelmių, bet ji užkeikta, ant jos sėdi barzdotas senis (sekmadienio vidurdienį ant iškylančios turtų skrynios tupėdavo šuniukas. - Džiugo varpai, 32), jeigu kas nors artinęsis prie skrynios, ji vėl nugrimzdavusi. Kartą gyventojai sumanė skrynią iš ežero išimti. Iškasė didelį griovį ir paleido ežerą, tuomet jiems prisisapnavo, kad ežeras paskandinsiąs visą kraštą (Buračas B., 1931; "*bus vesas Pagergždutes vandenio apleists*" - LTR 3578/258). Išsigandę sapno, žmonės nubėgo sustabdyti vandens ir rado iškastąjį griovį užverstą dideliu akmeniu (LTR 4393/79; akmenį atnešęs Velnias - VUB F213-204. P.58). Sakoma, kas norėdavo ištraukti skrynią iš ežero - nuskęsdavo (LTR 5485/91). H. Sapnavosi, kad norint skrynią iškelti, reikia su procesija atlaikyti čia mišias, bet jokiu būdu nieko negalima pamiršti iš reikalingų tam daiktų. Deja, buvo pamirštas šnipštukas žvakėms gesinti (LTR 3578/258; ežeras tada keistai "sugirgždėjo" ir nutilo, prie kranto atplaukė antis, kuri pasakė, kad lobiai prarasti, nes klebonas ne viską turėjo mišioms atlaikyti. - Džiugo varpai, 30). I. Ant kalno dingus arkliui, žmogus rado auksinį krėslą su auksine dėžute. Kartą žmogus ieškojo ant kalno dingusio arklio, eina, eina, kalno viršūnėj girdi arklį žvengiant. Arklys pašauktas atsišaukė. Žmogus žiūri, ten, aplink ežerėlį, aukso krėslai sustatyti, auksinis vežimas, mišioms skambina, skrynia pinigų stovi. Žmogus persižegnojo ir viskas išnyko (LTR 4393/79), nes tai buvęs velnio darbas, kad žmogų sugundytų (Кржижицкий Л., 1909). J. Kalno kūdroje yra su arkliu nuskendęs kryžiokas. Naktimis vaidenasi baltas arklys, beieškantis kryžioko. K. Toje vietoje, kur prasmego bažnyčia, pabaksnojus su lazda, skamba lyg geležis ar pinigai (VUB F213-204.P.59). T.Šidiškis nurodo, jog apkrikštyti žemaičiai dar ilgai slapta naktimis nešė čia aukas, gėrė ir prausėsi stebuklingu ežerėlio ("Alkos ežerėlio") vandeniu (Šidiškis T., 1995).

Pav. 343. Pagirgždūčio Girgždūtės gūbrys. Kairioji viršūnė - piliakalnio, dešinioji - Avikalnio (?) ir kūdros. Aut. nuotr., 1994

Ant Girgždūtės kalno augo labai surambėjęs *ąžuolas*, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą jis nudžiūvo, bet niekas nepajėgė jo nupjauti ar nukirsti. Jis stovėjo, kol kartą viesulas jį perplėšė pusiau. Padav. Prieš kelis šimtus metų po ąžuolu kunigas laikydavo mišias (Garbenienė J., 1995). Nuo Girgždūtės kalno, kaip pažymi žmonės, matyti 14 bažnyčių bokštai. Kalno R viršūnėje (ant piliakalnio aikštelės) stovėjo kryžius, kurį pastatė bevaikiai tėvai, kad susilauktų įpėdinių. Įpėdinių jie tikrai susilaukė. "*Girgžduta žmonių labai gerbiama. Nuo senovės žmonėse yra paprotys čia kasmet rinktis antrą Sekminių dieną. Čia jų sueina didelės minios, šoka, žaidžia, linksminasi*" (Avižonis K., 1927). "*Kalnas seniau buvęs labai žmonių gerbiamas ir dabar čia yra likęs senas paprotys Sekminių antrą dieną daryti susirinkimus - pasilinksminimus, tą dieną susirenka net keli tūkstančiai didelių ir mažų žmonių iš artimų ir tolimų apylinkių*" (Buračas B., 1931).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/108; 1986 MMT žv., AS 1375/178; Garbenienė J., 1995, 13; LTR: 3565/62, 3578/258, 3643/71; 4652/155; 4791/239,384; 4903/39; 4909/222; 5485/91, 5458/90, 5652/213, 4393: 2,79; 6050/88; LŽV (V. Buivytė, 1935; Barakaučizna); LŽV (S. Andriejauskas, 1935; Pagirgždutė); VAK 56/67-70,72; VUB F213-204.P.57,58,59. **L.** Avižonis K., 1927, 24-26; Buračas B., 1931; Buračas B., 1939b, 3; Džiugo varpai, 28-32; Krašto tyra, 1969, 262; Kudaba Č., 1970, 43; Kviklys B., 1991, 4/119; Šidiškis T., 1995, 5; Крживицкий Л., 1909.

399. MARTYNO AKMUO - nurodomas prie Kražantės upės, Pagirgždūčio gyvenvietėje. Padav. A. Tai senasis aukuras, žemaičių krikštytojai akmenį norėjo išversti į upę, bet nepajėgė. B. Prie akmens, Kražantėje, buvo būriu krikštijami žmonės, visi jie pakrikštyti Martyno vardu, dėl to ir išliko akmens pavadinimas - Martynas.

Š. Garbenienė J., 1995, 13.

400. ALKUPIS - išteka tarp Siriškės ir Pagirgždūčio kaimų, į ŠR nuo lauko kelio Siriškė-Pagirgždūtis, maždaug 1,8 km ilg., kanalizuotas. Dešinysis Grabės (Grabė - kairysis Kražantės) intakas. Pagal LŽV, Grabė esanti tik antras Alkupio pavadinimas (t.y. į Kražantę įteka pats Alkupis). Teka apie 600 m į Š-ŠV nuo Pagirgždūčio piliakalnio II (*Ar-1208*). Ne kartą minimas XVI a. dokumetuose (*Antalkupiai, kt.*- Спрогис И.Я., 1888, 6).

Š. 1964 m. LII žv., AS 203/108; LŽV (V. Buivytė, 1935; Užgiriai); **L.** Vardynas, 5; Спрогис И.Я., 1888, 6.

PAKAPIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

401a. GARBĖS KALNELIS, STERBLĖS KALNAS (*alkakalnis Ar-1212*) - apie 1,5 km į V nuo kelių Viešvėnai-Luokė ir Mediškiai-Rūdupiai sankryžos, abipus kelio Viešvėnai-Luokė. Kalva pailga R-V kryptimi, apie 200x150 m dydžio, h=4 m. Š kryptimi kalva susilieja su gretimomis aukštesnėmis vietomis. Kelias kerta kalvą pusiau, Š dalyje stovi medinė koplytėlė (*dv-3151*), 5 mediniai kryžiai. Padav. A.

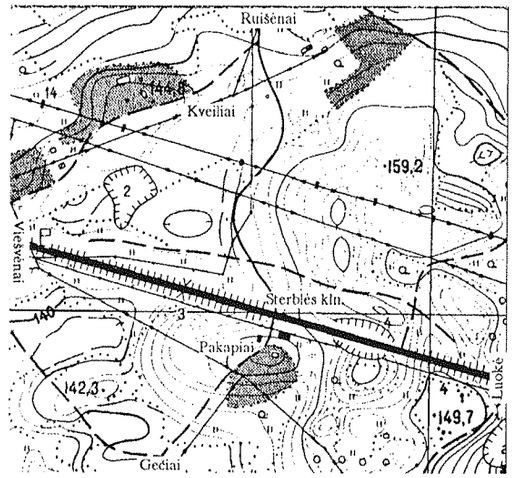

Pav. 344. Pakapių Sterblės, Garbės kalnelis

Pav. 345. Pakapių Garbės kalnelis. P. Šimkaus nuotr., 1953

Pagonybės laikais čia žemaičiai aukojo aukas savo dievams (Andriusevičius J., 1994). B. Vieno žmogaus mirdavo vaikai, ant šio kalno pasimeldus, vaikai nebemirė. Po to kalnas imtas garbinti (čia Garbės vardo kilmė; Andriusevičius J., 1994). C. Kadaise šioje vietoje vienai merginai buvo atimta nekaltybė (dėl to Sterblės kalnelio vardas. - Andriusevičius J., 1994). D. Kalno smėlį, žemes sunešė įžadus davę žmonės (LTR 4857/4). E. Kartą boba važiavo ratuose, pasibaidė arkliai prie šio kalno, ji išvirto, sijonai susivyniojo į tekinį, ir dėl to kilo Sterblių kalno vardas (VUB F213-204.P.25). F. Naktį pakeleivis važiavo pro kalną, ir jam čia apsireiškė Švenčiausia Panelė Marija. Po to ant kalno buvusi pastatyta ir koplytėlė (VUB F213-204.P.25). "*Būta čia keisto papročio - aukai ar apžadui atnešti ant kalnelio akmenį. Nešdavo juos vyrai ir moterys, jaunos merginos ir paliegę seniai - visi, kas tik tikėjo, kad, atlikus tokį įžadą, išsipildo norai: ligoniai pasveiksta, merginos išteka, o bevaikės moterys susilaukia kūdikių. Praeityje kalnelis vadintas dar ir Sterblės vardu. Moterys, norėdavusios susilaukti vaikų, nešdavusios akmenis sterblėse ir kraudavusios juos ant kalnelio*". "*Panos, kurios norėdavusios gauti vyrą, juos (akmenis) sunešdavusios*" (Andriusevičius J., 1994). Prieš Pirmąjį pasaulinį karą čia buvo maža šventojo statulėlė, kryželis, pastatytas prie didelės akmenų krūvos. Po karo Viešvėnų klebonas susirūpino pakeisti kalnelio vardą (buvo siekiama įtvirtinti supratimą, kad mergina, išsaugojusi savo skaisty-

bę, įgyja labai brangią krikščionišką dorybę). Klebonas kalnelį pašventino, pasirūpino, kad ant kalnelio būtų pastatyta koplytėlė, jau po to imti statyti kryžiai; iki tol padarius įžadą, ant kalnelio būdavo atnešami akmenys. Tuo metu iš ten buvusių didelių akmenų (krūvų) buvo sumūryta tvorelė. Šventomis dienomis žmonės ant kalnelio melsdavosi.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/181-182; LŽV (M. DIRGINČAITĖ, 1936); VAK 55/153; VUB F213-204.P.25. **L.** ANDRIUSEVIČIUS J., 1994A, 21-22.

401b. ŠALTINIS tryško šalia Garbės kalnelio, Šulinio pievoje. Prieš Antrąjį pasaulinį karą naktį šaltinis dingo (išdžiūvo ?), jo vietoje liko tik užpelkėjusi pievelė. Šaltinio vandeniu žmonės prausdavosi, norėdami pagydyti nesveikas akis, buvo plaunamos ir kitos skaudamos vietos. *"Žmonės eidavę nakčia iš jo semti vandens ir laistydavę juo laukus, tai, sako, gerai derėdavę"* (SIDERAVIČIUS K., 1932); *"Ūkininkai, norėdami, kad laukuose gerai užderėtų javai, naktimis prisisėmę šio šaltinio vandens, nešdavę jį ant pasėlių ir laistydavę"*. - ANDRIUSEVIČIUS J., 1994a).

Š. LŽV (M. DIRGINČAITĖ, 1936); SIDERAVIČIUS K., 1932; **L.** ANDRIUSEVIČIUS J., 1994A, 21-22.

PAPLIENIJA
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

402. AUKURO (?) AKMUO - guli piliakalnio (*Ar-1213*) P šlaite. Akm. - rausvai pilkšvas smulkiagrūdis granitas, 1,9x1,5x1 m dydžio (virš žemės paviršiaus), lobių ieškotojų apkastas iki 1 m gylio duobe. Ant kurios pusės akmuo gulėjo prieš iškasant šalia jo

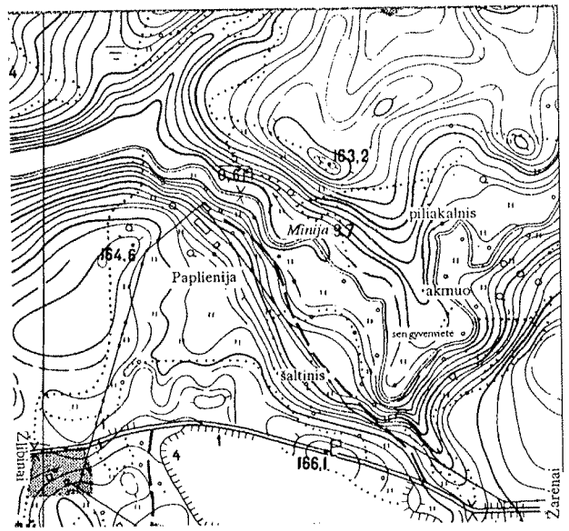

Pav. 346. Paplienijos akmuo, šaltinis

duobę, neaišku. PADAV. Po akmeniu paslėpti lobiai. Čia dvyliktą valandą velnias iškeliąs pinigų skrynią ir vėdina pinigus (LTR 4868/8). Telšių Alkos muziejaus direktorius V.Valatka akmenį vadino Aukuro akmens vardu.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/193; LTR 4868/8; V.V.

403. ŠALTINIS - apie 100 m į Š nuo kelio Žarėnai-Plungė, senovės gyvenvietės teritorijoje, 200 m į PV nuo piliakalnio (*Ar-1213*), Minijos slėnio V šlaite, apie 5 m žemiau jo viršaus. Čia šaltinis trykšta pokario talkos metu įrengto šulinio dugne ir veržiasi pro ŠR rentinio šone iškirstą skylę, maždaug 20 m ilg. upeliu ŠR-R kryptimi nuteka į Miniją. Šaltinis buvo laikomas stebuklingu: *"Jo vandeniu nusiplovęs žmogus kokias skaudamas vietas, pasveikdavo. Žmonės, melsdami sveikatos, į šaltinėlį mesdavę monetas. Šio šaltinėlio savininkas dvarininkas Undrevičius dar buržuaziniais metais rasdavęs šaltinėlio dumble plonyčių sidabrinių monetų ir sutikdavęs moterėlių, atėjusių prie jo ieškoti sveikatos"* (1959 m.; 1986 m., MMT). *"Vanduo švents"* (1995 m. V.V.). Šaltinio

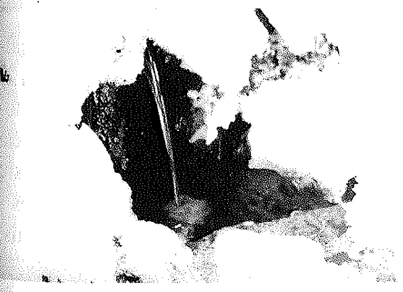

Pav. 347. Paplienijos šaltinis. Aut. nuotr., 1996

vandens žmonės ir šiandien atvažiuoja iš plačių apylinkių. Kultūrinis piliakalnio ir papėdės gyvenvietės sluoksnis su įvairiais radiniais datuojamas I tūkstantmečio pr. Kr. viduriu-XIII a.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/193-194; V.V.

PASRUOJĖ
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

404a. PANŲ KALNAS, MERGAKALNIS (*alkakalnis Ar-1195*) - apie 850 m į PR nuo kanalizuoto Sruojos up. dešiniojo kranto, Pasruojės žuvininkystės ūkio tvenkinių R pakrantėje (iki tol Sruojos upė tekėjo kiek toliau nuo kalvos į V). Pro kalną ėjo senasis kelias į Sedą. Smėlėta kalva - 180x130 m dydžio, beveik keturkampė, kiek pailga V-R kryptimi, 6 m aukščio, 20° statumo šlaitais (virš j.l. 124,1 m). Kalvos viršus plokščias, apie 100x100 m dydžio. Jau 4 dešimtmetyje čia stovėjo koplyčia (4x2 m dydžio, *dv-3063*) ir 5 mediniai kryžiai. PADAV. A. Ant kalno senovėje buvo šventykla (Покровский Ф.В., 1899; ant kalno stovėjo bažnyčia, kurioje švedų užpuolimo metu slėpėsi mergaitės, joje meldėsi. Bet merginos buvo švedų nužudytos, pati bažnyčia sugriauta. - V.V.). B. Ant kalno stovėjo vienuolynas, kuriame gyveno jaunos panos - vienuolės ("nežanuotos mergelės jaunas vienuolės", "šventuolės panos" - V.V.). C. Kalne slaptai gyveno panos, kurios urvais išeidavo vien vandens pasisemti iš šaltinio, kartą taip jos ir išsidavė, švedai tada jas išžudė. Pasakojama, kad prie kalno gyveno 7

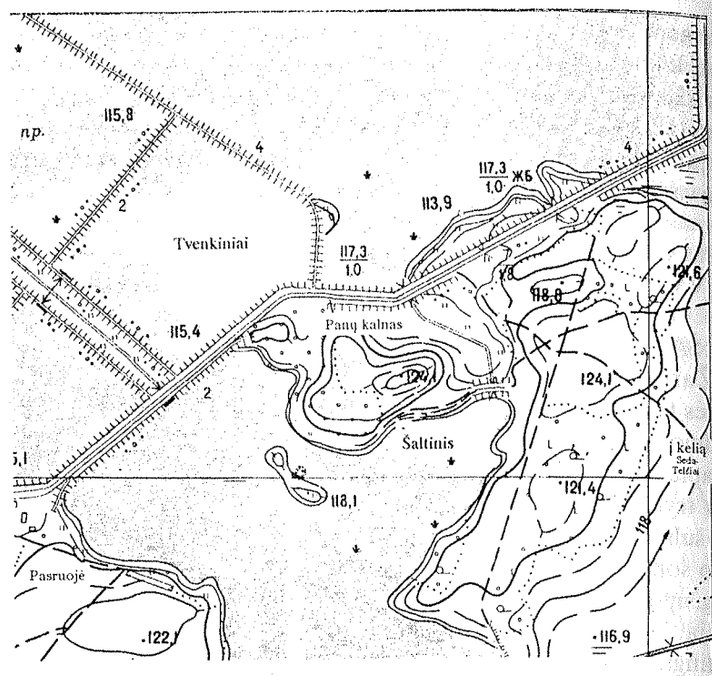

Pav. 348. Pasruojės Panų kalnas, buvusi šaltinio vieta

Pav. 349. Pasruojės Panų kalnas. Aut. nuotr., 1993

seserys, turėjusios didelį kraitį (audeklų ir kt. - V.V.). Sakoma, kad švedai užtikę apie 2000 slaptuose požemiuose pasislėpusių merginų ir tą angą užvertė dideliu akmeniu. "*Ten durelės bovo, mata, anos jok išlyst, anos reikiej [...] anos tikontios bovo, kap šventuolės anos dėdlia meldies, dėdlia, tuos trys panos gražios tuokias mergeles, po devyniuolikas metų, aštuoniuoliks i septyniuoliks, no anos dėdlia meldies ten, anos toriej savo [...] i šventuolel sosenešosės į ton orvelį [...]*" (pasak. A. Gintvainienė, Juozapo, g. 1929 m. Žem. Kalvarijoje. Užr. 1996 - LTR 6414(102) Pasak kitų, - slaptai kalne gyveno ne tik "panos", bet ir kunigai bei vyskupai. Švedai juos visus iššudė (V.V.).

Kiti mano, kad švedų laikais ant kalno buvo palaidotos 3 (arba ir 12) užmuštos panos ir švedai (?) toje vietoje supylė pilkapį (arba, sakoma, čia užkasta apie 200 jaunuolių, sukilusių prieš švedus (šių jaunuolių kraujas - kalno papėdėje trykštantis šaltinis; VAK).

"*Vienas senelis Pronckus žinojo, kaip į kalną įeiti ir kaip išeiti - jis 72 nekaltas*

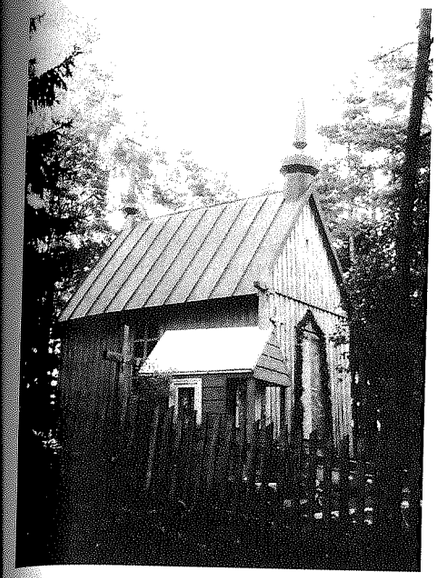

Pav. 350. Pasruojės Panų kalno koplyčia. Aut. nuotr., 1993

mergeles, jaunas moteris kalne švedų laikais paslėpė. Švedai kankino senelį, bet jis sutiko geriau mirti, nei išduoti tą paslaptį" (Zvonkuvienė J., 1991). Kalnas buvo vadinamas Mergų kalnu, bet kartą žmogui prisisapnavo, kad "*nevadinkit mumis merguoms, mes esam grynas, nekaltas panas, vadinkit mūsų kalną Panų kalns*" (LTR 4056/41). Rudens naktimis čia girdėdavosi tolimas, lyg iš po žemių sklindąs moteriškas verksmas ir dejonės (Lauraitis V., 1974). Kalno koplyčią prižiūrėjo vienuoliai domininkonai iš Žemaičių Kalvarijos, jiems čia priklausė ir pievos prie Sruojos upės (K.B.). Kažkoks žmogus sapnavo, kad reikia šią vietą "tinkamai pagerbti". 1905 m. tarp kryžių ant kalno buvusi ir maža koplytėlė. "*Ypač jaunos mergelės ir jaunos moterys čia apžadus atlikdavo*" (Zvonkuvienė J., 1991). Kalnas gausiausiai lankomas atlaidų Žemaičių Kalvarijoje savaitę (liepos 2-10 dienomis). Dažniausiai duodami įžadai meldžiant sveikatos, laimės. Au- kojami pinigai, žvakės. "*Kada kokia bėda, tai į Panūn kalną šelpias*" (V.V.). "*Dėdlia bovo garbavojims tas Panūn kalns*" (V.V.). Iki Antrojo pasaulinio karo žmonės į Panų kalną rinkdavosi giedoti per Kryžiaunas dienas, per šv. Morkų (04 25). Pastaraisiais metais ant kalno imta palikinėti nors mažą, iš pagaliukų padaromą kryželį. Jų 1993 m. čia buvo jau ne mažiau kaip 80-100. "*Kiekvieną metą į tą kalną susirenka žemaitės mergaitės, dainuoja graudžias dainas*" (Kriukelis P., 1934).

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/194-195; K.B.; KPA, 303; LTR 4056/41; 4057/48; 4058/250; VAK 27/22; 36/14,110; VUB F213-137/4; V.V. **L.** AL, 10 (Nr.170); Džiugo varpai, 36; Kriukelis P., 1934, 5; Kudaba Č., 1972, 72; Kviklys B., 1991, 4/383; LAM, 206 (Yra Ponių bei Panelių kalnas, ant kurio, pasakojama, senovėje buvusi šventovė); Lauraitis V., 1974, 3; Zvonkuvienė J., 1991; Покровский Ф.В., 1899, 82.

404b. ŠALTINIS tryško Panų kalno V papėdėje. XIX a. vienuoliai domininkonai šaltinį paskelbė stebuklingu ir iš to pasipelnė (Lauraitis V., 1974). Padav. Bėgantis rudas vanduo, kaip buvo manoma, tai nekaltas prieš švedus sukilusių ir kalne užkastų 200 jaunuolių kraujas (VAK). Pasak kitų, tai esančios "Panų ašaros" (LTR 6309 (314). Kituose padavimuose minima, kad šaltinis buvęs jau laikais, kai ant Panų kalno buvęs "vienuolynas"; kaip tik čia "vienuolės" semdavosi sau vandens (V.V.). Šaltinio vandeniu

žmonės plaudavęsi skaudančias akis, atsivesdavę čia sergančius vaikus, semdavosi ir nešdavo jo namo.

Š. VAK 27/22; V.V. L. Kviklys B., 1991, 4/65; Lauraitis V., 1974, 3.

PAŠATRIJA
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

405a. ŠATRIJOS KALNAS (*piliakalnis Ar-1199*). Padav. A. Kalnas esąs vyriausioji raganų buveinė. Visos raganos kartą į metus susirenkančios čia iš visų Žemaitijos kampų pasitarimui. "Raganos ten skraidė, ližes apsižergusios" (VUB F213-204.P.78), "raganos lakstė atsisėdusios ant grūstuvės" (VUB F213-204.P.77). B. Viena šeimininkė šv.Jono išvakarėse išsivirė košės ir, atėjus vakarui, pasitepusi ja pažastis, pasirišo šluotas, per kaminą išlėkė į Šatriją "paseplakte so čerauninkiems". Jos vaikas irgi taip padarė, netrukus taip pat atsidūrė ant kalno ir su šluotomis (su šatromis - VUB F213-204.P.77) pėrė kiek galėjo tenai susirinkusiuosius. Kitą rytą viena čerauninkė buvo marinama. Kiti pasakoja, kad ant kalno nuskridęs bernas mergų buvo sutiktas, vėliau gavo žirgą ir auštant ramiai parjojo namo (kuomet vieną berną velniai ant Šatrijos taip atpažinę, išdūrė jam akį - LTR 4869/16). Vienas vaikas nuėjo į sodą ir įlindo į avilį

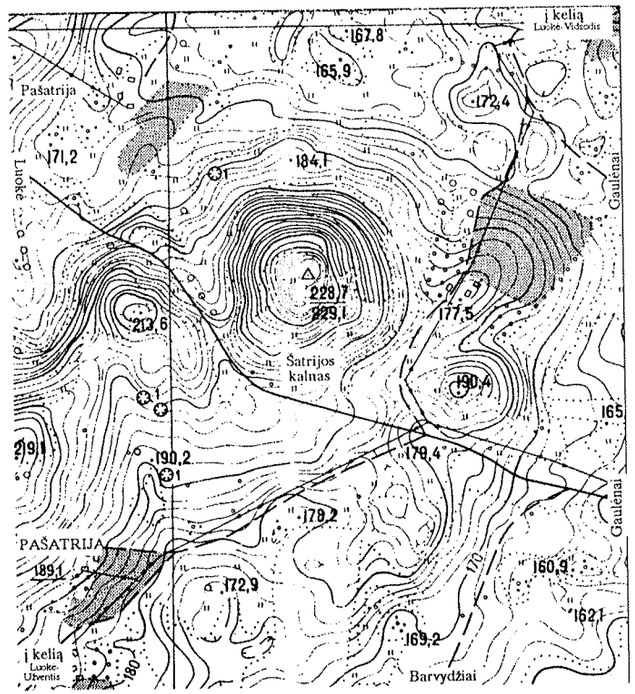

Pav. 351. Pašatrijos Šatrijos kalnas

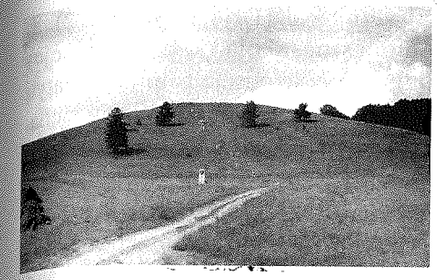

Pav. 352. Pašatrijos Šatrijos kalnas. Aut. nuotr., 1992

sužinojęs, kad raganos į Šatriją skrenda ant avilio. Atėjusios raganos kažin kuo pasitepė avilio viršų, sėdo ir lekia. Lekia, net kibirkštys eina. Vaiką apėmė baimė, jis ėmė žegnotis. Avilys tuoj ėmė leistis, kristi, raganos, vaikas avilyje persigando, bet vis dėlto naktį pasiekė kalną. Raganoms nematant, vaikas iš avilio išlindo ir viską matė. Nors tai atsitikę ir žiemos metu, ant kalno buvo žirnių, kurių jis prisivalgė ir dar į užantį prisidėjo. Raganos, susirinkusios ant Šatrijos kalno, mokindavosi įvairių paslapčių - kaip reikią surinkti rugių žiedus, pasitepti pažastis. Po to iš pažastų išdygstantys sparnai, ir galima skraidyti (LTR 4855/285; kituose variantuose bernas vejasi raganas prisirišęs prie grūstuvės - LTR 783/467, raganos skrenda ant vantų - LTR 1172/5 ir pan.). Vienas vaikinas šv.Jono naktį nuėjo į raganų puotą, rado prisirinkus daugybę moterų ir vyrų, apsirengusių vokiškais drabužiais, su skrybėlėmis, iš kurių kyšojo dideli ragai. Grojo nuostabi muzika, gėrimai upeliais tekėjo, visi susirinkusieji šoko iki žemės krisdami. Vaikiną pasodino ant deimanto sosto, vaišino geriausiais vynais iš aukso taurių, davė jam kelias saujas pinigų. Tik užgiedojo gaidys, viskas išnyko. Vaikinas liko vienas, tik pamatė, kad sėdi ant supuvusio kelmo, jo auksinė taurė - iškirmijusi numirėlio kaukolė, vietoj pinigų kišenėj rado skiedrų. Kiti pasakoja, kad raganos buvo sukvietusios visus ponus, davė jiems skanių valgių, brangių vynų iš auksinių taurių. O ryte ponai pamatė, kad geria iš karvių nagų (?), valgo varles (VUB F213-204.P.78). Susirinkusios ant kalno, moterys Joninių naktį rinko uogas, o šalia sėdėjo senis su alksnine nosimi (LTR 2171/26).C. Ant kalno buvo skylė ("kad žmogus galėtum įkristi"), pririštą akmenį į skylę leido, kiek norėjo. D. Kalną nešė Velnias, pirmą kartą žemių papylė - atsirado Šatrijos kalnas, antrą kartą - atsirado Borunkos kalnas už Luokės, užgiedojus gaidžiui, kažkur papylė ir trečiąjį kalną (V.V.; Šatrija sunešta velnių - LTR 1058/179). Pasak kitų, kartą milžinas per kaimą nešė kepurę žemių, sulojo šuo, milžinas išsigando, ėmė bėgti, kepurė iškrito ir pasiliko kalnas žemių - Šatrija (Džiugo varpai, 17), arba: galva debesis siekęs milžinas ėjo prisipylęs kišenes žemių. Beeidamas pavargo, gražioje vietoje po ąžuolu atsigulė ir užmigo. Atbėgusi pelė pradėė abi jo kišenes, žemės išbyrėjo. Pabudęs milžinas mato - žemių nebėra, ir, pamatęs pelę, sušuko: "Tai tu mano kišenes praėdei ? Kad duosiu šatru !". Nuo to kilo kalno pavadinimas Šatrija (Džiugo varpai, 17). E. Ant kalno palaidota Jauterytė - milžino Alcio žmona (Jucevičius A.L., 1959). F. Kur dabar yra Šatrijos kalnas, senovėje buvo labai didelė milžinų - švedų bažnyčia. Kartą kunigas toje bažnyčioje milžinams pasakė, kad ateis laikas ir žmonės žemėje taps žemesni. Milžinai supyko ir nutarė kunigą nužudyti.

Kunigas kažkur spėjo pabėgti, tada milžinai nutarė bažnyčią apipilti žemėmis. Apipylę bažnyčią, jie patys kažkur iškeliavo (Džiugo varpai, 19; kitų manymu, bažnyčią žemėmis apipylė supykusios raganos, po kiek laiko bažnyčia ėmė pūti ir kalnas įlinko. - Andriusevičius J., 1970. - Ant kalno buvo švedų bažnyčia, kurią prarijo žemė - LTR 1058/179; Šatrijos viduje yra bažnyčia - LMD I 667/1). G. Kartą valstietis ganė pono arklius. Saugodamasis nuo lietaus jis atsistojo po medžiu ir mato, kad kalne atsivėrė urvas, iš jo išėjo baltai apsirengusi mergaitė. Mergaitė žmogui tarė: "Jeigu nori likti gyvas, tai einam su manim". Abu įėjo į urvą. Žmogus mato - čia gražūs kambariai, o juose stovi baidyklės. Mergaitė paprašė žmogaus pabučiuoti baidykles, nes kitaip jos žmogelį draskysiančios. Žmogus pabučiavo vieną, antrą, trečią. Liko pati didžiausia ir baisiausia, tą akimirką pabučiuotosios baidyklės virto bažnyčios vėliavomis, paveikslais, altoriumi, staiga atsirado mergaitė, kuri buvo pradingusi, ir sako: "Kodėl nepabučiavai didžiausios baidyklės? Ji būtų pavirtusi bažnyčia". "O iš Šatrijos kalno būtų buvusi didžiulė bažnyčia" (Andriusevičius J., 1970; Džiugo varpai, 18). H. Kalnas esąs tuščiaviduris, jo viduje esančiuose pastatuose ("budinkuose") gyvena raganos (VUB F213-204.P.77). J. Pas vaikus, ganančius prie kalno, gyvulius ateidavo trys vaikai, nepanašūs į žmones, visi kartu jie žaisdavo. Paskui tėvas piemenims paaiškinęs, jog trys nepažįstamieji esantys velniai. Kitą kartą piemenys pamatė, jog iš kalno išlenda tie nepažįstamieji, nešini statinaitėmis, neturi nosyse skylučių, ir taip pat suprato, jog tai velniukai (Džiugo varpai, 22). I. Žmonės pasakoja, kad pakasinėjus kalną, vienoje pusėje galima pamatyti raudonomis plytomis išmūrytą sieną. Visi nusprendė, jog už tos sienos yra paslėpti lobiai. Kartą atsirado drąsuolių, kurie atėjo prie kalno su kapliais ir laužtuvais rankose. Kai tik jie kelis kartus sudavė į mūrą, iš gilumos atsklido piktas balsas: "Kam nusibodo gyventi, tegu tas griauna šitą sieną !" Niekas neišdrįso to daryti (Džiugo varpai, 24). K. Ant Šatrijos buvo deginama amžinoji ugnis. Žmonės išrinko vaidilutes ir jos amžinąją ugnį kūreno. Šalia buvo pastatyta šventykla, kur vaidilutės meldėsi (Džiugo varpai, 24).

"Čia kadaise šv.Jono naktį iš viso krašto sulėkdavusios raganos į puotą" (1846 m.; Jucevičius L.A., 1959). *"Tikėjo taipogi žmogų, kartą žavėti išmokusį, nebgalint amžiuj savo, kad ir norėtų, [to] beužmiršti. Sakė kiekvieną žavėtoją ir raganą šv.Jono naktį lekiant į Šatrijos kalną, kad pasigirtų velniams, kiek per metą sužavėjo ir žavėti išmokė."* (1848 m.; Valančius M., 1972). *"Laikas nuo laiko visos raganos susilėkdavo į Šatriją mokytis įvairių gudrybių, susitarti ir velnių "veselijas" kelti"* (1931 m.). *"Ir dabar kalną žmonės gerbia, tiki visokiausiems dalykams"* (1948 m., LII). *"Ant Šatrijos kalno naktį susirinkdavo raganos ir burtininkai. Burtininkai naktį turėdavę išlįsti pro kaminą, kad niekas nepamatytų ir nesužinotų, kur jie eina"* (Andriusevičius J., 1970). "Šatrija" žemaičių tarmėje reiškia "triukšmadarę moterį" (Balčikonis J., 1976) arba *"pikto būdo, pašėlusią moterį"* (Vitkauskas V., 1976), *"pikto būdo, pašėlusią moterį, nesugyvenamą; smarkią, judrią moterį"* (LKŽ XIV, 544). Seni žmonės

sakydavo: *"Piktas kaip Šatrijos ragana"*, kiti sako: *"Eik tu, Šatrijos ragana"* (VUB F213-21.-P.23). Vysk. M.Valančius 1848 m. rašė, kad prie Šatrijos žinyčios buvo bokštas, gyveno kunigai, čia ruseno visą laiką kurstoma ugnis. Kitoje vietoje vyskupas rašė: *"Karalius Vladislovas Jogaila su kunigaikščiu Vytautu, padėjusiu pamatus katalikų tikėjimo toj vietoj, važiavo toliau ir atvyko ant Šatrijos kalno. Čia lygia dalia liepė tuojau naikinti daiktus, prigulinčius stabmeldžių tikėjimui [...]"* (Valančius M., 1972, 2/49), *"Vyskupas Motiejus (pirmas Žemaičių vyskupas. - V.V.), nors turėjo gyventi Varniuose, vienok pagal linkėjimą didžio kunigaikščio daugiau gyveno Luokėj ir nedaleido stabmeldžiams ant Šatrijos kalno apent įkurti šventos ugnies"* (Valančius M., 1972, 2/57). Luokėje vykdavo šv.Jono atlaidai, po to procesija su kunigu giedodami eidavo ant kalno, kur vykdavo gegužinė (sėdėdavo ir kunigas). Teigiama, jog paskutinė ragana, kažkokia Sugaudienė, ant Šatrijos buvo sudeginta apie XIX a. pradžią (VAK), L.A.Jucevičius 1846 m. pateikia 1730 m. apkaltintų raganavimu kelių moterų (tarp jų ir Sugaudienės) bylą. "Kosciukienės prisipažinime" sakoma: *"Prisipažino, kad, susirinkusios į Tirkšlių rinką, lėkė į Šatriją Simanienė, Saukienė, Puodžiuvienė, Mataušienė, Sugaudienė, kurioms visoms po pažastimis patepė Mataušienė Sugaudienė, ir vieną vidutinio amžiaus moterį ji buvo atsivedusi su savim, ne iš miestelio, bet iš kaimo kurio; nulėkė į Šatriją ir ten daug susirinkusių matė. Vyriausioji buvo Sugaudienė. Toji pati prisipažino, kad matė ant Šatrijos kalno poną (velnią), vokiškais drabužiais apsirengusį, su skrybėle vaikštinėjantį, lazdele pasiramsčiuojantį. Ten šoko, vienas smuiku grojo raguotas, toks pat, kaip ir tas ponas, ir vaikai raguoti, pirmiausia šoko su Saukiene, paskui su Puodžiuviene, su Kosciukiene, su kitomis per consequens [iš eilės], maskolė Michalova, būdama šluba, nešoko, ją neseniai Puodžiuvienė išmokė visokių visagalybių, kurias moka visos, tik viena Michalova ne. Atgal į Tirkšlius parlėkusios, priešais puodžiaus vartus išsiskirstė. Viršum aukščiausių miškų lėkė"* (Jucevičius L.A., 1959, 411; apie tai rašo ir vysk. M.Valančius - Valančius M., 1972, 2/343-350). 1906 m. ant kalno buvo pastatyti 3 ąžuoliniai kryžiai (Luokės klebonas pasirūpino kalną apvalyti nuo burtų, raganų ir bažnytinės procesijos metu pastatė kryžius, juos pašventino). Pats kalnas pavadintas Juozapoto vardu, kuris neprigijo (Andriusevičius J., 1973). Vietos žmonės pagal Šatrijos kalną spėdavo ir orus: būdavo, kad giedrą dieną kalnas tarsi migloje ("surukes") - tai ateis prastas oras, lietus. Kitą kartą prastu oru Šatrijos kalnas "čystu czistas" - tai greit nusigiedrins (LMD I 1063/963). Moterys ant kalno rinkdavusios pailgus ar apvalokus "kiaurus akmenėlius" (verpstukus ? - V.V.) - "raganų papelius" ir naudodavo juos ligoms gydyti (pvz., nuo išgąsčio) (Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai, 155(Nr.251)). Piliakalnio, papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis datuojamas I tūkst. pr. Kr.-II tūkstantmečio pradžia. Pasakota, kad ant kalno "seniau rasta Perkūno dievo akmeninė stovyla - koks tai stabas" (VAK). Žmonių manymu, nuo kalno matomos 12 bažnyčių. Luokėje jau 1421 m. Vytautas pastatė bažnyčią.

Į PR nuo Šatrijos nurodomas Strumpakalnis šalia Galkienės ežerėlio, kur, pasak padavimų, augo vijokliai beržai ir iš jų šakų laumės mėnesienos naktimis rišdavo šluotas, maudydavosi ežerėlyje. Strumpa buvusi vyriausia laumė, o kartą žmogus ryte rado ant kalno lapelį, kuriame buvo užrašyta: "Čia gyvena laumės Strumpos" (Džiugo varpai, 23). Tikslesnė Strumpakalnio vieta nežinoma.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/98-99; LMD I 667/1; 1063: 13(RAGANOS ŠOKS, KRYKŠTAUS PER NAKTĮ),963,1261,1294; LTR 783/467; 1058/179; 1167/16; 1172/5; 2005/1; 2126/12; 2171/26; 2368/51; 4724/151; 4727/46; 4871/38; 4868/11 (*TIN BUVUSI SENUOVIS ŠVINTUOVI*); 4869/16 IR KT.; VAK 57/101,103-117; VUB F213-21.P.23; F213-204.P.77-78. **L.** AL, 10 (NR.173); ANDRIUSEVIČIUS J., 1970, 247-249; ANDRIUSEVIČIUS J., 1973, 3; BALČIKONIS J., 1976, 115; BURAČAS B., 1931A, 972; DŽIUGO VARPAI, 17-24, 23(STRUMPAKALNIS); JUCEVIČIUS L.A., 1959, 405-416; KŠIVICKIS L., 1928, 57; KVIKLYS B., 1991, 4/132-134; LAM, 175-176; ŠIAURĖS LIETUVOS SAKMĖS IR ANEKDOTAI, 154-155(NR.250-251); ŠIVICKIS P., 1931, 884; VALANČIUS M., 1972, 2/49,57,343-350; VITKAUSKAS V., 1976, 365; Покровский Ф.В., 1899, 76-77.

405b. AKMUO gulėjo Šatrijos kalno ŠV pašlaitėje. Akmuo XX a. viduryje suskaldytas ir sudėtas į pamatus. 1936 ar 1938 m. senutei Būtautienei, gyvenusiai R Šatrijos pusėje, prisisapnavo, kad po akmeniu esanti paslėpta geležinė dėžutė, kur guli raktas nuo požemių, esančių kalne. Su tuo raktu ji galės įeiti į požemius. Susirinko vyrai, bet eidami pamiršo švęsto vandens, pradėjo kasti, tik pabaidyti pabėgo, pakilo didelis ūžimas. Būtautienė atnešė šventinto vandens, tada vyrai sugrįžo ir kasė. Iš po akmens iškasė geležinių dėžučių, bet rakto ten nebuvo.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/98-99.

PAVANDENĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

Kasant apylinkėse durpes, buvo rasti šiaurės elnio ragai, juos žmonės paaukojo Pavandenės bažnyčiai. 1892 m. ragai kabojo bažnyčioje prikalti ant sienos. Kai kurios Pavandenės parapijietės slapta nuskobdavo sau šių ragų gabalėlį vaistams.

L. BUTRIMAS A., 1990, 177.

406. AKMUO su ŽMOGAUS, VELNIO(?) pėda gulėjo pievoje prie Pavandenės kapinių. Akmenyje buvo matyti žmogaus kojos pėda ir kelio atspaudas. Akmuo nerastas jau apie 1984 m. PADAV. Velnias ėjo pro Pavandenę ir paklydo, atsistojo ant akmens pailsėti, pažiūrėti kelio. Pakelėje ir liko akmuo su 2 pėdom, vadinamas Velnio akmeniu (LTR 3950/187).

Š. LTR 3950/187(? PAKELĖJE YRA AKMUO SU 2 PĖDOM); 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/215-216. **L.** BUTRIMAS A., 1990, 181-182.

SKLEPKALNIS (*alkakalnis IP-3037*) - į R nuo Pavandenės, prie Gludo ežero. Tai stačiašlaitė, taisyklingos formos, dominuojanti apylinkėje Gludo pakrantės kalva. PADAV. Kalnas - "milžinų virtuvė". Milžinai - vienas sėdėdamas ant Moteraičio, kitas ant Sprūdės kalno, čia valgydavo. A.Butrimas nurodo, kad kalnas kovų su

kryžiuočiais ir kalavijuočiais laikotarpiu, buvo vietos politinio-administracinio centro kulto vieta.

L. BUTRIMAS A., 1990, 178, 181; ŠIDIŠKIS T., 1985, 12.

PAVIRVYTIS
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

407. AKMUO su dubenėliais I - į ŠV kelio Tryškiai-Kiršiai pusėje, apie 350 m į ŠR nuo Pavirvyčio k. kapelių, apie 200 m į ŠR nuo kelio Tryškiai-Kiršiai pralaidos per Juodupį, apie 350 m į V nuo Virvytės kairiojo kranto. Akm. - smulkiagrūdis melsvas granitas, netaisyklingos formos, 2,55 m ilg.(Š-P), 2,3 m pl.(R-V), 36 cm aukščio (R), 1,15 m (V).Viršus lygus, kiek žemėjantis į R, čia matomi 20 ryškių ir 1 (ištrupėjęs ?) dubenėlis. Dubenėliai - 3,5-6 cm skr., iki 0,6 cm gylio, lėkšti.

Pav. 353. Pavirvyčio akmuo I. Aut. nuotr., 1995

Akmuo prie kelio atvilktas iš gretimų laukų-Virvytės slėnio aukštumos.

Š. V.V.; L. VASILEVIČIAUS INFORMACIJA 1994 M.

408. AKMUO su dubenėliais II guli už 100 m į ŠR nuo pirmojo akmens (Nr.407), PR kelio Tryškiai-Kiršiai pusėje, perskeltas. Akm. - melsvas smulkiagrūdis granitas, matyt, tempiant iš laukų, akmuo skilo, viena dalis savo viršutine plokštuma atsidūrė po

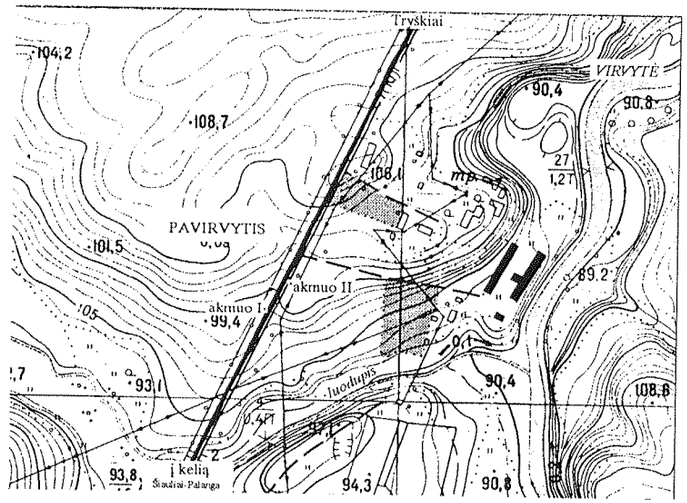

Pav. 354. Pavirvyčio akmenys su dubenėliais

Pav. 355. Pavirvyčio akmuo II. Aut. nuotr., 1995

antrąja dalimi. Akmuo, regis, buvo apie 1,75 m ilg., apie 1 m pl., apie 70 cm aukščio, lygia viršutine plokštuma, kurioje matomi dubenėliai (vienas dubenėlis ir ant akmens šono). Pirmoje akmens dalyje, kuri gerai matoma, yra 7 ryškūs dubenėliai ir 1 nutrupėjęs (?). Jie - 3,5-6 cm skr., iki 1 cm gylio, lėkšti. Kitoje akmens dalyje, kurios viršutinė plokštuma nematoma, apčiuopiami dar ne mažiau kaip 3 dubenėliai. Akmuo atvilktas iš laukų, pačioje Virvytės pakrantėje.

Š. V.V.; L. VASILEVIČIAUS INFORMACIJA 1994 M.

PETRAIČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

409. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo rastas 1965 m. melioruojant laukus. Akmuo buvęs raudonas granitas, apie 1 m aukščio, natūralios, netaisykingos formos apačia, o nuo pusės į viršų - dailiai aptašytas, jo viršuje - apie 10 cm gylio, apie 25-30 cm skr. plokščiadugnis dubuo. 1966 m. jau suskaldytas.

L. VALATKA V., 1971, 3.

PIELIAI
(DEGAIČIŲ SENIŪNIJA)

410. VARGONŲ KALNAS. PADAV. Ant kalno buvo bažnyčia. 1986 m. vietiniai gyventojai kalno tokiu vardu nežinojo.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/223-224.

PUPINIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

411. JONO LAUKAS - į P nuo senkapių (*Av-1500*), prie Virvyčios upės. PADAV. Čia stovėjo bažnyčia. Bažnyčia buvusi skirta šv.Jono garbei. Virvyčia pavasarį užtvindydavusi bažnyčią, todėl ji perkelta į dabartinę Janapolę, likęs tik Jono laukas. Iš čia kilo Janapolės vardas. Iš čia stovėjusios bažnyčios Janapolėje tebėra šv.Jono medinė statula. Pupinių senkapiai datuoj. XVI-XVII (XVIII- XIX) a. Šalia būta senovės gyvenvietės, datuoj.VI-IX a.

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/102.

RUBEŽAIČIAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

412. ALKOS KALNAS (*alkakalnis IP-2990*). 1995 m. T. Šidiškio teikimu, į naujai išaiškinamų paminklų sąrašą įrašytas Rubežaičių Alkos kalnas, sutapatintas su Naikos kalnu, esančiu 1,5 km į PV nuo kelio į Brazdeikius atsišakojimo iš kelio Telšiai-Žarėnai, 400 m į PV nuo kelio Rubežaičiai-Brazdeikiai, 600 m į V nuo kaimo

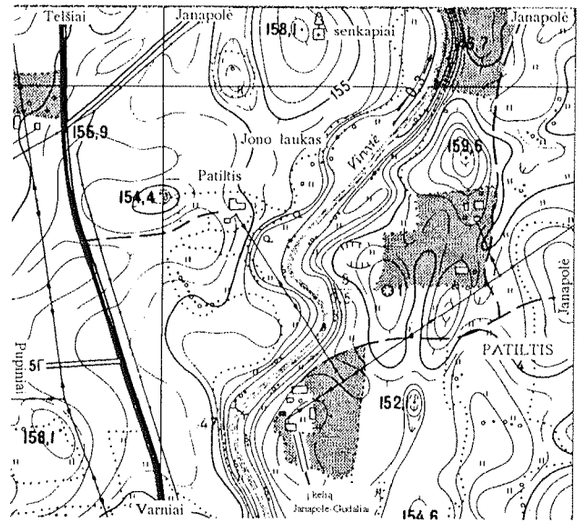

Pav. 356. Pupinių Jono laukas

kapinių. LŽV, taip pat iš P. Naumavičiaus (g. apie 1905 m.) duomenimis, Naikos kalnas ir Alkos kalnas - dvi skirtingos vietovės. Deja, Alkos kalno lokalizacija lakoniška: "Iš Žarėnų vieškelio 6 km, pasukus III rūšies keliu į kaimą, už 3 km prie keliuko" (LŽV). 1986 m. MMT Alkos kalno ieškojo nesėkmingai. PADAV. *"Vardas pareinąs nuo blogo derliaus, nes ten pasėjęs javus būsi išalkęs"* (VAK).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/236; LŽV (V. MONTRIMIENĖ, 1935).

RŪDUPIAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

ALKOS KALNAS. Greičiausiai Rūdupių adresu užrašytas Ruišėnų kaimo Alkos kalno vietovardis.

Š. VK, 1973 (RŪDUPIAI).

413. PYPKYNĖS PUŠIS - auga už Rūdupių į PR, Biržuvėnų ir Luokės kelių kryžkelėje. Pypkyne vadinama vietovė. PADAV. Labai seniai pro šią pamiškę žmogui, grįžtančiam iš Luokės jomarko, į vežimą įsiprašė juodarūbis ponaitis. Žmogus net išsižiojo, kai pamatė, kad tas ponas išsitraukė auksinę pypkę ir pasiūlė jam parūkyti. Išsiskiriant ponaitis, paėmęs žmogaus jomarkinę medinukę, mainais jam atidavė savo - auksinę. Grįžęs namo žmogus vietoj pypkės rankoje pamatė ožkos koją. Iš čia kilo Pypkynės vardas.

L. ANDRIUSEVIČIUS J., 1994, 22.

RUIŠĖNAI
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

414. ALKOS, AUKOS KALNAS - 900 m į ŠR nuo plento Viešvėnai-Luokė, 500 m į PV nuo kelio, vedančio

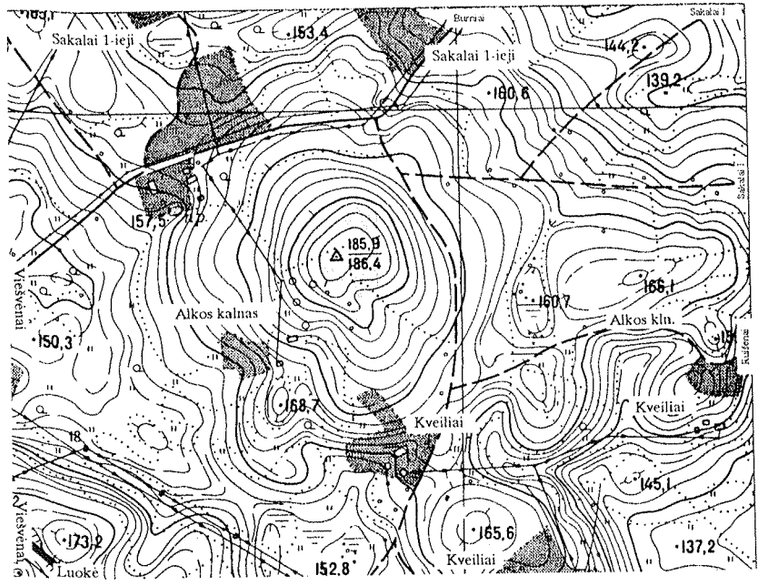

Pav. 357. Sakalų I k. Alkos kalnas, Ruišėnų Alkos kalnas

iš plento Viešvėnai-Luokė į Ubiškės mišką, 1 km į Š nuo Gervainio up. kairiojo kranto. Tai PV-ŠR pailga kalva, nuolaidėjanti į P, R. PV dalyje yra kaimo kapinaitės, žemiau jų buvo randama Kveilių (Ruišėnų) kapinyno radinių ir kapų (radiniai iš kapinyno datuojami II tūkstantmečio pradžia). K.Sideravičiaus pateikiamais duomenimis, Alka buvo vadinama visa kalva, kitų pateikėjų Alkos vardu buvo nurodoma kalvelė (ar pašlaitė ?) į apačią nuo kapelių, kelio link (1931 m., K.Sideravičius). PADAV. A. *"Liub mona tėvalė nabašniks pasakuoti api ton kalną. Senovie čė liūb pjauti, deginti gyvolelius, eriokus, i dievou liūb aukuotė. Tėn vėsumet ognės kūrenos. Oukors būk tata bovės. Nu tuo i kalns gava Aukuos vardą"* (pasak.O.Monienė, g.1881, Kveilių k. Užr.1969 m. - VUB F213-204.P.27). B. Kalne yra nugrimzdusi bažnyčia (VUB F191-338) Alkos kalnas - apie 500 m į PV nuo Ruiškalnio (Nr.415a).

Š. 1931 M. K. SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/3; LŽV (M. DIRGINČAITĖ, 1936; KVEILIAI); LŽV (Z. SEDLECKIENĖ, 1935; SAKALAI I); VAK 55/225; VK, 1986 (KVEILIAI, ŠR KAIMO DALYJE); VUB F213-204.P.27, F191-338.

415a. RUIŠKALNIS - per 1,5 km į ŠR nuo kelio Viešvėnai-Luokė, 1,3 km į ŠV nuo Gervainio up. kairiojo kranto, 1 km į R nuo kelio Burniai - Luokės-Viešvėnų kelias. Tai 300x100 m dydžio, pailgas Š-P kryptimi kalnas. Š dalyje yra kaimo kapinės. XIX a. ant kalno, atrodo, dar buvo senojo geležies amžiaus pilkapių. PADAV. Vienai moteriai prisisapnavo, kad Ruiškalnyje yra 12 statinaičių aukso. Jei kas pastatytų bažnyčią, tai tą lobį turėtų. Bet bažnyčiai statyti reikia daug pinigų, tai ta

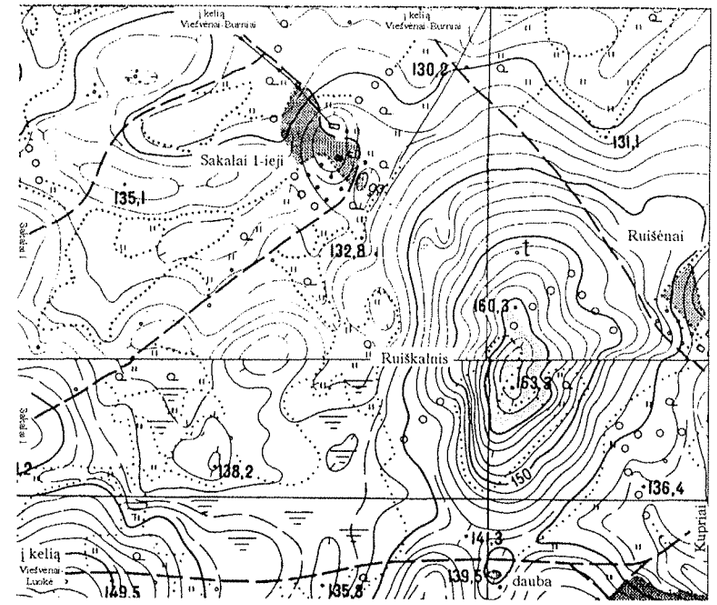

Pav. 358. Ruišėnų Ruiškalnis, dauba

moteris pastatė ant kalno koplyčią. Po nakties žiūri - koplyčia pakalnėn nuridenta. Taip atsitiko ir antrąkart. Tada vyrai nuėjo į artimą karčemą, įsigėrė ir saugoja trečią kartą atstatytą koplyčią. Vidurnaktį girdi: "Ū-ū-ū" ir koplyčią kažkas, lyg viesulas, nunešė pakalnėn. Drąsuoliai ryte koplyčią vėl atstatė ir saugojo gerdami smuklėje (?). Vidurnaktį audra (šturmas) koplyčią nunešė, ir pasigirdo balsas: *"Aš esu* Dievo Motina ir neverta, kad man statytumėt koplyčią - statytkit ją mano sūnui" (istorijos pabaiga nėra žinoma; 1931 m., K.Sideravičius).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/3; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/237-238. **L.** LAM, 227.

415b. DAUBA - apie 400 m į P nuo Ruiškalnio, kur prasideda aukštumos. Jų Š pusėje yra slėnis-dauba ("įdubimas, lyg amfiteatras"). PADAV. Čia nugrimzdusi šv.Onos bažnyčia, kada žmonės aplink ją Velykų rytą ėjo. Dar kurį laiką buvo matoma "bonė" (?), bet "iš nakties buvus užlyginta žemėmis". Slėnyje primėtyta akmenų: "metant juos iš tiesų dunda, lyg kalno vidus tuščias būtų". *"Veiną sykį, ka aš da mažus bovau, bova atėjusi maldininkė iš kažėn kor tuolei i ana meldies tuo veituo, kor ta bažnyčė būk stoviejusi"* (pasak.A.Gudas, g.1895, Kveilių k. Užr.1969 - VUB F213-204.P.21).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/4. LTR 4857/5 (?);VUB F213-204. P.21.

415c. PELKĖS - netoli Ruiškalnio, dabar - durpynai. PADAV. Pelkėse nuskendo vestuvininkai ("veselė").

Š. LTR 4857/5.

SAKALAI I
(VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA)

416. ALKOS KALNAS (*alkakalnis Ar-1214*) - per 600 m į ŠR nuo plento Viešvėnai-Luokė, 200 m į P nuo kelio, einančio iš plento Viešvėnai-Luokė į geležinkelio Šiauliai-Telšiai pervažą. Tai didelė, kiek netaisyklingo apskri-

Pav. 359. Sakalų Alkos kalnas. P. Šimkaus nuotr., 1953

timo formos 450x450 m dydžio (apie 20 ha ploto), iki 14 m aukščio, 5° statumo šlaitais (V šlaito - 10°, PV - 20°; 186,4 m. virš j.l.) kalva. Iškili kalvos viršūnė yra apie 50x50 dydžio, aukščiausioje jos dalyje stovėjo tranguliacijos bokštas, V šlaite, 1 m žemiau viršūnės stovi medinis kryžius (žr. pav. 357).

Š. 1948 M. LII ŽV., AS 1/75; 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/239-241; LŽV (J. ŠLIAŽAS, 1935; SAKALAI II).

SARAKAI II
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

417. BOBKALNIS - į PR nuo Gadūnavo, Jankaus žemėje, 5 m aukščio.

Š. LŽV (Z. KORETKIENĖ, 1935).

SAUŠILIS
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

418. ALKOS KALNAS minimas 1779 m. Telšių pavieto Saušilio dvaro dokumente (*"Wies Alka kalnas"*).

Š. VK.

SIRAIČIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

1901 m. į R nuo Džiuginėnų piliakalnio (*Ar-1193*), į ŠR nuo Siraičių X-XIII a. kapinyno, kalvoje rastas įsmeigtas kalavijas. Jį atkasant, šalia duobutėje aptikta XI-XII a. dirbinių: geležinis pentinas, sagtis, 16 pasaginių segių, žiedų, apyrankių, svarstyklių svorelis ir kt.

L. LAA 3/132; PERKOWSKI J., 1934A, 160-163.

Siraičių X-XIII a. kapinyne rasta "19 apeiginių (?) duobių (jos kartais laikomos ir atskirais kapais)" (LAA 3/103). Kapinyną tyrinėjęs archeologas V.Valatka manė, kad tai degintiniai kapai.

Š. 1956-1957 M. V.VALATKA TYR., AS 68.
L. LAA 3/103.

419. PUŠIS augo Š kelio Telšiai-Plungė pusėje, dvaro laukuose, ant Švilpio kalno viršaus. Buvo 7 kamienų, didelis medis. PADAV. Po pušimi paslėptas didelis lobis, kurio niekas negalėjęs iškasti. Kiekvieną, bandžiusį tai padaryti, pasitikdavo pakilęs vėjas ir švilpimas. Iš čia kalno pavadinimas.

L. KVIKLYS B., 1991, 4/41.

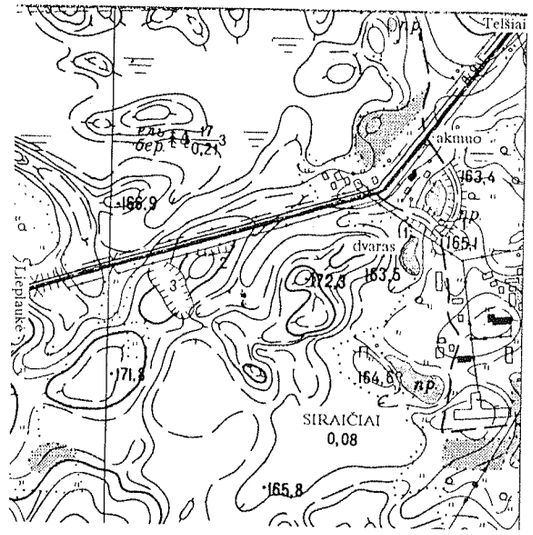

Pav. 360. Siraičių Velnio akmuo

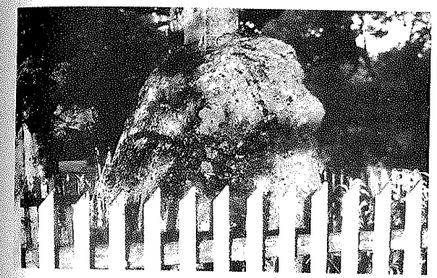

Pav. 361. Siraičių akmuo. Aut, nuotr., 1994

420. VELNIO AKMUO - apie 130 m į Š nuo Siraičių fermų, šalia kelio Telšiai-Lieplaukė, prie šalutinio keliuko į Siraičių fermas (dvaro sodybą). Akm. - netaisyklingos piramidės formos, 1,7x1x1,45 m dydžio, jis apkapotas imituojant kelis sudėtus akmenis. Apie 1873 m. Siraičių dvaro savininkas Endrijauskas pastatė ant akmens 2,3 m aukščio ir 70 cm pločio kryžmą rausvo granito kryžių todėl, kad išliko gyvas po 10 metų tremties Sibire, nes rėmė sukilėlius. Akmenyje buvo iškalta niša, į kurią jis įstatė Dievo Motinos paveikslėlį, taip pat akmenyje iškalė bei nušlifavo skydą. Skyde turėjo būti įrašas apie 1863 m. sukilimą. Galimas daiktas, akmuo stovi ne pirminėje savo vietoje, o norint jį paversti paminklu, buvo pasirinktas ir atvilktas iš laukų prie kelio. PADAV. Velnias nešė akmenį sudaužyti Telšių bažnyčią, bet užgiedojo gaidys, jis akmenį pametė, liko tik grandinės žymės ant akmens. Velnias apsigyveno akmenyje ir krėtė žmonėms išdaigas: siūlė mainyti tabokines, klaidino. Tada Siraičių dvarininkas, norėdamas Velnią nuvyti, ant akmens pastatė kryžių, iškirto įdubą Dievo Motinos paveikslui. Šventinant kryžių, Velnias kunigo paklausė, kur jam dingti. Kunigas liepė tupėti po šventuoju paveikslėliu. Tada įsiutęs Velnias trenkėsi į akmenį, akmenyje likusios jo atvaizdo su dviem ragais, tarytum ožio barzda, žymės. Nuo to

laiko jis ir žmonių nebekliudė (Džiugo varpai, 84).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/251-252; V.V. L. DŽIUGO VARPAI, 84; KUDABA Č., 1972, 61; VALATKA V., 1958.

SIMUTIŠKĖ
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

421. SAULĖS KALNAS - P kaimo dalyje.

Š. VK, 1986.

SKIRMANTIŠKĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

422. KALNAS - per 400 m į Š nuo kelio Varniai-Tverai, 130 m į Š nuo Skirmantiškės kiaulidės, 50 m į Š nuo vandens bokšto. Tai maždaug 70x70 dydžio kyšulys, P susisiekiantis su aukštuma. PADAV. Kalnas buvo pagonių kulto vieta. Praeivius čia klaidina, naktimis neretai girdisi arklių žvengimas (ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899); švedų laikais čia buvo bažnyčia - 1986 m. tyr.). 1986 m. vietą kasinėjo G. Zabiela ir aptiko iki 80 cm storio XVI a. pabaigos - XVII a. dvarvietės kultūrinį sluoksnį su keramikos, koklių fragmentais, medinio pastato liekanomis.

Š. 1986 M. G. ZABIELA TYR., AS 1375/254-256; L. (KAUPŲ-SKIRMUNTIŠKIŲ K.); AL, 11(NR.181); LAM, 153; ПОКРОВСКИЙ Ф.В., 1899, 75.

STABINĖ
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

Kaimas į Š nuo Pabiržulio Alkos kalno. Galimas daiktas, kad kaimo pavadinimas kilo nuo ten buvusio Stabakulio akmens.

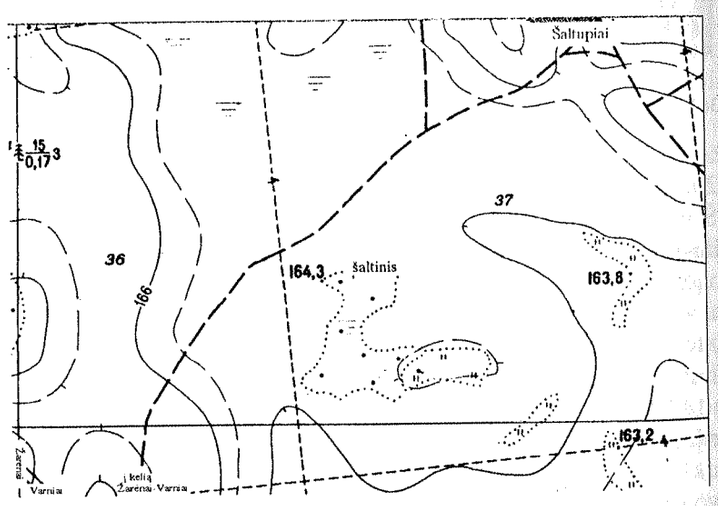

Pav. 362. Šaltupių šaltinis

LAUKAS STABAKULIS minimas 1662 m. Viržuvėnų (dabartinės Janapolės) dvaro inventoriuje. Lauke žemes turėjo 3 valstiečiai (iš viso 14 margų). Galima manyti, kad lauke buvo stovintis akmuo Stabakūlis (V.V.).

L. BUTRIMAS A., 1987, 82.

ŠALTUPIAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

423. ŠALTUPĖLIS - Šilų g-jos miško kv.Nr.37 V dalyje, maždaug 550 m į ŠR nuo kelio Šilai-Varneliai atsišakojimo iš kelio Žarėnai-Varniai, pelkės pakraštyje, į PR nuo miško keliuko į Šaltupius. Šaltinėlio vandeniu, būdavo sakoma, sveika plauti akis, gerti vandenį. Daugelis žmonių vandens nešdavosi namo.

Š. V.V.

ŠAUKŠTELIS
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

424. EŽERĖLIS - Šaukštelio piliakalnio, vadinamo Sprūdės kalnu (*Ar-1202*), P pusėje. Nusausintas, padalytas į dvi dalis. Viena dalis (apie 0,5 ha ploto) gili ir vadinama prūdu, antra-torpyne. PADAV. Ežerėlyje ir pelkėje vakarais laumės skalbdavo drabužius.

L. BUTRIMAS A., 1990, 180.

ŠERPAIČIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

PADAV. Šerpaičių kaime, Biržulio ežero pakrantėje buvusi senovės lietuvių šventvietė su audrų ir piktų vėjų dievaičio Šerpyčio stabu. Žemaičiai žvejai, išplaukdami žvejoti, melsdavo dievaitį palaimos ir gero laimikio, o grįžę iš žvejybos aukodavo dalį sugautųjų žuvų. Vėliau, žemaičius apkrikštijus, šie nesiliovė Šerpyčiui aukas dėję ir meldęsi. Tai matydamas, Žemaičių vyskupas paprašė Vytauto, kad jis uždraustų žemaičiams garbinti senovės dievus. Atėję Vytauto kareiviai sudraudė žmones, o stabą paskandino Biržulio ežere. Jeigu atsirastų žvejys, kuris galėtų iš ežero išgriebti dievaičio stabą ir pastatytų jį toje vietoje, kur jis stovėjo, tai netgi Lūkšto ežere paskendęs miestas vėl iškiltų su visomis ten esančiomis šventovėmis ir namais. Apylinkėse dar buvo žinomi priežodžiai *"Sergėk mus, Šerpyti"* (kaip kad kitose vietose *"Saugok mus, Viešpatie"*). Žemaitiškai Šerpytis reiškiąs *"šiaurpytį"*-*"šiaurpietį"* vėją (labai blogas vėjas).

L. BURAČAS B., 1936C, 2 (SERPYČIAI); KVIKLYS B., 1991, 4/112.

ŠILAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

425. KALNAS PANŲ, MERGŲ SUOLAI - tarp Šilų ir Upėtų, Šilų g-jos kv.Nr.64 ŠR dalyje, maždaug 1,4 km

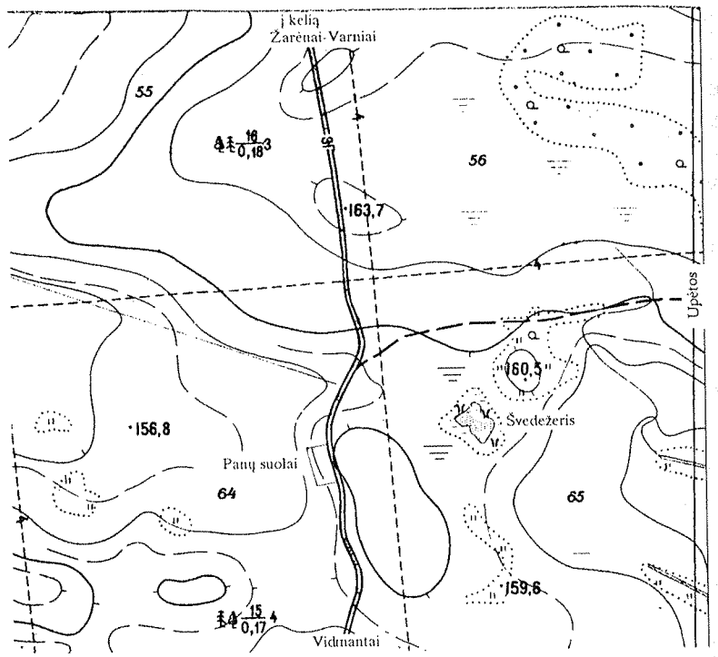

Pav. 363. Šilų kalnas Panų suolai, Švedežeris

Pav. 364. Šilų Panų suolų kalnelis. Aut. nuotr., 1996

į P nuo kelio Šilai-Varneliai atsišakojimo iš kelio Žarėnai-Varniai, V kelio į Varnelius pusėje. Tai nežymi, kelių metrų aukščio kalva-pakiluma, iš R ribojama minėto kelio į Varnelius, iš V - miško keliuko. Kalvelė - apie 80 m ilg. (ŠR-PV), iki 30 m pl., truputį aukštėjanti ŠR kryptimi. R dalis nukasta žvyrui (maždaug 40x20 m dydžio karjeras), galbūt čia buvo ir aukščiausia dalis. *Švedežeris*, apie kurį taip pat pasakojami padavimai, yra maždaug 200 m į R nuo Panų suolų. Tai nedidelis, pelkėtais krantais ežerėlis - akis. Padav. A. Ant kalnelio "suoluose" sėdėdavusios laumės ir dainuodavusios dainas (V.V.). B. Švedmečiu lietuvių kariai apsirengdavo merginomis ir sėdėdavo ant šio kalnelio, moteriškais balsais jie viliodavo švedus (šoko, dainavo, grojo, kad tuos švedus prisiviliotų. - V.V.). Priviliotus švedus užmušę, jų lavonus lietuviai įsiūbavę mesdavo Švedežerin (Balys J., 1958; V.V.). Taip lietuviai iššudė ir nuskandino daug švedų, todėl ežerėlis vadinamas Švedežeriu. Sakoma, kad prie ežero buvo apsistoję švedai, bet lietuviai juos nukariavo ir "*gyvus į negyvus - į ton ežerą skondina. Vondou bova vėsus raudoniausis nu švedų kraujė. I daba paveiziejus tuo ežera vondou atruoda rauduons*" (VUB F213-204.P.41; tuos švedus čiups ir su visais arkliais į tą Švedežerį skandins. - V.V.). Žmonės pasakoja, kad ten yra daug švedų ginklų ir kitokių daiktų ("*ežerėlyje kartais randama švedų ginklų*". - Kudaba Č., 1972; žmonės ištraukė vežimo ratą - V.V.). Ežerėlis, kaip manoma, neturi dugno, kartą žmonės bandė jį išmatuoti, leido surištas dvejas vadeles, bet dugno nepasiekė (ežerėlis esąs bedugnė). Ežerėlio vanduo labai "minkštas", juo plaunantis rankas atrodo, jog su muilu plautum. Bet apskritai ežerėlis esąs "keistas" - čia nėra nei žuvies, nei varlės, nenutūpia ir jokia antis (V.V.).

Š. VUB F213-204.P.41; V.V. L. Balys J., 1958, 17 (Nr.7); Kudaba Č., 1972, 116; Kviklys B., 1991, 4/122; Lituanica, 1937, 130 (Szwiedežeris, Mergunsuolas).

ŠLOVIAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

426. PIEVA PERKŪNIŠKĖ. R kaimo dalyje, vietomis priaugusi alksnių.

Š. LŽV (V. Lapinskas, 1935); VK, 1986 (Šlaviai).

ŠŪKAINIAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

427. AKMUO su plokščiadugniu dubeniu buvo per 100 m į ŠR nuo kelių Janapolė-Pavandenė ir Karkliškiai-Miksodis sankryžos, ties melioracijos kanalo pralaida pastarajame kelyje, kanalo dešiniajame krante. Akm. buvo melsvos spalvos, apie 60-70 cm skr. su kažkokia iškalta 15-20 skr. duobute, kuri lyg būtų turėjusi plokščią dugną. 1985 m. akmuo dar gulėjo lauke, 1986 m. jo neberasta. Galimas daiktas, tai buvo nebaigta kalti girnapusė.

Š. 1986 m. MMT žv., AS 1375/279.

TELŠIŲ SENIŪNIJA

428. MIŠKAS GOJUS - į Masčio ežerą iš PV įsiterpiančio pusiasalio Š gale, priklausė Dirkstelių dvarui. 1921 m. stambesni medžiai čia jau buvo iškirsti. Į PV nuo ežero žinomos valksmos "ties Goju", buvo valksma "ties Krive" (Gaidamavičius J., 1943). Kokia tai vietovė - nežinoma.

L. Gaidamavičius J., 1943, 359, 361; Kviklys B., 1991, 4/41.

429. ŠALTINIAI buvę per 3 km nuo Telšių, prie Žarėnų kelio, dešinėje pusėje. Čia tryško du šaltiniai, stovėjo koplytėlė, du kryžiai. Šaltinių vanduo turėjo gydomosios galios.

Š. Sideravičius K., 1932.

TELŠIAI

Telšiuose 1650 m. pastačius naują mūrinę bažnyčią, buvo įsteigta ir mūro koplyčia "Loretas", kur buvo Marijos statula, laikoma stebuklinga.

L. Vaišnora J., 1958, 369.

430. EŽERAS MASTIS - Telšių miesto P pakraštyje, 276,5 ha ploto, didžiausias gylis - 5,3 m. PADAV. A. Kai virš miesto kabojo didelis juodas ežero debesis (kai kurių sakoma - per šv.Antaną), niekas negalėjęs atspėti jo vardo. Tik iškulniavęs, pasiremdamas mastu (siuvėjo metru. - V.V.) senas kriaučius netyčia ežero vardą atspėjo, drebėdamas iškėlęs mastą ir pasakęs: "Tegul bus Masts" (LTR 4868/157). B. Ežero vietoje buvo kaimas, užlieto vandeniu kaimo gyventojai persikėlė gyventi į šiandieninių Telšių vietą (Kviklys B., 1991). C. Švedų dalinio vadas įsakęs ežero dugne paskandinti didelę dėžę su pinigais ir brangenybėmis bei karo medžiaga. Ir dabar tuos turtus ežero dugne saugo Velnias (VUB F213-204.P.9). D. Ežeras - tai milžino Džiugo ašaros, išlietos dėl mylimosios žmonos (Džiugo varpai, 14; VUB F213-204.P.11). E. Velnias supyko ant žemaičio Masčio, kam šis jį išvijo iš jaujos, atsinešė akmenį ir sviedė į Masčio sodybą - nepataikė. Ten, kur akmuo nukrito, atsirado Germantu vadinamas ežeras. Antrąkart sviedė taikliau, bet vis tiek nepataikė. Masčio sodyba liko sveika, o greta jos, kur nukrito akmuo, atsivėrė ežeras, pavadintas Masčio vardu (Sakalas J., 1936). F. Piemenukas kartą išgirdo prie ežero balsą "Yra laikas, žmogaus nier" ir matė, kaip ežere tuo metu nuskendo mergaitė (VUB F213-204.P.8). G. Žiemą per ledą vežė varpą, ledas lūžo ir ežere nuskendo varpas. Kai kada dvyliktą valandą, daugiausia šventom dienom, varpas ežero dugne skambina (VUB F213-204.P.7). Ežere vaidenasi. Naktį žvejys matė raitelį juoda skrybėle, jis jojęs žvejo link, tas pabėgo (LTR 4855/321). "*Ežeras, kiek pamenu, buvo kaip užkerėtas. Kiekvienais metais nuskęsdavo vienas žmogus. O antras labai retai skęsdavo. Bet kad niekas nenuskęstų, tai jokiu būdu nepamenu*" (LTR 4670/905). "*Masčio ežere nuo neatmenamų laikų kasmet būtinai turi nuskęsti bent vienas žmogus, nors jame žmonės beveik nesimaudo ir jis nėra gilesnis už Germanto ežerą*" (Trimitas, 1930). "*Mastis uns dikte i-i žmuonis skenst tami Mastie [...] aš nežinau, a tiesa, a ne. Ir i u žmuogu kur kami nuskendis išgreb, ta tin anei e [...] mierou mastou, keik uns giloma, y saka kad diel to yr uždiets [duotas vardas. - V.V.] Mastis*" (LTR 4868/222). "*Mastė ežers rydava žmuonis*" (VUB F213-204.P.8). *Kartą iš ežero ištraukta* senoviška švedų patranka (pagal kitus - dar viena patranka ten likusi - LTR 4856/147, tykiais vakarais girdisi, kaip ji šaudo (?) - VUB F213-204.P.9). Ant kalvos ties ežeru 1624 m. buvo pastatyta medinė vienuolių bernardinų koplyčia.

Š. LTR 4670/905; 4855/321; 4856/147; 4868: 157,222; VUB F213-204.P.7,8,9,11. L. DŽIUGO VARPAI, 14; KUDABA Č., 1972, 61; KVIKLYS B., 1991, 4/30-31,43; SAKALAS J., 1936, 3; TRIMITAS, 1930, 240-241.

431. AKMUO su PĖDOMIS buvo už Džiuginėnų piliakalnio (*Ar-1193*), pakelėj Telšių link, Molio kalnelio papėdėje. 1927 m. čia gulėjo juodo akmens skeveldra, kurioje buvo matyti dvi pilnos žmogaus pėdos, trečiosios pėdos ant skeveldros matėsi tik dalis. Pirmoji pėda buvo lyg nauja medine klumpe įminta, antroji - lyg basu padu su labai ilgais pirštais (tarsi pėda būtų buvus iš vienų pirštų).

Š. MICKEVIČIUS J., 1985, 56.

TRYŠKIAI

432a. AKMUO - Žemaitės g. Nr.22 sklype, sode. Akm. - netaisyklingos formos, aukštėjantis į R pusę, apie 4,2 m ilg. (R-V), apie 3,1 m pl. (Š-P), iki 1,5 m aukščio (R). PADAV. A. Čia buvo žydų sinagoga (V.V.). Kitų pasakojimu, čia buvo pirmoji Tryškių bažnyčia: kur guli akmuo, buvo tos bažnyčios durys (LTR 2368/203). Vienas ponas, nieko negailėdamas, liepė statyti jau naują didelę bažnyčią, kuri buvo pastatyta, bet ten labai vaidendavosi visokie "nelabieji", baltos žmogystos. Ponas su kunigu vėl nutarė statyti naują bažnyčią, bet ir vėl vaidenosi visokios nekrikštytos dūšios. Pagaliau buvo nutarta bažnyčią statyti dideliame klevyne prie Virvytės upės. Baudžiauninkams buvo liepta iškirsti klevus, bet vos tik jie pradėjo kirsti, pakilo didžiausia vėtra, "sumišo dangus su žeme". Praėjus audrai, žiūri, gi bažnyčia (?) suardyta, tik niekaip negalima rasti bokšto kryžiaus ("kryžma"). Buvo apieškoti visi pašaliai, bet niekas nerado. Po kelių savaičių moteriškės beuogaudamos atrado kryžių Tryškio upelio pakrantėje, dideliame ąžuolyne. Ponas apsidžiaugė ir suprato, kad pats ponas Dievas taip skyrė vietą bažnyčiai. Buvo įsakyta naują bažnyčią statyti su senu bokšto kryžiumi. Ši bažnyčia ir šiandien Tryškiuose stovi (LTR 2368/203). Aprašomoje vietoje, sakoma, vaidenasi: buvo matyti baltų žmogystų, baltų žmonių procesija, einanti aplink bažnyčią (LTR 2368/203). Iš suardytų kapų Tryškiuose yra rasta IX-XII a. radinių. Maždaug už 35 m į PR nuo šio akmens žemėse buvo rastas akmuo su dubeniu (Nr.432b).

Š. LTR 2368/203; V.V.

432b. AKMUO su dubeniu (*la 1993 01-8-334*) buvo rastas R.Klemanskio sklype, Žemaitės g. Nr.24. Tai rausvas, vidutinio grūdėtumo, 76 cm ilg., 62 cm pl., h= 25 cm, su 18,5 cm skr. (viršuje)

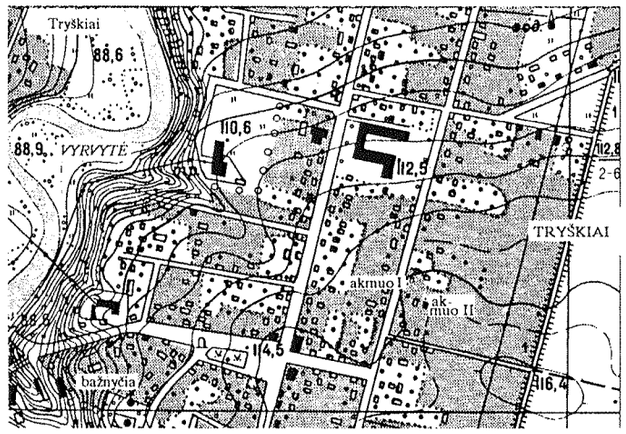

Pav. 365. Tryškių akmens su dubeniu radimvietė (II), Didysis akmuo (I)

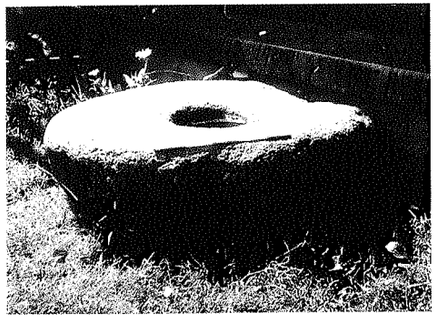

Pav. 366. Tryškių akmuo su dubeniu. Aut. nuotr., 1995

ir 13 cm gylio dubens pavidalo dugnu granitas. Ten, kur iškastas akmuo, randama raudonų plytų fragmentų.

Š. V.V. L. Vasilevičius L., 1992.

433. AKMUO su VELNIO PĖDA (buvo *akmenys su pėdomis Av-1526)* - buvo apie 750 m į ŠR nuo Leilėnų fermų, apie 650 m į Š nuo kelio Tryškiai-Mickiškė, iš Š pusės buvo miškas, ŠR - Šalavėjaus ūkis, PR - Tereso ūkis. Tai 50 cm ilg., 40 cm pl. akmuo, didesnioji jo dalis virš žemės paviršiaus. Akmens viršuje buvo keletas įdubimų, vadinamų Velnio pėda. Akmuo panaudotas ūkiniams reikalams apie 1970 m.

Š. VAK 17/279(LŽV: pro Norkiją eina Tryškių miestelio išgana, ten randama akmenų su "velnio pėdomis"), 280,283,285 (nuotr.). L. Kviklys B., 1991, 4/449; LAM, 250; PA, 72 (Nr.92; "yra akmenų su Velnio pėdomis").

TUČIAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

434. KAPELIAI. Gintalo dvaro pušyne yra senkapiai, kur buvusi Dievo Motinos koplytėlė, laikyta stebuklinga. Padav. Čia stovėjusi bažnyčia.

L. Žemaičių prietelius, 1930.

UBIŠKĖ
(EIGIRDŽIŲ SENIŪNIJA)

Padav. Ubiškės bažnyčia pastatyta iš Byvainės miške rastų Tado Blindos lobių.

L. Andriusevičius J., 1986, 83.

435. ALKOS PIEVA - Pateklos up. dešiniajame krante, užliejama. 5 ha ploto.

Š. LŽV (O. Eidenienė, 1935).

VARNIŲ SENIŪNIJA

436. ALKENIŪNAI. Vietovardis nurodomas tarp Baginų kaimo ir Lūkšto ežero, sodybvietė ("отчизна").

L. AL, 11 (Nr.187); Спрогис И.Я., 1888, 4.

437. LŪKSTO, LŪKŠTO EŽERAS - per 2 km į P nuo Varnių. 1016 ha ploto, didžiausias gylis - 8 m. Randama gintaro. 1421 m. Vytautas Žemaičių vyskupui užrašė 10 lažininkų,

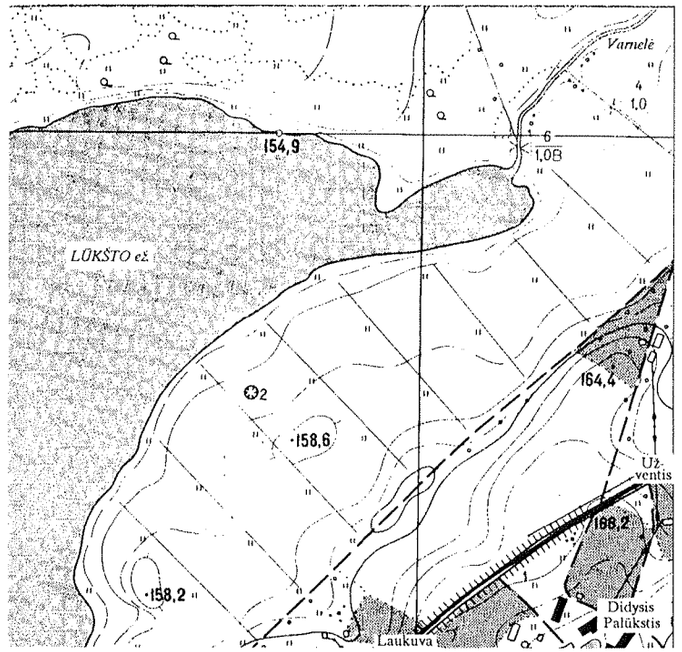

Pav. 367. Didysis Palūkštis, Varnelės ištakos iš Lūkšto ežero

gyvenančių prie Lūkšto ežero. Padav. A. Prieš ežerui ateinant, čia lakstė "tuoks pymenaitis su skrybeliuku apsimuovis ir šuokinieji", po kelių dienų ežeras dar stovėjo ant viršaus, kol tas piemenukas nepasakė "Lūksts, lūksts" (LTR 5652/114; tai atsitikę per šv.Petrą - LTR 4859/36). Kiti mano, kad ežeras nukrito tiesiog ant bažnyčios, būtų dar daugiau ką paskandinęs, bet tada vaikas atspėjo ežero vardą (V.V.). B. Šv. Petro dieną, kada suvažiavo žmonės į atlaidus, didelė liūtis paskandino tą bažnyčią, mažai kas iš žmonių išsigelbėjo (V.V.). Kai ramus vanduo, žvejai ties ta *vieta*, kur Varnos upelė išteka iš Lūkšto, gali įžiūrėti ežere esančią bažnyčią. Kartais žvejojant tinklai net užsikabiną už bažnyčios kryžiaus (V.V.; ši bažnyčia esą dievaičio Šerpyčio šventykla. - Buračas B., 1936c; ramią dieną plaukiant per ežerą, galima matyti namų stogus, bažnyčios bokštus - Džiugo varpai, 42). C. Nuskendusią bažnyčią dar buvo galima išgelbėti, bet laikant čia mišias, zakristijonas pamiršo pasiimti daiktelį, kuriuo gesinamos žvakės. D. Vežant žiemą ledu, ežere yra nuskendę varpai (didesnysis varpas iš dviejų - Džiugo varpai, 44): "*Vakari pryš saulei ir saule užsileidus ir kad [skambins - V.V.]: Sūnau-brolau, gelbiekiat, gelbiekiat*" (LTR 4791/136; - *Skindau brolau.* - VUB F213-204.P.52;

žmonės žino priežodį: "Atsiliepia kaip Varnių varpas Lūkste" - Džiugo varpai, 44). Kartą ganyklose prie kelio į Pavandenę žmogus, atsigulęs ant žemės, išgirdo paskendusius varpus skambinant, kaip *"puo dūšiu, kad zvanytų: Dyngū-dangū, dyngū-dangū"*. Galvojo, kad velniai skambina prakeiktam kunigui mirštant. Kiti galvojo, kad šventas Petras davatkas iš dangaus veja, iš dangaus garsas į žemę atsimuša (LTR 4729/237). E. Kartą iš ežero prie kranto priplaukė pinigų skrynia. Atėjo ponaitis su skrybėle ir "vėdina" tuos pinigus. Žmonės klausia, kodėl ponaitis čia sėdi. Jis sako: *"Vadoukit, žmonele, muni iš ežera, iš tuos baisiuos tarnybas. Atekėt su vėsa procesėje mėšiūn atlaikyti. Tik vėskon pasėjimkėt"*. Atėjo procesija, bet zakristijonas užmiršo žnypleles žvakėms gesinti, ir ponaičio neišvadavo. Ponaitis su skrynia nugrimzdo į ežerą (VUB F213-204.P.51). F. Ežere yra auksinis stalas ir auksiniai indai, bet jie dugne prirakinti prie sidabrinio stulpo. Prirakinta ten ir "baidyklė" ar ragana, neduodanti tų brangenybių paimti (VUB F213-18/21). Tikima, kad nors ežeras per šv.Petro atlaidus pakils ir paskandins Varnius su žmonėmis (Varniai "skęs Lūkste per šv.Petrą". - V.V.). Kiti mano, kad tik susirinkus į atlaidus devyniems tūkstančiams devyniems šimtams, devynioms dešimtims ir dar devyniems žmoniems Varniai skęs (LTR 4727/96). Sakoma, kad Varniai skęsią, kada bažnyčioje per atlaidus susirinks lygiai moterų ir vyrų (VUB F213-204.P.47). Kada per atlaidus Varniuose imdavo lyti, senesnės kartos žmonės skubėdavo namo tikėdami, kad gali išsipildyti minimas pranašavimas. Pasakojama, kad ežere yra didelis, apie 10 m ilg., 7 m pl. (?) *akmuo*, kurį nešęs Velnias, norėdamas sudaužyti Varnių bažnyčią, bet, išgirdęs varpus skambinant, jis akmenį pametęs ežere (VUB F213-204.P.50). Mažąja vadinamoje ežero *saloje*, pasakojama, senovėje stovėjo bažnyčia, kuri, salą apsėmus vandeniui, nuskendo (VUB F213-204.P.50). Lūksto V pakrantėje - Alkos kaktos pusiasalis, *valksma*, prie Alkos kaktos vadinama Alkos kaktu. Pasakojama, kad skersai ežerą eina 7 km ilg. ir 2 km pl. (?) kūlgrinda. Ja kadaise joję kazokai, žiūrėdami į seną žemėlapį (VUB F213-214/29). Į Š nuo Lūksto ežero, tarp ežero ir Varnių - Debesnų pelkės, per kurias į Varnius teka Varnelės upelis. Pasak padavimo, Debesnų pelkėje įgriuvusia duobe muzikantas nusileido į pragarą (Džiugo varpai, 86).

Š. LTR 1217/171; 1605/17; 4724/205; 4727/96; 4859/36; 4791/136; 4909/227; 5340/100; 5652/114; VUB F213-18/21; 204.P.47, 50, 51, 52; 214: 28,29; V.V. **L.** Džiugo varpai, 42, 86-87(Debesnų pelkės); Buračas B., 1936c; Lituanica, 1937, 126-127.

438. AKLAŽERIS - prie Varnelės upelio vingio. Padav. Žvejai matydavo čia besisukiojantį ponaitį su skrybėle, ir jis kalbėjęs, kad ežere gyvenąs dar senesnis Velnias.

Š. VUB F213-204.P.55.

STRIUKBALIS. Padav. Striukbalio ežere (Varnių seniūnija) paskendę pagonių dievaičiai ir bažnyčia (Buračas B., 1937b). Greičiausiai painiojama su Striukbalio ežeru Kauno r., Ežerėlio k. Ta vietovė buvo aprašyta spaudoje prieš Antrąjį pasaulinį karą (žr. Mūsų Girios, 1936. Nr.6-8, 471-474. - V.V.).

L. Buračas B., 1937b, 3.

VARNIAI

Kai Varniuose buvo įkurta 1417 m. įsteigtos Žemaičių vyskupystės vyskupo rezidencija, Varniai tapo krikščionybės centru Žemaitijoje. Varnių katedros šoniniame altoriuje buvo stebuklingas Švenčiausios Mergelės Marijos paveikslas (Vaišnora J., 1958). Miestelio senkapių tyrinėjimai bei istoriniai dokumentai leidžia teigti, kad Varniuose gyvenę kaimo bendruomenės žmonės bei miestiečiai XV a. pabaigoje-XVI a. pradžioje dar buvo daugiau pagonys nei krikščionys (Genys J., 1990). Padav. *"Tarp žmonių vaikščioja 2 padavimai, kurie apgina jį (miestelį. - V.V.) nuo ugnies ir vandens. Vienas pasakoja apie šventąjį, kuris, čia gyvenęs ir palaiminęs šitą vietą, įsakė ugniai jos neliesti. Kitas - Lūksto ežero paviršiaus lygis aukštesnis už miestelio, rudens ir pavasario laikotarpiais ežeras plačiai išsilieja ir, aptvenkdamas visą apylinkę, susijungia su mažesnių ežerėlių vandenimis. Visa apylinkė virsta sraunia ir didele upe. Bangos veržiasi į visas puses, šėlsta ir verda vanduo, bet miestelis ramus: vanduo žino savo ribas. Varniai ežero nebijo"* (Segalis A., 1936; daugiau šio tikėjimo variantų žr.Lūksto ežero apraše Nr.437).

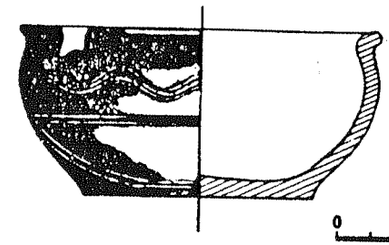

Pav. 368. "Paaukotas" puodas (pagal: Z. Genienė, J. Genys, 1993, pav. 5)

L. Genys J., 1990, 68; Kusandra, 1940, 7; Segalis A., 1936, 5; Vaišnora J., 1958, 371.

439. XIII-XIV a. Varnių gyvenvietė kūrėsi dešiniajame Varnelės up. krante. Priešingoje Varnelės pusėje imta laidoti mirusiuosius (dabartinėje kunigų seminarijos vietoje). Trečioje, aukštesnėje vietoje, ant Varnelės kilpos apjuostos kalvelės - apie 200 m į ŠV nuo gyvenvietės ir apie 100 m į V nuo kapinyno - buvo varniškių šventvietė. Čia rasta "laužavietė su aukojimo ženklais". Laužavietės pakraštyje specialiai iškastoje 40 cm skr. duobutėje ant dugno padėto plokščio akmens stovėjo puodas su degėsiais. Puodas lipdytas, po to apžiestas, puoštas tiesiomis ir vingiuotomis rievelėmis. Jis 8,7 cm aukščio, angos skersmuo - 20 cm, dugno - 14 cm. Radinys datuojamas XIII-XIV a., kaip

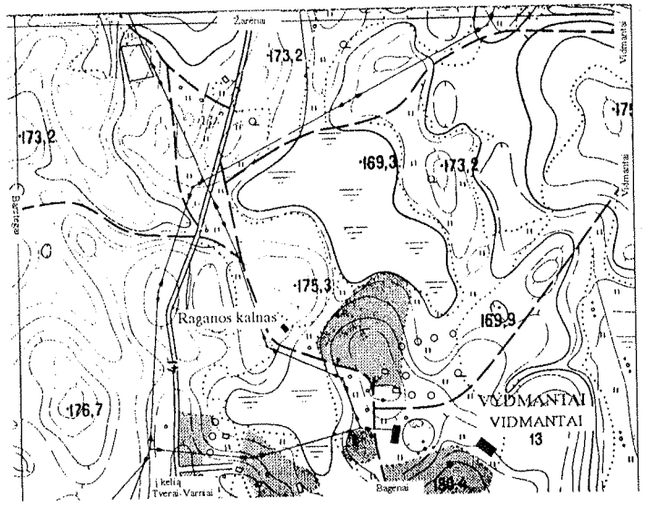

Pav. 369. Vydmantų Raganos kalnas

ir pati šventvietė, kuri sietina su to laikotarpio gyvenviete bei senkapiais.

Š. 1989 M. J.GENYS TYR., AS 1603/29-30. **L.** GENIENĖ Z., GENYS J. 1993, 66-67, 69-70.

440. AKMENYS. Kunigo A.Kašarausko liudijimu, žmonės stabakūlius (stovinčius akmenis) garbino, todėl kunigai įsakė juos suvežti į Varnių bažnyčios šventorių. Iš čia tie stabakūliai nežinia kur dingo.

L. PA, 11.

VIEŠVĖNŲ SENIŪNIJA

441. DIEVAITIŠKIŲ dvaras minimas XVI a. Kur jis buvo, nežinoma.

L. СПРОГИС И.Я., 1888, 92.

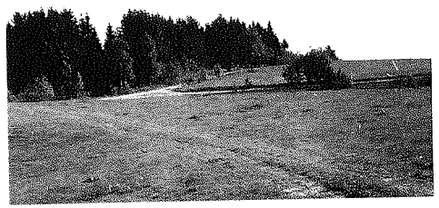

Pav. 370. Vydmantų Raganos kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

VYDMANTAI
(VARNIŲ SENIŪNIJA)

442. RAGANOS KALNAS - per 1,4 km į Š nuo kelių Varniai-Tverai ir Varneliai-Vydmantai sankryžos, abipus kelio Varneliai-Vydmantai. Raganos

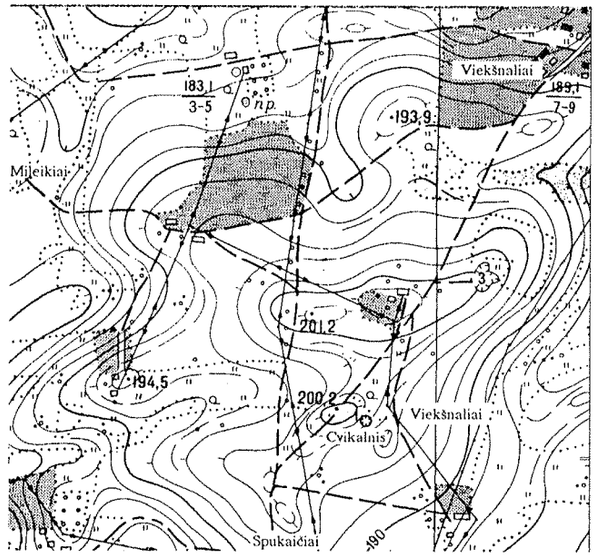

Pav. 371. Viekšnalių Cvikalnis

kalnu vadinama natūralios kalvos R dalis, esanti iš esmės į R nuo kelio Varneliai-Vydmantai. Tai beveik lygi (ne aukštesnė kaip 1 m) eglėmis apaugusi apie 100x100 m dydžio vieta. Per jos vidurį Š-P kryptimi eina natūralus 2 m gylio griovys, kuriuo iš šaltinio teka upeliukas. PADAV. A. Ant kalvos buvo sudeginta ragana (1986 m., MMT). B. Raganų kalno pavadinimas kilo dėl blogos kalnelio žemės (1986 m., MMT).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/340-341;VAK 56/177. **L.** AL, 11(NR.184); LAM, 260 (RAGANŲ KALNAS).

VIEKŠNALIAI
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

443. CVIKALNIS - per 1,3 km į V nuo kelių Luokė-Gelsodė ir Viekšnaliai-Žaduvėnai sankryžos, 700 m į PV nuo Viekšnalių bažnyčios, į R nuo kelio Viekšnaliai-Spukaičiai. Kalva orientuota R-V kryptimi, 40x25 m dydžio, apie 4 m aukščio, šiek tiek iškilia centrine dalimi. P kalvos dalį nukasė (karjeras), dabar ten šiukšlynas. PADAV. A. Kalną supylė maskoliai, nešę batuose baltas smiltis ir čia kratę. B. Ant kalno buvo bažnyčia, čia 12 valandą girdėjo vargonais grojant (iš po žemių ?).

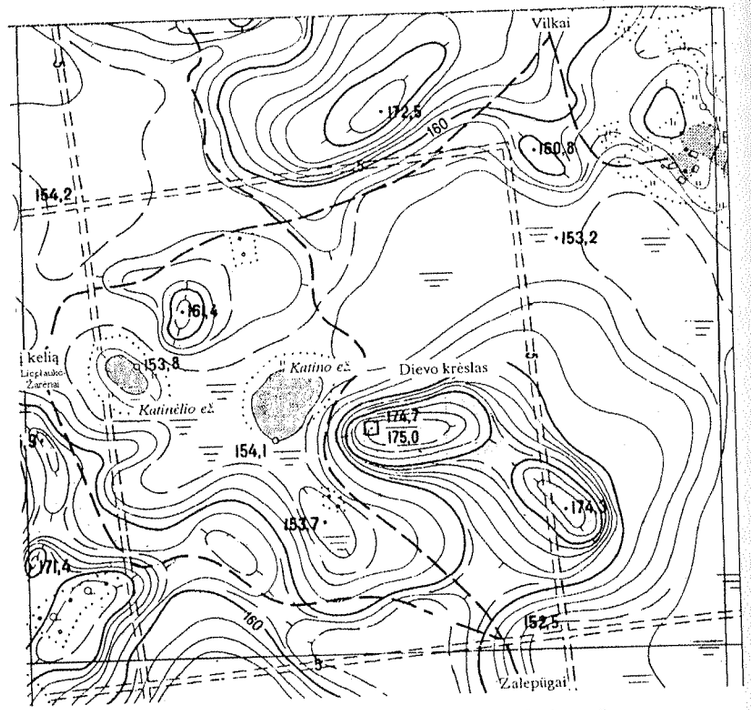

Pav. 372. Vilkų miško Dievo krėslo kalnas, Katino ežeras

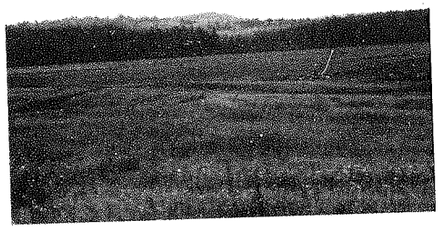

Pav. 373. Vilkų Dievo krėslo kalnas (centre). Aut. nuotr., 1994

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/323; LŽV (L. SIMANAUSKAS, 1935).

VIGANTIŠKIAI
(GADŪNAVO SENIŪNIJA)

444. DRIEŽKALNIS - L.Ausčio sodybos (iki Antrojo pasaulinio karo) P dalyje. PADAV. Čia buvusi bažnyčia (LŽV).

Š. 1931 M. K.SIDERAVIČIUS ŽV., AS 88/1; LŽV (J. LENKEVIČIUS, 1935).

445. VELNIO DUOBĖ - miške, pakelėje.

Š. SIDERAVIČIUS K., 1932.

VILKAI
(TELŠIŲ SENIŪNIJA)

446a. KALNAS DIEVO KRĖSLAS, PONO DIEVO KRĖSLAS (*alkakalnis IP-2992*) - Žarėnų g-jos - kv.Nr.7 centre, 350 m į R nuo Karosinėlio ež. R kranto, prie Katino (ar Katinėlio) ež. R kranto, 450 m į ŠR nuo Aklaežerio ŠR kranto. Kalnas apaugęs, pailgas, PV-ŠR kryptimi sudėtingos netaisyklingos formos, iškilia centrine dalimi, žemėja į ŠR, kur pereina į gretimas aukštumas. Aukščiausias ir stačiausias - PV šlaitas Katinėlio ežero link - 12 m aukščio, 25° statumo, kiti šlaitai nuolaidesni. PADAV. A. Dievakrėslyje vaidilutės kūrenusios amžiną ugnį, todėl toks kalno pavadinimas (LTR 4869/87). B. Ant kalno stovėjo bažnyčia (1986 m., MMT). C. Ant kalno augo išlinkusi kaip krėslas *pušis*, nuo to kilo kalno pavadinamas (ar pušis ir buvo "Dievo krėslas", nebežinoma. - V.V.). D. Buvo sakoma, kad čia krėsle sėdėjo Dievas (V.V.). E. Senovėje šioje vietoje miškas neaugo, čia stovėjo dideli rūmai ir gyveno vyskupas. Tik po to, kai kažin kas atsitiko ir tie rūmai dingo, užaugo miškas. "*Ka ten vyskops bova gyvenės i pavadėna žmuonės ton kalną dieva krieslu*" (VUB F213-204.P.15). "*Dievo krėslo vardas yra užsilikęs iš tų laikų, kai žemė priklausė žemaičių vyskupams ir kai toje vietoje, ant Katino kalno yra buvusi bažnyčia*" (LŽV). Kalnas taip pat vadinamas Pono Dievo sostu, Katino kalnu.

Pav. 374. Vilkų miško Katino ežeras. Aut. nuotr., 1994

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1735/329-330; LTR 4869/87; LŽV (J. KALINAUSKAS, 1935; TVERŲ G-JA); VUB F213-204.P.15; 1967 (15 HA PLOTO, DIEVO KRĖSLO GIRELĖ), 1972 (RIMUČIŲ K., DIEVOKŲ KALNAS, MIŠKAS APIE 100 HA PLOTO), 1972 (DIEVAKRĖSLIO MIŠKAS, APIE 200 HA PLOTO); V.V. L. ŠIDIŠKIS T., 1995, 4.

446b. KATINO, KATINĖLIO EŽERAS - į V nuo Dievo krėslo kalno, maždaug 80-100 skr. ežerėlis. PADAV. "*Vaideliutes meldies er buva žmuones... natekunčių daug Dieva kriesle. Leip anus tikietie.. [...] ir tiej žmuones kreta į vundenį ton, į ton ežerą. Teik prekreta tas Katen ežers pelns, ka i kūna buv da un veršaus, sak, sausun. Skundenuos - natikieje any*" (senojo tikėjimo žmonės skandinosi ežere, nepriėmė naujo tikėjimo; pasak. A.Naumavičienė, Petro, g.1906 m. Rubežaičių k.). Sakoma, kad po to aplink šį ežerą pradėjo baidyti, naktimis kniaukti, lakstyti katinas. Kada jau praminė Katino ežeru, niekas nebegirdėjo kniaukiant, nesusitiko to katino.

Š. LTR 4869/87.

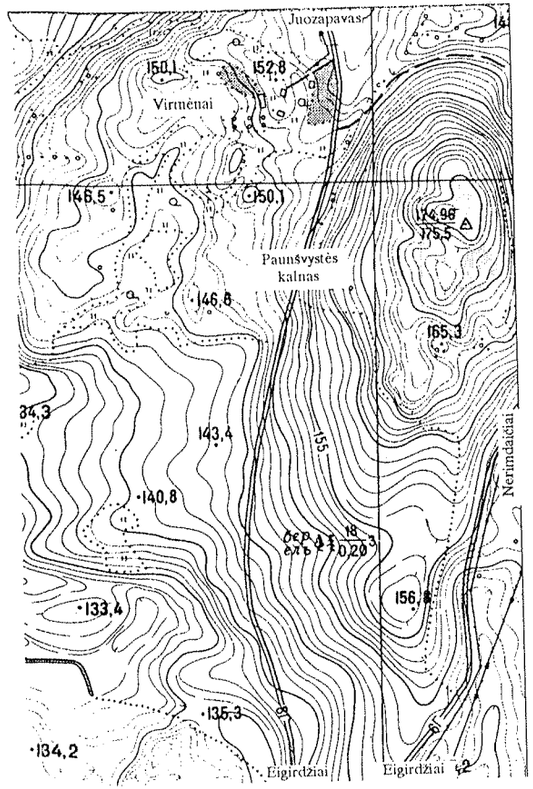

Pav. 375. Virmėnų Paunšvystės kalnas

VIRMĖNAI
(NEVARĖNŲ SENIŪNIJA)

447. PAUNŠVYSTĖS KALNAS (*alkakalnis IP-2989*) - per 900 m į ŠR nuo kelio, einančio į Mitkaičius, atsišakojimo iš kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai, 600 m į V nuo Nerimdaičių fermų, 300 m į PR nuo kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai, 150 m į ŠV nuo kelio, einančio į Nerimdaičius iš kelio Eigirdžiai-Mitkaičiai. Tai pailga Š-P kryptimi, 500x250 m dydžio, nelygiai plokščių viršumi kalva. Jos R šlaitas - apie 8 m aukščio, Š dalyje stovėjo sodyba, ant kalno buvo trianguliacijos bokštas, nuo čia matomos Viekšnių, Tryškių bažnyčios (bažnyčios ir Šatrijos kalnas - LŽV). PR kalno dalyje, prie pat šlaito, yra 30x20 m dydžio miškelis, kurio Š dalyje jau apie 100 metų stovi prižiūrima ir tvarkoma medinė koplytėlė su 3 skulptūromis (Marijos su kūdikiu - daugiau kaip 1 m aukščio, 2 sparnuotų

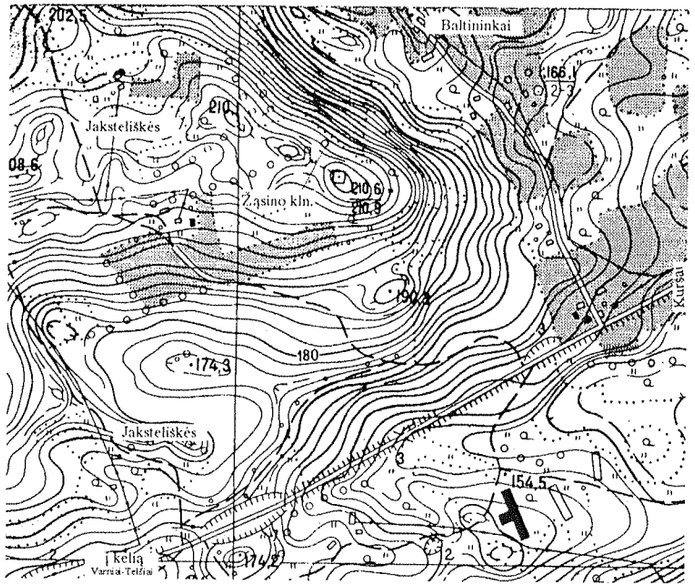

Pav. 376. Žąsūgalo Žąsino kalnas

angelų - abu maždaug po 40 cm aukščio). Koplytėlės R kampas stovi ant 2,4x2 m dydžio bei 70 cm aukščio nuo žemės paviršiaus iškilusio akmens. Nuo jo 4 m į V yra 10x6 m dydžio, Š-P kryptimi pailgas lauko akmenų grindinys (akmenų dydis - apie 50x40x30 cm, jie dėti vienas prie kito). ŠV dalyje iš šio grindinio nusitęsia 10x3 m dydžio akmenų "liežuvis", smailėjantis ir retėjantis į V. Nuo koplytėlės 2 m į PV guli į žemę visiškai įsmigęs, iš visų pusių apkastas 1,6x1,4 m dydžio akmuo (atkastas iki 80 cm gylio). Grindinio paskirtis neaiški. PADAV. Naktį čia baido žmones, vaikščioja katinai. Pasakojama, kad ant Paunšvystės kalno žmonės ieškojo aukso, bet nieko nerado. P Paunšvystės kalno pašlaitėje anksčiau tryško *šaltiniai*, šlaite guli daug didelių akmenų, laikomų čia stovėjusios bažnyčios pamatais, taip pat pasakojama, kad čia yra jau užslinkęs šulinys-požeminio tunelio anga.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/331-333,335-336; LŽV (J. MAŽUTIS, 1935); SIDERAVIČIUS K., 1932.

AKMUO - per 450 m į PV nuo Būgenių fermų, 1,4 km į PR nuo Nerimdaičių bažnyčios. Akm. - netaisyklingos trikampės piramidės formos, rusvas granitas, 3x2,2x1,1 m dydžio, įsmigęs į žemę. Į akmens viršų įstatytas geležinis kryžius su Nukryžiuotuoju. ŠV akmens

Pav. 377. Žąsūgalo Žąsino kalnas. A. Kubilo nuotr., 1963

pusėje iškalti 12 cm aukščio skaičiai 1937.

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/334 (AKMUO I).

VISGINIAI
(TRYŠKIŲ SENIŪNIJA)

448. PIEVA ALKAS. Vieta nežinoma. 1.5 ha ploto. Gal ta pati Nr. 435?

Š. VK, 1988.

VISMALDAI
(ŽARĖNŲ SENIŪNIJA)

Į PR nuo Žarėnų, prie kelio į Varnius. Kaimo kalvynas - Virvytės ir Minijos baseinų takoskyra. PADAV. "*Vismaldai - tai visi melsdavos, skaitos tokie pamaldingi žmonės buvo. Už tai pavadinta Vismaldai. Buvo maldauninkai žmonės [...] kalba "maldauninkų kaimas"* " (pasak. J.Jančiauskis, Apolinaro, g.1930 m. Feliksavavo k., dab. gyv. Vismaldų k. Užr. V.V. 1995).

449. GIRNUPIS - miške tarp Vismaldų ir Feliksavo, Palaidynės kalno P pašlaitėje, į PR nuo M.Andriuškienės sodybos Vismaldų kaime. Iš žemės "verdančio" šaltinio vandeniu žmonės gydydavo akis, nešdavosi to vandens namo, gerdavo kaip vaistus.

Š. V.V.

ŽARĖNŲ SENIŪNIJA

450. VELNIO UPELIS išteka iš Ankantų girios (į ŠR nuo kelio Žarėnai-Varniai, Vertininkų kaime ?), įteka į Kliokio ežerą. PADAV. Čia Velnias maudėsi ir gąsdino žmones (LŽV). Upelis tokiu pavadinimu nebežinomas, nurodomas tik Vėžupis (V.V.).

Š. LŽV (M. ŠUKŠTIENĖ, 1935; UKANTAI); V.V.

ŽĄSŪGALAS
(LUOKĖS SENIŪNIJA)

451. ŽĄSINO KALNAS - apie 400 m į Š nuo kelio, jungiančio Baltininkus su keliu Varniai-Telšiai, 700 m į ŠV nuo Virvytės, aukštumos kraštas. Viršuje - apie 60 m ilg. (ŠV-PR), 20-30 m pl. (ŠR-PV), stačiausi šlaitai - ŠR. ŠV - pereina į aukštumą. Tai aukščiausias kalnas apylinkėse (210,6 m virš j.l.).

PADAV. A. Kalne gyvena velniai ir čia kūrena pragaro katilus. Ant kalno esanti skylė, prie kurios kasdien, ryte, žmonės rasdavo svarą anglių. Kitą rytą vėl taip pat (VUB F213-204. P.79). B. Ant kalno buvo užkasti pinigai. C. Velniai buvo nusprendę apylinkes akmenimis užversti. Kiek maišan tilpo akmenų, Velnias juos išmetė Kūlio dauboje. Tie velniai ilsėdavosi ant šio kalno. Prieš velnius kovojantys apaštalai pasikvietė pagalbon, "panašiai kaip žąsys skrendančius apaštalus", iš to kilo ir Žąsino kalno pavadinimas (Šidiškis T., 1995). D. Ant kalno dažnai ilsėdavosi pro šalį skrendantys paukščiai, ypač žąsys. Iš to kilo kalno pavadinimas - Žąsino kalnas (Džiugo varpai, 34). Į PV nuo kalno, akmenų krūvoje guli *akmuo-*"sostas". 1992 m. ant to akmens rasta žmonių padėta laukinių gėlelių puokštė (Vasilevičius L., 1992).

Š. 1986 M. MMT ŽV., AS 1375/349-351; VAK 57/85; VUB F213-204. P.79. **L.** DŽIUGO VARPAI, 34; VASILEVIČIUS L., 1992.